

pentecosta

comunió d'església i llengua

núm. 133 · castelló de la plana, gener-març de 2026

Visites ad limina dels bisbes de Tortosa

pentecosta

comunió d'església i llengua

núm. 133 gener-març 2026
associació josep climent
Visites *ad limina* dels bisbes de Tortosa

Edita:
Associació Josep Climent

Coordinació del número:
Avel·lí Flors Bonet

Textos i imatges:
Junta Directiva de l'Associació Josep Climent

Redacció, Administració i Publicitat:
Av. de la Mar 1 4, p.2
12003 Castelló de la Plana
Tel. 964.050915

Adreça postal:
C/ del Bisbe Climent, 24
12001 Castelló de la Plana

Disseny i muntatge:
J. Oriol Flors Mas

Reproducció:
Impressions Sebastià
C/ Marqués de Valverde, 2
1 2003 Castelló de la Plana

Dipòsit legal: CS 1 99-1 991

La reproducció total o parcial d'aquesta publicació és permesa sempre que se'n faça menció expressa de la procedència. La redacció de PENTECOSTA no s'identifica necessàriament amb les opinions que s'hi exposen.

IL·LUSTRACIONS

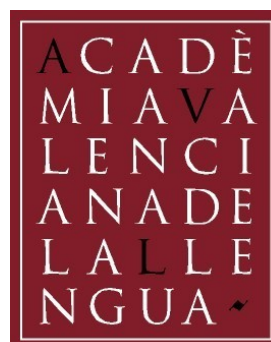
Portada
Ciutat del Vaticà
Contraportada interior
Acudits de QUIQUE
Contraportada
Retaule de la Maredeu de l'Estrella
Façana de la catedral de Tortosa

ÍNDEX

Pròleg..... pàg 3
Introducció..... pàg 4

VISITES AD LIMINA

Segle XVI:..... pàg 8
G. Punter (1594/1598)..... pàg10
Segle XVII:..... pàg 19
P. Manrique (1602/1607)..... pàg 23
A. Márquez del Prado (1616)..... pàg 27
L. de Tena (1617/1621)..... pàg 32
J. Antolínez de Burgos(1633/1636)..... pàg 37
G. B. Veschi (1643)..... pàg 50
G. Parceró (1662)..... pàg 51
J. Fageda (1668/1675/1680)..... pàg 52
S. Tomàs Auter (1687/1692/1696)..... pàg 57
Segle XVIII:..... pàg 61
S. Garcia Escalona (1706/1710)..... pàg 64
B. Camacho (1720/1724/1739/1752).. pàg 67
F. Borrull (1757)..... pàg 81
V.Velarde (1769/1773/1778)..... pàg 81
P. Cortés (1783)..... pàg 92
Segle XIX:..... pàg 93
B. Vilamitjana (1867/1873/1877)..... pàg 94
F. Aznar Pueyo (1881/1886/1890)..... pàg107
P. Rocamora (1897)..... pàg116

VISITES AD LIMINA DELS BISBES DE TORTOSA (1584-1897)

Amb la voluntat de fer arribar al coneixement dels nostres lectors notícies interessants sobre la història de la nostra església de Santa Maria de Castelló, dins la seua diòcesi natural de Tortosa, tenim ara una nova oportunitat d'oferir una documentació que considerem especialment interessant. Ens l'ha facilitada novament el bon amic Joan Antoni Albiol Cavaller que ja ens havia servit materials abundosos sobre les relacions de l'església de la nostra vila dins la diòcesi tortosina, dels quals destacaríem el seu inestimable llibre *Visitas pastorales de Santa María de Castellón* (Castelló, 2011), llibre de freqüent i fructuosa lectura.

Ara ha arribat l'hora de presentar un interessantíssim aplec de documentació sobre les *visites ad limina* dels nostres bisbes a la cúria vaticana de Roma; aquest aplec conforma el present número 133 de *PENTECOSTA*, de gener-març de 2026. La documentació l'hem tret de l'arxiu Vaticà, concretament de la Congregació del Consistori. Ciutat del Vaticà. Visites ad limina. Bisbat de Tortosa. Hem cregut convenient d'afegir-hi uns comentaris sobre els personatges que encarnen històricament cada moment, separant entre l'apartat 'Tortosa' del de 'Roma', on destaquem, sobretot els personatges que intervenen directament en cada documentació, tant a la diòcesi de Tortosa com a la càtedra de sant Pere a Roma. La documentació comença amb la primera visita del morellà, bisbe Gaspar Punter (1584) i termina amb la darrera visita del bisbe Pedro Rocamora (1897)

A aquest número seguirà pròximament una nova remesa de documentació sobre les visites pastorals dels nostres bisbes de Tortosa a l'església de Santa Maria de Castelló que el bon amic Ferran Olucha ha pogut extraure de l'Arxiu Municipal de Castelló (AMC), corresponent als segles XVI i, sobretot, XVII; material que conformarà, si Déu vol, el número 134 de *PENTECOSTA*, d'abril-juny de 2026. Cal dir que algunes d'estes visites pastorals que ara publiquem no es trobaven en el llibre que edità Albiol el 2011.

A tot aquest cúmulo d'informació afegirem un darrer florilegi de notícies que l'investigador Albiol ha extret dels llibres de regidoria de cúria de l'arxiu catedralici de Tortosa referit a la nostra església local, que arranquen del segle XVII i arriben fins al nostre segle XX; material que conformarà, si Déu vol, el número 135 de *PENTECOSTA*, de juliol-setembre de 2026.

De tant en tant, hi trobarem simpàtiques referències a la nostra benvolguda església de Santa Maria de Castelló, que agraïm especialment tenint en compte que, en aquell incendi i destrucció insensata de 1936, vam perdre la majoria de la informació que guardava el nostre arxiu, del qual només se salvaren els *quinque libri* (amb els extractes dels baptismes, els matrimonis, els difunts, el compliment del precepte pasqual i els comptes), gràcies a la gosadia i valentia d'uns dels nostres compatricis.

Com és d'esperar, tota la documentació de les visites *ad limina*, tant les que provenen del bisbat de Tortosa com les que provenen de la cúria romana són sempre (i exclusivament) en llatí. Nosaltres l'hem traduïda, tota sencera, a la nostra llengua que hem fixat en la nostra revista.

QUÈ ÉS LA VISITA AD LIMINA

La *visita ad limina apostolorum* és la peregrinació que tots els bisbes diocesans han de fer als 'llindars dels sepulcres de sant Pere i sant Pau' a Roma. L'objectiu d'aquest protocol no és només visitar la tomba dels apòstols, sinó també el d'informar el sant Pare, cada cert temps, de l'estat de les diòcesis que governen. Durant esta visita, el bisbe ha de donar compte de l'estat moral i espiritual de la seua diòcesi, i de tot allò que tinga relació amb el seu govern. Esta visita, la pot fer el mateix bisbe titular o el seu auxiliar. L'origen de les visites *ad limina* remunta a un antic costum dels bisbes de visitar els sepulcres de sant Pere i sant Pau a Roma. Esta pràctica, formalitzada pel papa sant Gregori I (590-604), al segle VI, s'establí definitivament al segle VIII, el 743, pel papa sant Zacaries (741-752).

D'estes visites, són especialment importants els decrets del concili de Trento (1545-1563), com el que publicà el papa Sixt V, de gran importància, per a la reforma i l'aplicació dels decrets conciliar de Trento. El 1585 aquest papa, després d'aquest Concili, publicà la butlla *Romanus Pontifex* que imposava als bisbes l'obligació de visitar Roma per tal d'informar sobre l'estat de les seues diòcesis. Són les anomenades *Visita ad limina*. El papa Gregori VII (1073-1085), en les seues decretals imposava als elegits a l'episcopat una fórmula de jurament, que havia de llegir davant el seu bisbe consagrat, on figurava esta clàusula: 'Visitaré els llindars dels Apòstols tots els anys personalment o per un nunci, si no és que m'absolguen d'esta obligació. Que Déu m'ajude i aquests sants evangelis'. Esta obligació contribuí en gran mesura perquè els bisbes visitassen les parròquies del bisbat per poder així informar degudament al papa sobre l'estat real de la seua diòcesi.

Els darrers temps, el papa Benet XV promulgà el nou Codi de Dret Canònic (1917) que en el cànon 343, 1, diu així: 'Per a conservar la doctrina sana i ortodoxa, mantenir els bons costums, corregir els dolents, promoure la pau, la innocència, la pietat i la disciplina del poble i el clergat, i ordenar tot allò que, segons les circumstàncies redunde en bé de la religió, els bisbes estan obligats a visitar les diòcesis cada any totalment o parcialment, de manera que, almenys de cinc en cinc anys la recorreguen tota, bé per ells mateixos personalment, bé, si estan impeditos, per mitjà del vicari general o algun altre'. L'actual Codi de Dret Canònic, promulgat pel papa (sant) Joan Pau II (1983) manté l'obligació de visitar la diòcesi, almenys cada cinc anys.

BISBAT DE TORTOSA

L'existència d'un bisbat a Tortosa consta documentalment des de l'any 516, i el seu primer bisbe conegut és *Asellus*. Després de la conquesta cristiana, la seua demarcació s'anà constituint amb un territori que comprenia pràcticament l'actual regió de Tortosa, i que s'estengué, amb la creació del nou regne de València per tota l'actual província administrativa de Castelló. Devia correspondre, en bona part, a l'antic territori ibèric dels ilerconvons. Els seus límits arribaven, fins l'any 1960 (amb la impropriadament creació de la nova diòcesi de Sogorb-Castelló), pel sud fins a la població d'Almenara (entre la Plana Baixa i el Camp de Morvedre) i s'allargaven, al nord, fins a la població de l'Hospitalet de l'Infant (Baix Camp).

És possible que, amb la invasió sarraïna, es perdessen les traces d'esta diòcesi, tot i que és possible (o normal) que continués existint una cristiandat tortosina presidida potser pel seu bisbe, però no és possible de documentar això. El bisbe de Tortosa *Paternus*, que el 1058 assistí a la consagració de la seu de Barcelona, és encara un enigma. Només sabem de cert que el 1118, el papa Gelasi II nomena (sant) Oleguer arquebisbe de Tarragona, i li encomana la cura i la restauració de l'antiga diòcesi de Tortosa. La pertinença de Tortosa a Tarragona durava encara el 1149, i s'acabà amb el nomenament del bisbe Gaufred, fins aleshores abat de sant Ruf d'Avinyó. La conquesta 'cristiana' de la ciutat de Tortosa tingué lloc el darrer dia de 1148 pel comte Ramon Berenguer IV, amb l'ajuda de genovesos. El 1155, per butlla del papa Adrià IV, el comte cedí al nou bisbe de Tortosa terrenys per a edificar-hi la nova catedral i per a dotar-la amb vint canonges regulars de sant Agustí.

El nou bisbe, Ponç de Monells, abat de Sant Joan de les Abadesses i bisbe de Tortosa des de 1165, completà la dotació de la canònica (1166-1167), consagrà la catedral romànica (1178) i organitzà la diòcesi, encara amb provatures indefinides per la part del regne de València. En temps del bisbe Ponç de Torroella (1213-1254), esta diòcesi conegué el temps de màxima expansió amb la conquesta de Morella (1233), Borriana (1233) i per fi València (1238) que permeteren la gran expansió meridional del bisbat i l'administració de molts béns. El bisbe Arnau de Jardí (1273-1306) seria àrbitre, amb els juristes Domènec de Terol i Ramon de Besaldú, en la qüestió dels *Costums de Tortosa*, i aconseguí de fer arribar a un acord a senyoria i ciutadans en l'espinós tema del dret de la ciutat i de les jurisdiccions. El àrbitres hi donaren la sentència definitiva el 1277.

La diòcesi de Tortosa tenia dins seu importants nuclis de moriscos i una forta colònia jueva que seria la causa, el 1413, quan Pero Martines de Luna, papa Benet XIII, actuava com a administrador del bisbat, de la famosa *Disputa de Tortosa*, amb actuació preeminent de sant Vicent Ferrer, en la qual, sota la presidència del mateix papa i la direcció del rabí convers Jeroni de Santa Fe, discutiren rabins jueus i teòlegs cristians, i que acabà amb la 'conversió' (?) de molts

d'aquells i s'imposà als jueus no convertits que cada any escoltarien, a la seu de Tortosa, un sermó sobre la vinguda del Messies. Després del cisma d'Avinyó i de la residència de Benet XIII a Peníscola, en què la diòcesi visqué activament, retornà la tranquil·litat a l'església.

Al segle XVI Adrian Floriszoon, antic preceptor del futur emperador Carles V, esdevingué bisbe de Tortosa (1516), cardenal (1517) i papa amb el nom d'Adrià VI (1522). Del seu curt pontificat (1522-1523) ha quedat el privilegi que els bisbes de la nostra seu portessen solideu vermell com el seu quan l'anomenaven cardenal de Tortosa.

En els temps moderns destaquen els bisbes Sever Tomàs Auter pel sínode que celebrà i per la compilació dels anteriors que publicà el 1697. També Manuel Ros de Medrano, que publicà una nova compilació el 1819 i que morí víctima del seu zel assistint els empestats de còlera (1821), i el seu successor Víctor D. Sáez que feu la fundació definitiva del seminari conciliar, que situà en el famós col·legi de Sant Lluís (1824), on el seu successor crearia una important biblioteca. A Tortosa, i entorn d'aquest nou seminari es fundà (1883) la Germandat de Sacerdots Operaris Diocesans, obra del prevere (sant) Manuel Domingo Sol, destinada a un ampli apostolat, sobretot en els seminaris. En la mateixa línia espiritual sobreixí el bisbe Benet Vilamitjana (1861-1888) en vida del qual es funden l'Institut de Germanes de la Consolació, per la religiosa (santa) Maria Rosa Moles, i la Companyia de Santa Teresa pel prevere (sant) Enric d'Ossó Cervelló.

VISITES *AD LIMINA*

SEGLE XVI

ROMA

El segle XVI fou un segle convuls eclesiàsticament amb l'adveniment de la reforma protestant i la celebració del concili de Trento (1545-1563). Els papes que ocuparen la càtedra de Roma foren 16, que enumerem breument fins al darrer quart de segle: Tots ells italians: Francesco Tedeschini Piccolomini, que adoptà el nom de **Pius III** (1503), nebot de Pius II, i que fundà la biblioteca Piccolomini a la catedral de Siena. El seguí Giuliano della Rovere, amb el nom de **Juli II** (1503-1513), nebot de Sixt IV, convocà el concili V del Laterà (1512), prengué el control de tots els estats Pontificis per primera vegada. Ordenà a Michelangelo pintar la volta de la capella sixtina, i comissionà la reconstrucció de la basílica de Sant Pere. El seguí Giovanni di Lorenzo de' Medici que prengué el nom de **Lleó X** (1513-1521); fill de Llorenç el Magnífic, clausurà el V concili del Laterà. Recordat per atorgar indulgències als qui donaven diners per la reconstrucció de la basílica de sant Pere; excomunicà Martí Luter (1521) i estengué la inquisició espanyola a Portugal. El seguí l'únic papa neerlandès de la història, Adrian Floriszoon Boeyens, que prengué nom de **Adrià VI** (1522-1523); tutor de l'emperador Carles V, mantingué el seu nom de pila com a nom papal. El seguí Giulio di Giuliano de' Medici, **Climent VII** (1523-1534), cosí de Lleó X, en el seu pontificat Roma va ser saquejada per les tropes imperials (1527); prohibí el divorci d'Enric VIII; coronà Carles V com a emperador a Bolonya (1530); casà la seua neboda amb el futur rei Enric II de França; i encarregà a Michelangelo la pintura del judici final a la capella Sixtina.

El seguí Alessandro Farneses, papa **Pau III** (1534-1549), que inaugurà el concili de Trento. El seu fill il·legítim esdevingué primer duc de Parma; decretà la segona excomunió d'Enric VIII, i nomenà Michelangelo per revisar la reconstrucció de la basílica de sant Pere (1545). El seguí **Juli III**, abans cardenal Giovanni Maria Cocchi del Monte (1550-1555), que establí el col·legi *Germanicum*, i tornà a convocar el concili de Trento; també conegut per l'*escandal* Innocenzo. El seguí el breu pontificat de Marcello Cervini degli Spannuchi, papa **Marcel II** (1555), en memòria del qual Palestrina compongué la seua famosa *Missa del papa Marcel*. El seguí Giovanni Pietro Carafa, papa **Pau IV** (1555-1559), frare teatí que establí el guetto de Roma a *Cum nimis Absurdum* (1555) i establí l'índex de llibres prohibits; ordenà a Michelangelo repintar els nus del judici final. El seguí Giovanni Angelo Medici, papa **Pius IV** (1559-1565) que reobri i clausurà el concili de Trento (1563). Ordenà instruccions públiques per millorar l'abastiment d'aigua a Roma i instituí el *Credo tridentí*.

El seguí sant **Pius V**, de nom Antonio Ghislieri, que adopta el lema del seu pontificar *Utinam dirigantur viae meae ad custodiendas justificationes tuas*; de l'orde dominicà, excomunicà

Elisabet d'Anglaterra (1570), promogué la batalla de Lepant (1571), instituï la festa de nostra senyora de la Victòria i publicà el *Missal romà* (1570). El seguí Ugo Boncompagni, papa **Gregori XIII** (1572-1585), que reformà el calendari, per ell anomenat 'gregorià' (1582) hi construï la capella Gregoriana del Vaticà. Nomenà la Immaculada Concepció patrona de les Filipines per la butlla *Ilius Fulti praesidio* (1579) i enfortí els lligams diplomàtics entre la santa Seu i els pobles asiàtics.

Nomenem, finalment, els darrers papes del segle XVI, tots ells també italians, que presidiren l'església Catòlica. El primer, Felice Peretti di Montalto, que adopta el nom de **Sixt V** (1585-1590), frare de l'orde franciscà a conventual; completà les obres de les principals basíliques romanes, limità el col·legi dels cardenals a 70, i doblà el nombre de congregacions curials. El segon, Giovanni Battista Castagna, que s'anomenaria **Urbà VII** (1590) elegit amb el suport dels espanyols només per a 12 dies. El tercer, Niccolò Sfondrati, conegut com **Gregori XIV** (1590-1591), que modificà la constitució *Effraenatam* de Sixt V de manera que la pena per avortament no s'aplicàs fins que el fetus fos animat (1591); i disposà que en les eleccions papals, el joc fos castigat amb excomunó. El quart, Giovanni Antonio Facchinetti, que s'anomenà **Innocenci IX** (1591), donà suport a la causa de Felip II de Castella i la lliga Catòlica contra Enric IV en les guerres de religió a França, i prohibí l'expropiació de les propietats eclesiàstiques. I el cinquè, Ipolito Aldobrandini, conegut com **Climent VIII** (1592-1605), també italià, que inicià una aliança de les potències europees cristianes en la guerra Llarga contra l'imperi Otomà (1595). Reuní la congregació *De auxiliis* per les disputes teològiques entre dominicans i jesuïtes sobre el lliure albir i la gràcia divina.

Ja hem comentat que, entre nosaltres, a començament del pontificat de Climent VIII, moria, al convent franciscà de Vila-real, sant Pasqual Bailón (1592); i és a aquest papa que es deu la creació de la diòcesi de Solsona (1593). Amb ell es relaciona el nostre bisbe de Tortosa Gaspar Punter, en les dues visites *ad Limina* que complí els anys 1594 i 1598, i de les quals conservem els corresponents informes enviats a Roma des de Tortosa.

TORTOSA

Gaspar Punter Barreda, era natural de Morella (1540), fill d'un notari de la ciutat, excel·lí en els estudis i els nombrosos nomenaments eclesiàstics que tindria fins que fon designat bisbe de Tortosa. El seu pontificat (1590-1600) ve marcat per diversos esdeveniments vinculats a l'aplicació de les decisions del concili de Trento (1545-1563). Recordem que durant el seu pontificat, el dia de Pentecosta de 1592, moria al convent del Roser de Vila-real sant Pasqual Bailón, que el segle següent (1690) seria canonitzat pel papa Alexandre VII (1689-1691).

A l'església de Santa Maria de Castelló de la Plana el bisbe Gaspar Punter passà visita pastoral, els dies 10 al 14 de gener de 1591; el 14 de febrer de 1594; el 8 de gener de 1585, i el 8 de novembre de 1598. D'ell conservem també les visites *ad limina* que féu a Roma per visitar el papa Climent VIII, amb documentació que publiquem ací amb data del dia 11 de gener de 1594 (la primera), i del dia 8 de novembre de 1598 (la segona).

GASPAR PUNTER BARREDA, 1594 (1)

Estat de l'església de Tortosa, signat pel bisbe Gaspar Punter, sense data.

(1). BENEFICIS DE LA SEU. L'església de Tortosa, situada al regne de Catalunya, és sufragània de Tarragona i pertany a l'orde de sant Agustí. A banda la dignitat episcopal, té 12 dignitats: el priorat major (primer després de la dignitat episcopal), arxidiaconat major, sagristania, deganat, arxidiaconat de Borriol o sotscabiscol, arxidiaconat de Corbera, priorat claustral, cambraria, precentoria, tresoreria, hostaleria i arxidiaconat de Culla. A banda estes dignitats, hi ha 20 canongies, nombre fixat i confirmat per l'autoritat apostòlica. Totes les dignitats i canongies són benifets regulars col·latius. Tanmateix en la mateixa església hi ha benifets seculars: 24 porcions anomenades comensalies, 4 beneficis anomenats diaconals, 6 de sotsdiaconals i 5 acòlits; tots ells són parcials. Tots els qui posseeixen dignitats, canongies o altres beneficis resideixen, serveixen l'església i compleixen per ells mateixos les funcions litúrgiques. També hi ha en esta església, beneficis simples que per costum no exigeixen residència. La majoria dels beneficiats no hi resideixen; n'hi ha que són absents per estudis, d'altres serveixen en altres esglésies i d'altres, finalment, com que no han rebut ordes sagrats, no poden exercir.

(2) DISPENSES DE LA VIDA REGULAR. Sent, esta església regular, és a dir de canonges regulars de sant Agustí, la disciplina comuna ha estat relaxada en tot allò que pertany a la regla, gràcies a indults i dispenses apostòliques. Entre les quals: que els canonges no estan obligats a dormir en el dormitori comú, ni a menjar al refectori, que poden eixir lliurement sense llicència del superior, que poden testar sobre béns adquirits fins i tot per raó de l'església, deixant 60 lliures per a celebració d'un aniversari, que no estan obligats a observar tot allò que no està en ús en esta església. No consta que el Papa haja revocat estes dispenses després del concili de Trento, encara que hagen estat posades en coneixement de Sa Santetat pels bisbes, predecessors meus. Tanmateix homes doctes han opinat que les relaxacions concedides pel Papa tenen validesa i que el bisbe no pot ordenar res contra elles. Gabriel, en la constitució 166, exposà molt bé la situació dels canonges i de l'església de Tortosa. També Navarrus opinà igualment, encara que aqueix dictamen no es trobe entre els seus consells que foren publicats. Excepte en aquells casos en què la regla ha estat relaxada per autoritat apostòlica, en els altres els canonges regulars l'observen.

(3). CURA D'ÀNIMES. En esta església hi ha 4 preveres nomenats rectors que administren els sacraments i exerceixen cura d'ànimes. Tots hi resideixen i compleixen el seu ofici.

(4).

(5). OFICIS. Hi ha un lector de sagrada teologia, amb substitut idoni, que exposa la Sagrada Escripura i interpreta i predica el sant Evangeli. També hi ha un mestre de gramàtica, que ensenya gratuïtament els clergues i els familiars del bisbe i dels canonges, amb un salari que prové dels béns de l'església.

(6). PENITENCIARI. Actualment no hi ha penitenciar. Dos vegades fou instituït pel bisbe després del concili de Trento, concedint-li una prebenda vacant en mes ordinari. Però, mort el penitenciar en mes reservat, el Papa conferí la prebenda sense obligació d'exercir com a penitenciar, no valent la unió feta pel bisbe per no estar confirmada per autoritat apostòlica. Ningú no accepta l'ofici juntament amb la promesa d'una futura prebenda perquè: 1. les prebendes vacants en mesos reservats rarament li tocarien. 2. Hui ningú posseeix prebenda en l'església que no haja estat proveïda per autoritat apostòlica. I 3, quan no hi ha prebenda vacant, el penitenciar seria 'supernumerari' i el capítol es nega a pagar-li distribucions; i, si se les pagava, no bastarien per a viure dignament.

(7). DISTRIBUCIONS. Després del concili de Trento no se separà la tercera part de les rendes per a destinar-les a distribucions diàries. No sembla necessari perquè les distribucions no són tan escasses que poden menysprear-se, i amb elles tots assisteixen als oficis divins.

(8). SEMINARI. No s'ha erigit en la diòcesi un seminari com prescriu el concili de Trento. Hi ha, tanmateix, un col·legi a Tortosa, fundat abans del concili pels dominicans, on els infants són educats religiosament i són instruïts en gramàtica, arts liberals i teologia. Per al seu manteniment i el pagament dels mestres, el bisbe hi destina cada any 1.200 ducats de la mesa episcopal. Tots els infants que volen estudiar són instruïts, però només s'admet per a viure i alimentar-se al col·legi els fills de neòfits i conversos recents, per disposició del rei Felip II, confirmada pel Papa. Cap altre benefici contribueix al col·legi; tots al·leguen pobresa i s'oposen a l'erecció del seminari. El bisbe afirma que mai s'aconseguirà sense intervenció directa del Papa que obligue els qui han de contribuir i se segueixca el decret del concili de Trento.

(9). PARRÒQUIES. A la diòcesi hi ha 120 esglésies parroquials, cada una amb un rector que hi resideix i compleix fidelment el seu ofici. Tots han estat promoguts d'acord amb el concurs que disposa el concili de Trento, tret de dos que obtingueren legítimament parròquia abans del concili i encara viuen.

(10). ELS MORISCOS. A la diòcesi no hi ha heretgies ni sospites d'estes; hi brillen la puresa de la fe catòlica i la doctrina ortodoxa. Tanmateix hi ha moros acabats de convertir i els seus fills batejats que són cristians només de nom. Conserven els errors musulmans que no hem aconseguit arrencar-los, malgrat els esforços del rei Felip II, els bisbes d'Espanya i el Sant Ofici. Persisteixen en la creença sense esperances de remei, fet que el bisbe considera un mal comú a tot Espanya. Demana a Déu que inspire al Papa i al rei un mitjà per esmenar aquest mal.

(11). LA CLERECIA I EL POBLE. Els clergues d'esta diòcesi està suficientment reformats i purificats de tota brutedat i corrupció de costums. Tots els clergues compleixen les seues funcions en els oficis sagrats de l'església, i són pocs els qui s'aparten de l'honestedat clerical, del deure del ministeri i de la vida recta. Tots han estat promoguts legítimament i canònicament tant als ordes com al beneficis que posseeixen; i quant als excessos que pot haver-hi entre ells o amb tot el poble (especialment si són públics i escandalosos), són castigats i corregits amb caritat paternal, tant durant la visita pastoral com fora d'esta, la qual té lloc cada dos anys a causa de l'extensió de la diòcesi per tal que així s'aparten dels vicis i segueixquen la virtut. El poble es manté en el deure i l'obediència, i no sols en tot allò que respecta la religió cristiana, sinó també en evitar mals costums i en tot allò que cal per a la salvació; de tal manera es comporten que esperem en Déu

que obtinguen la glòria celestial. La nostra consciència ens testifica que no hi ha, en ella, res que ens acuse d'haver omès alguna cosa referida al nostre ofici pastoral o ministeri, tant per a la salvació de les ànimes, la correcció dels costums o el bé dels nostres súbdits. Preguem Déu (en la misericòrdia del qual confiem més que en la nostra debilitat) que allò que els nostres treballs i consells no puguen aconseguir, ho suplesca i ho realitze la seua divina virtut.

(12). **ABUSOS.** Els abusos, només aparèixer, ens esforcem per reprimir-los i eliminar-los, i cuidem amb diligència d'impedir-los el camí. Tanmateix hi ha alguns que sembla caldre remetre al Papa perquè siga Sa Santedat qui ordene que es lleven i s'arranquen d'arrel.

(13). **RECOLLIDORS D'ALMOINES.** Per tal d'eliminar completament els abusos i el nombre de captaires que demanen en nom de causes piadoses, el concili provincial Tarraconense establí que la llicència per a demanar i arregar almoines, només la poguessen concedir els bisbes als hospitals i als llocs on efectivament es practica l'hospitalitat, i només amb moltes condicions expressades en la constitució provincial. Tanmateix els qui no puguen aconseguir llicència del bisbe, cal que vagen als comissaris de la Croada; i així, ara hi ha més captaires i més abusos que abans del concili de Trento; i contra aquest abús correspon al Papa d'aplicar el remei.

(14). **SÍNODE DIOCESÀ.** En esta diòcesi, el sínode diocesà, després del concili de Trenta, només s'ha celebrat dos vegades pels meus predecessors (que foren quatre en total). Tanmateix podria passar que la celebració del sínode pugua produir l'efecte contrari al que fou instituït, perquè d'ells ixen disputes, pleits i ocasions de pecat. El capítol sosté que no pot ser convocat ni celebrat ni decidir-s'hi res sense el seu consentiment, i els qui per dret i costum hi han d'assistir defensen que tenen vot decisiu i que ha de prevaldre la majoria, fins i tot contra l'opinió del bisbe i del capítol. Pel seu compte, el bisbe sosté la posició contrària. Estes conteses generen greuges allà on hauria d'imposar-se el dret. Actualment hi ha causes d'apel·lació pendents i sense resoldre, i no es pot celebrar convenientment el sínode fins que això no s'aclareisca o el Papa hi dispose un remei. Allò que en el sínode s'hauria de tractar, el bisbe hi proveeix i ho realitza de forma més madura, prudent i profitosa, perquè en el sínode sol haver-hi poc o cap acord per a dictar sentències, i molta discòrdia per a decidir assumptes i complir les ordres. Fins i tot he vist que hui els concilis provincials se celebren de tal manera que es determinen moltes coses amb poca maduresa i prudència (per no dir amb ignorància i imprudència), algunes fins i tot en perjudici de l'autoritat apostòlica i en detriment del dret canònic. Per això seria sant, profitós i saludable un precepte del nostre Sant Pare perquè les constitucions provincials no puguen ser rebudes ni observades pels súbdits sense haver estat prèviament vistes, examinades i confirmades per la seua autoritat.

(15). **BENEFICIS VACANTS.** Els beneficis vacants que són lliures i no estan subjectes al dret de patronat es redueixen a servitud, perquè un suposat patró (que no té cap dret ni títol de patronat) presenta un candidat davant el nunci apostòlic; ho fa perquè sap que ell ho presentava davant el bisbe, que coneix la falta de títol, rebutjaria la presentació o no li concediria la institució. El nunci, acceptada la presentació, encarrega la causa a un amic del presentador que viu fora de la diòcesi i que, sense publicar edicte ni provar el títol de patronat, concedeix el benefici al presentat sense examen de l'ordinari i el posa en possessió, d'on no podrà ser remogut ni tan sols en la visita pastoral, per les apel·lacions que el bisbe no pot prosseguir. Igualment el nunci acostuma a conferir beneficis vacants encara que superen el valor de 24

ducats d'or, amb la clàusula 'mentre els fruits i rendes no ultrapassen de 24 ducats'; encarrega la causa i la col·lació a un amic del sol·licitant perquè l'ordinari (que coneix l'autèntic valor dels fruits) no el concediria mai; al contrari, en canvi, no es preocupa en absolut del valor i atorga el benefici i la possessió al sol·licitant encara que els ingressos superen els 100 ducats.

(16). PREDICACIÓ EN LLENGUA CATALANA. L'últim abús, i el més nociu i perjudicial de tots és que, encara que en el concili provincial Tarraconense s'haja establert piadosament i prudentment que els rectors ensenyen els rudiments de la fe en la llengua vernacle, natural i pròpia del regne (i no en una llengua accidental) als rudes i ignorants, i que els predicadors anuncien la paraula de Déu únicament en la llengua natural, tret de casos especificats en dos constitucions (text que envie), el nunci apostòlic dispensa lliurement d'estes constitucions i concedeix llicència per predicar en llengua accidental i estrangera. Esta llengua, en la majoria de les viles, gairebé ningú no l'entén, només l'entenen els principals, però els camperols i la gent senzilla (que són els qui més necessiten instrucció en la fe) la desconeixen per complet. A més a més, els religiosos (especialment els de la Companyia de Jesús) en neguen a ensenyar els rudiments de la fe en la llengua natural, al·legant que per autoritat apostòlica poden explicar-los en qualsevol llengua. D'on se segueix, amb greu perjudici per a la salvació de les ànimes, que no sols no s'obté cap fruit, sinó que els fidels cristians no volen escoltar el predicador que no entenen; i s'ha difós la frase popular que, quan algú predica o ensenya en la llengua natural, la gent ignorant diu de seguida: 'Voleu saber com és d'ignorant aquest predicador? fins i tot l'entenen les dones'. Contra aquest mal, el bisbe no pot posar remei.

ANNEXOS

1. Constitució provincial sobre la llengua en què cal predicar *Agnoscimus cum Apostolo*, ed.
2. Constitució provincial *Ut fides catholica*, de.
3. Tortosa, 29 desembre (1594) 1593. El bisbe Gaspar Punter fa procura de visita a favor de Pere Astor, canonge de la seua catedral, per a la visita *ad limina* i per obtenir la confirmació de dies declarats festius, d'acord amb cert memorial que se li lliura, davant el notari Josep Baptista Chinelli.
4. Tortosa, 20 desembre 1593. Pere Bonam (...) i Pau Guimerà, doctors en medicina de la ciutat, certifiquen la impossibilitat en què es troba el bisbe de viatjar, davant el notari Gregori Parent.
5. Tortosa, 4 de gener de 1594. El bisbe Gaspar Punter, en carta al cardenal de Matteis fa credencial a favor del canonge Pere Astor a propòsit de l'informe sobre la seua diòcesi i sobre dues còpies de constitucions provincials que aquest porta.

GASPAR PUNTER BARREDA, 1598 (2)

Informe adreçat al papa pel bisbe Gaspar Punter. Tortosa, 2 juny 1598. Segell de placa.

(1-14) Referència a l'informe anterior). Es reproduïx, advertint-ho així, tot l'informe T 1595, excepte el núm. 15 i es diu que reflecteix la situació diocesana, excepte els punts que s'afigen.

(17). PENITENCIER. Es creà un penitencier amb la unió de la pròxima prebenda que quedàs vacant perquè, donada la qualitat del lloc i l'escassetesa de mitjans per al seu manteniment, esperava la vacant, no se'n va trobar cap de més apte.

(18). SEMINARI. El seminari fou erigit segons prescriu el concili de Trento; però respecte de l'organització, sorgeixen molts dubtes que semblen necessitar declaració. Per això vaig considerar oportú de sotmetre-les per separat als eminentíssims cardenals, per a comprendre que he de fer amb l'amplíssim benefici de la Congregació abans esmentada.

(19)

(20). CONVERSIÓ DELS MORISCOS Per tal que els moriscos acabats de convertir a la fe, destruïts els seus errors i abolides les seues supersticions, reconeguen i segueixen la veritat de la fe catòlica, vigilin puntualment el rei Catòlic i tots els prelats d'Espanya. I esta obra, la promouen amb tant d'esforç i tenacitat, aplicant tots els remeis que consideren útils, que es pot esperar que els seus plans, treballs i accions abasten el fi desitjat.

(21).

(22). He celebrat el sínode diocesà, però no vaig poder evitar les dificultats i els inconvenients que havia previst i temut. El capítol, en veure que de mi només es requeria el consell i no el meu consentiment, apel·là, i amb eixes apel·lacions aconseguí que no es pogués consultar res que s'havia tractat o conclòs legítimament i fructuosament en el sínode. No dubte que en les constitucions que es fan en sínode només es requereix el consell del capítol, tret d'alguns casos expressats en dret; en les altres coses no se n'ha d'exigir el consentiment. Però dubte si, existint el capítol en possessió des de temps antiquíssim (que excedeix la memòria dels homes) que en totes les constitucions sinodals se n'exigís el consentiment i que no es pogués fer res sense aquest, puga el bisbe en sínode actuar o establir alguna cosa sense el consentiment del capítol. No puc negar que el capítol de l'església de Tortosa està en tal possessió o quasi possessió. I si esta possessió es manté, la sinodalitat comportarà més perjudicis que beneficis per a la salvació de les ànimes perquè basta que el capítol diga 'no hi consent' per a impedir tota execució i destruir-ho tot. L'apel·lació està pendent i no tinc esperança que la sentència es pronuncie a favor del bisbe, almenys en la vessant possessòria. Per això demane que amb el benefici de la congregació de Cardenals puga entendre què he de fer perquè, apartades les disputes i els pleits que danyen la pau pública, la correcció de costums i la utilitat de la diòcesi, puga celebrar el sínode legítimament i fructuosament. Perquè, si ha de celebrar-se com fins ara, decau l'autoritat del bisbe, sobre la qual preval el consentiment del capítol; resulten superflus els vots dels rectors i altres assistents perquè el sol dissens del capítol els supera, i les consultes i deliberacions madures estan mancades de valor si la contradicció del capítol preval sobre tot, de manera que un sol dissens del capítol pot més que el consens de tots els altres.

(23). ELS EXEMPTS. Quant a la jurisdicció concedida als bisbes pel concili de Trento sobre els exempts i la facultat de corregir i castigar-ne els excessos i delictes, sempre que m'ha estat possible l'he exercida. Això no obstant, sol passar que els exempts refusen la jurisdicció

episcopal i se n'aparten, recolzats en pretext de privilegis o delegacions. Tanmateix, procuraré que s'eliminen i suprimesquen totes les causes d'abusos

(24)

(25). CANONGIES. En esta diòcesi, com que els canonges són regulars, tots són preveres. Per tant, no s'ha fet l'atribució de canongies als ordes sagrats d'acord amb el decret del Concili, ni cal que es faça.

(26)

(27) ORDES. Sempre he observat la constitució de Sixt V i tot allò que estableix el concili de Trento respecte de la promoció dels ordenands, i no permet que es vulnere en res. Igualment m'ocupe i em compromet que es compleisca diligentment tot allò que el mateix concili, altres concilis, el dret canònic i les constitucions provincials i sinodals han sancionat sobre la vida i honestetat dels clergues, com correspon al meu ofici, amb l'ajuda de Déu i la llum de las seua saviesa i veritat.

(28)

(29). CARTA DE LA CONGREGACIÓ. Fora d'això tot allò que en la passada visita vaig proposar i que l'eminentíssim cardenal Matthaeis advertí en les seues cartes i manà corregir, ha estat esmenat i els abusos, eliminats.

APÈNDIX. CONSULTES DEL BISBE DE TORTOSA A LA CONGREGACIÓ DEL CONCILI SOBRE EL SEMINARI.

Il·lustríssims senyors: En l'erecció del seminari al bisbat de Tortosa es presenten molts dubtes, per a la declaració de la qual el bisbe de Tortosa recorre a la congregació dels il·lustríssims cardenals del concili de Trento per tal que, amb el seu amplíssim favor, pugua entendre allò que ha de fer i executar.

1. **Primer dubte.** Sorgeix de la relació dels consellers abans inserida i de la provisió del bisbe de Tortosa i de la remissió feta a la Congregació.

2. **Segon dubte.** El mestratge de Montesa i moltes comandes i preceptories d'esta religió, que hi ha en aquest bisbat, estaven taxades i acostumaven a pagar els delmes. Però ara, com que el rei catòlic Felip és administrador perpetu d'aquest mestratge, les accions estan confoses, ja que hauria d'exigir-se a si mateix. Actualment, tant el rei Catòlic com els preceptors esmentats es neguen a pagar la mitja dècima taxada per a l'obra del seminari. Dubte qui ha d'exigir al rei i als preceptors que ell protegeix, perquè el bisbat no té poder per a compel·lir.

3. **Tercer dubte.** Els reis d'Aragó, i ara el rei Catòlic, en virtut del privilegi del papa Urbà II, reben sempre i han rebut la tercera part dels delmes del regne de València, en el qual es troben la major part d'aquest bisbat. En les viles i llocs que per donació o cessió del rei han passat a particulars, són aquests els que reben la tercera part que correspon al rei. Esta tercera part mai no ha estat taxada ni podria taxar-se perquè s'hauria de pagar al mateix rei. Dubte si, per esta part del rei els senyors particulars que la reben estan obligats a contribuir en la construcció del seminari.

4. **Quart dubte.** En la ciutat de Tortosa està construït i fundat un col·legi de frares de l'orde de sant Domènec, en el qual els fills de neòfits són educats i instruïts religiosament. Per alimentar

els infants i pagar als mestres, es reservà a aquest col·legi una pensió sobre els fruits de la mesa episcopal, de 1.200 ducats, que ha de pagar el bisbe. Dubte que el bisbe pugui retenir d'esta pensió, en proporció, allò que paga al seminari, de la mateixa manera que reté d'altres pensions, encara que aquest col·legi no estiga obligat a contribuir, donat que hi ha també un seminari d'estudiants i mestres per a promoure el bé comú de l'església. I si la part que el bisbe podia retenir d'aquesta pensió, si el col·legi no fos exempt, hauria de deduir-se de la mitjana dècima íntegra que paga el bisbe, perquè no se'l grave amb doble càrrega.

5. **Quint dubte.** Hi ha tres dignitats en esta església, més rendibles que les altres, que mai foren taxades. Dubte si estan obligades a contribuir i per qui i com han de ser taxades.

6. **Sisè dubte.** Hi ha molts beneficis sense cap valor que, això no obstant, estan taxats. Els corresponents beneficiats callen el delme per a ser admesos a les distribucions quotidianes i per a poder celebrar missa. Dubte si aquests beneficis hagen de contribuir i pagar la meitat del delme.

7. **Setè dubte.** En el nostre bisbat hi ha moltes preceptories de Sant Joan de Jerusalem, els frares que les posseeixen estan exempts. Dubte si també ho estan els priors d'aquest orde o els rectors que obtenen esglésies parroquials i perceben fruits.

8. **Huitè dubte.** En aquest bisbat hi ha molts beneficis curats taxats, els fruits dels quals són tan escassos que els seus posseïdors, si el bisbe no els ajuda i afegir alguna cosa més als seus fruits, deixen immediatament el benefici i rebutgen de servir. Dubte si aquests han de contribuir ja que, si contribueixen, tot allò que pagaran redundarà en dany del bisbe; ni fins ara ha estat possible, mitjançant unió de beneficis o d'una altra manera, reduir-los a un valor suficient per a cobrir decorosament les necessitats del rector i de la parròquia.

ALTRES DUBTES FORA DEL SEMINARI

(1). **SOBRE APEL·LACIONS.** El concili de Trento (sessió 22, cap. 7) confirma i mana observar la constitució d'Innocenci IV que comença amb la paraula *Romana*. En esta constitució s'estableix que, perquè una apel·lació siga admesa contra un acte interlocutori, basta que s'expressi causa probable. Tanmateix el mateix Concili (sessió 24, cap. 20, Neque) estableix que no s'admeten apel·lacions ni es faça inhibició si no és contra una sentència definitiva o que tinga força de definitiva. Esta contradicció confon a molts i produeix pleits, i per això necessita declaració.

(2).

(3). **SOBRE GRATUÏTAT EN LES APEL·LACIONS.** El mateix Concili (sessió 13, cap. 3) mana que a l'apel·lant se li exhibesquen gratuïtament les actes, i (sessió 24, cap. 20). ordena que l'apel·lant, a càrrec seu, ha de traslladar totes les actes al jutge d'apel·lació. L'arquebisbe de Tarragona o el seu oficial mana que totes les actes s'exhibesquen gratis al reu apel·lant, sense que el notari en cobreix; altrament, absol el reu, i així molts delictes queden impunes. El bisbe diu que ell les donaria gratis si no exigís ni rebés res; però nega pagar al notari el salari degut pel seu treball d'escriptura perquè això el gravaria en el judici de la causa. Per tant, és necessària declaració.

(4).

(5). **JURISDICCIO DE L'ARDIACA.** Al bisbat de Tortosa, l'ardiaca sol fer visita només en una vila i la seua església; i quan visita, si hi troba clergues culpables, vol depositar-los, privar-los de beneficis i

castigar-los amb altres penes, al·legant que el concili de Trento (sessió 24, cap. 3) atorga a l'ardiaca poder per a corregir els mals costums. El bisbe, però, nega que l'ardiaca pugui imposar estes penes perquè, en causes criminals, fins i tot visitant, el Concili (sessió 24, cap. 20) li prohibeix de jutjar. Ambdós supliquen que els cardenals declaren la qüestió.

(6). CANONGIA D'UN FILL IL·LEGÍTIM. Cristòfol Bosch, clergue, fou proveït per autoritat apostòlica d'un canonicat regular a l'església de Tortosa, que posseï pacíficament durant tres anys i més; i, terminat el temps de noviciat, feu expressament i solemne la professió. Després de la professió, quan volgué rebre els ordes sagrats (als quals estava obligat tant per prescripció del concili de Trento com per constitució de l'església de Tortosa), manifestant públicament el seu desig es denuncià un impediment: que era fill d'Antoni Jordà, sacerdot beneficiat de la mateixa església de Tortosa. Feta la denuncia, es reberen sota jurament testimonis sobre aquest impediment, i de les seues declaracions consta i està legítimament provat això: 1. Primer. Que la mare d'aquest Bosch estava casada i havia contret matrimoni amb Joan Bosch i, estant ell present i vivint amb ella a casa del marit, nasqué l'esmentat Cristòfor; i que fou batejat com a fill de Joan i en el llibre de baptismes amb el nom de Cristòfor Bosch. 2. Segon: Que aquest Cristòfor sempre fou tingut per fill d'Antoni Jordà, sacerdot, i era conegut com a Jordà, i no Bosch, mentre va viure l'esmentat Antoni. 3. Tercer. Que Antoni reconegué l'esmentat Cristòfor com a fill, el tractava de fill i l'educà com a tal; i que la mare també afirmava haver donat a llum i engendrat l'esmentat Cristòfor d'Antoni. 4- Quart. Que Cristòfor reconeixia Antoni, i no Joan, com a pare. 5. Quint. Que Cristòfor se li pareixia en rostre, aspecte, figura, costums, accions i trets a Antoni, i no a Joan. 6. Sisè. Que Cristòfor fou instituït hereu per Antoni i que posseeix els seus béns. 7. Setè. Que la mare de Cristòfor, abans de casar-se, fou criada d'Antoni Jordà, i que en aquell temps vivien junts a casa la mare de l'esmentat Cristòfor i Antoni. I, atès que, per tot això, sembla estar provat el defecte denunciat, especialment perquè pugui prohibir-se l'ascens als ordes sagrats, he prohibit que siga admès als ordes sagrats. Tanmateix, posseeix el canonicat i exerceix a l'església. Per això, desitjant que intervinga el judici dels cardenals, he decidit remetre aquest cas i els dubtes que se'n deriven, a la vostra Congregació per tal que, amb el seu amplíssim favor, pugui entendre si la col·lació del canonicat feta a Cristòfor o la professió emesa per ell és nul·la, amb totes les conseqüències que se'n deriven, i així saber què he de fer.

ANNEXOS.

1. Tortosa, 15 juny 1598. El bisbe Gaspar Punter fa procura de visita a favor de Pere Sentís, porcioner de la seua catedral, davant el notari Gaspar Parent.

2. Tortosa, 7 març 1596. Gaspar Jordà, xantre de la catedral, Onofre Andreu, rector de l'església de sant Jaume de la ciutat de Tortosa, i Gaspar Pau Pinyol, comensal de la seu, informen davant el notari Gregori Parent, de la cúria eclesiàstica, sobre les rendes que poden aplicar-se al seminari. A la diòcesi hi han fundats 594 beneficis, els fruits dels quals no excedeixen el valor de 3.690 lliures 7 s. 2 d., i paguen per la dècima concedida al rei cada any 835 ll., 14 s. 6d. Les dignitats, que són 12, tenen de fruits 14.050 lliures, i paguen dècima de 117 ll. 9 s. 2 d. El maestrat i les preceptories de Montesa tenen rendes de 18.800 ll., i paguen 490 ll, 12 s. 8 d. Els informants creuen que la construcció del seminari seria la destrucció de la clerecia en cas que se'ls imposés mitja dècima. Proposen, en canvi, eximir de contribuir els beneficis que tenen tots els fruits en forma de

distribucions; eximir els beneficis simples que no rendesquen més de 10 ducats anuals i els beneficis curats inferiors a 30 ducats de renda anual: *"novit enim D. V. multas esse ecclesiae parochiales in hac dioecesi quae diu vacavere et adhuc vaccant quia propter earum paupertatem nullus fuit repertus qui voluerit acceptare aut earum curam assumere"*.1 1598. 3. Roma, 6

3. Roma, 6 agost. Certificacions d'altaristes de sant Pere i sant Pau, d'haver visitat Pere Sentís les respectives basíliques.

4. Minuta de carta de la Congregació al bisbe. El bisbe pot estatuir en sínode sense aprovació de la clerecia. Els fruits dels beneficis són suficients per a erigir el seminari. Només els cavallers de Sant Joan són exempts de dècimes, i no els de Montesa, que el bisbe ha d'obligar a contribuir. La pensió de 1.200 ducats sobre la mensa episcopal no ha de contribuir al seminari. En canvi, han de contribuir les dignitats de la catedral i els beneficiats sense fruits. Les apel·lacions han de ser gratuïtes pel que toca al jutge, però no pel que fa al notari, que ha de refer-se del treball de còpia.

SEGLE XVII

ROMA

L'italià Ippolito Aldobrandini, **Climent VIII** venia de ser papa des del 1592, i moria el 1605, any que esdevenia papa Alessandro Ottaviano de Medici, nebot de Giovanni di Lorenzo de Medici, Lleó XI conegut per 'papa Lampo' (papa 'del llamp') a causa d'un pontificat de només 26 dies. El 1605, i fins el 1621, és el cardenal italià Camillo Borghese, el nou papa que pren el nom de Pau V, que adoptà el lema Absit nisi in te gloriari. ('no gloriar-se més que en tu'); és conegut per diversos projectes de construcció, incloent-hi la façana de la basílica de Sant Pere; també per haver creat el Banc de l'Esperit Sant (1605) i restaurar l'Acqua Traiana.

Des de 1621, i fins el 1623, l'italià Alessandro Ludovisi és papa **Gregori XV**, el qual establí la congregació per a Propaganda de la fe (1622), publicà la butlla Aeterni Patris (1621) on decretà que, als conclaves papals, la votació fos secreta, i publicà la constitució Omnipotentis Dei contra mags i bruixes (1623). El pròxim sant pare (des de 1623 a 1644) es diu Maffeo Barberini i adopta el nom de **Urbà VIII**. Era també italià, dugué a terme el judici contra Galileo Galilei. De llarg pontificat (més de vint anys) va ser el darrer papa a expandir els territoris pontificis per la força de les armes. El 1624 publicà una butlla on castigava amb excomunió l'ús del tabac als llocs sants.

A la mort del papa Urbà VIII (1644 i fins el 1655)), presideix la santa seu Giovanni Battista Pamphili que pren el nom d'**Innocenci X** i adoptà el lema Alleviatae sunt aquae super terram. També italià, era rebesnet del valencià Roderic de Borja, papa Alexandre VI (1492-1503). Erigí la fontana dei Quattro Flumi a la piazza Navona. Promulgà la constitució apostòlica Cum occasione (1653) en què condemnava com a herètiques les cinc famoses proposicions jansenistes. A la mort d'Innocenci X (1655) és elegit per a la càtedra de Roma Fabio Chigi que, com a papa, adoptà el nom d'**Alexandre VII**. El seu pontificat durà dotze anys (1655-1667). També italià, com els papes anteriors, d'ell recordem que posà orde a la plaça de Sant Pere del Vaticà i que publicà la constitució Sollicitudo omnium ecclesiarum, que establia la doctrina de la immaculada Concepció de la verge Maria, idèntica a la que definirà com a dogmàtica el papa sant Pius IX, l'any 1854.

El seguí el també italià Giulio Rospigliosi que prengué el nom de **Climent IX**, (durant els anys 1667-1669), que adoptà per lema del seu pontificat Aliis, non sibi clemens ('Clement pels altres, no per a si mateix'). El recorda especialment la història europea per haver estat mitjancer en l'acord de pau d'Aquisgrà (Aachen, els Països Baixos) entre França i Espanya, després de la

Guerra de la Devolució francesa (1667-1668). El seguí el també italià Emilio Bonaventura Altieri, que prengué el nom de Climent X (1670-1676). Durant el seu pontificat canonitzà la religiosa agustiniana Rosa de Lima (1671), primera santa reconeguda de les Amèriques. Féu decorar el pont de Sant'Angelo de Roma amb deu estàtues d'àngels i les dues fonts que adornen la plaça de Sant Pere del Vaticà, i establí normes sobre el trasllat de les relíquies de sants dels cementeris.

Després d'ell, ocupà la càtedra de Sant Pere el també italià Pere Benedetto Odescalchi que prengué el nom de **Innocenci XI** (1676-1689) amb el lema Avarus non implebitur (l'avar no serà satisfet'). Condemnà la doctrina de la reserva mental (1679) i inicià la Santa Lliga. Instituí com a festa universal el Dolç Nom de Maria (1684), i és reconegut també per la seua contribució positiva a la funció catequètica en l'església. L'octubre de 1689 el cardenal italià Pietro Vito Ottoboni era elegit per a la càtedra de Sant Pere, amb el nom de **Alexandre VIII**, (1689-1691) però moria al cap d'un any; d'ell només recordariem que condemnà l'anomenat 'pecat filosòfic' (1690). El succeiria tot seguit el cardenal, també italià, el franciscà Antonio Gignatelli, que adopta el nom de **Innocenci XII** (1691-1700). D'ell recordem ben poques coses, tret que publicà la butlla Romanum decet Pontificem, amb què proposava d'eliminar tot rastre de nepotisme en l'església (1692) i que, fidel al seu ideari religiós, erigí diverses institucions educatives i de caritat.

TORTOSA

Pedro Manrique va nàixer a Nàpols; de família nobiliària, fill dels comtes de Puñonrostro i descendent dels ducs de Nàxara. De jove entrà a l'orde dels Agustiniàns. Creat bisbe de Tortosa (1600), l'any següent moria el venerable rector de l'Alcora, Joan Baptista Bertran que l'any 1598 havia anunciat la mort del rei Felip II (tal com havia succeït). El 1602 assistia al concili provincial de Tarragona. Un fet important té lloc durant el seu pontificat: l'expulsió dels moriscos de la península (1609), que ell procurà mitigar defensant-los perquè no fossen foragitats injustament del territori. De fet evità deportacions en presentar-los com a conversos, treballadors de les seues terres. La seua actitud contrasta amb la de l'arquebisbe i virrei de València Joan de Ribera, que defensà la decisió de Felip III de fer fora els musulmans. El 1610 era promogut lloctinent de Catalunya, on destacà per la consideració fins i tot amb els bandolers com Perot Rocaguinarda; aquell mateix any moria assassinat a París el rei Enric IV de França (III de Navarra). El 1611, Pedro Manrique era promogut arquebisbe de Saragossa on moriria (1615) on deixà també un bon record de bondat i de clemència. Durant el seu pontificat, Pedro Manrique efectuà visita pastoral a l'església de Santa Maria de Castelló els dies 19 de novembre de 1601, i el 2 de novembre de

1604 A continuació tenim els informes que ell tramet a Roma en la seua visita ad limina els anys 1602.

Alfonso Márquez del Prado era castellà de Segòvia, nascut el 1557. Quan era inquisidor general, fon nomenat bisbe de Tortosa (1612). Continuà l'obra del bisbe de Manrique en obtenir la llicència de Felip III perquè els sarraïns 'convertos' poguessen romandre a la diòcesi; el 1613 assistia al concili provincial de Tarragona, el 1616 celebrà sínode diocesà. El seu pontificat seria breu perquè el 1616 era nomenat bisbe de Cartagena, i, després, de Segòvia (1618) on moria el 1621.

Luis de Tena, del 1616 al 1622, Va ser rector de la universitat d'Alcalà de Henares i catedràtic de teologia. Destacà com a escriptorista pels seus *Commentaria in epistulam divi Pauli in Hebraeos* (1611). A Barcelona també publicaria *Isagoge in sacram Scripturam* (1620). L'any del seu nomenament moren dues figures cabdals de la literatura universal: Miguel de Cervantes i William Shakespeare. El 1617 era elegit diputat eclesiàstic de la Diputació del General i passarà a presidir la Generalitat durant un trienni (1617-1620), anys que, naturalment, ell hagué d'estar absent de la seu de Tortosa. El 1618 esclatava la guerra dels Trenta Anys entre les monarquies europees (el conflicte terminaria el 1648). El 1622 moria, sense que puguem saber on, a Càller potser, on va ser capità general interí de Sardenya; està sepultat a la capella de la Maredeu de la Cinta de Tortosa. Practicà visita pastoral a l'església de Santa Maria de Castelló els dies 2 i 3 d'abril de 1618. I féu la seua visita *ad limina Apostolorum*, els anys 1617 i 1621.

Justino Antolínez de Burgos y de Saavedra fon un bisbe benemèrit. Natural de Valladolid, de família noble lleonesa, des de jove es féu monjo agustinià. Quan el cardenal Agustí Spínola, bisbe de Tortosa, anà com a arquebisbe de Granada, l'aleshores degà d'esta seu, Justino Antolínez de Burgos y Saavedra, va ser promogut bisbe de Tortosa (1628). Persona molt culta en lletres i lleis, havia escrit un obra, la *Historia eclesiàstica de la santa iglesia apostólica de Granada*.

A nivell internacional, té lloc aquests anys l'expansió de la pesta bubònica per tot Europa. A França el cardenal Richelieu començava a ser la mà dreta al servei de Lluís XIII. Felip IV, des de Madrid, amb ocasió dels naixements dels seus fills, demanava que li fessen arribar al palau la imatge de la Maredeu de la Cinta. És el moment de la política del comte duc d'Olivares, tan imperialista castellana com anticatalana. A Tortosa s'instal·lava la companyia de Jesús (1632), un dels factors de la castellanització de la predicació a la nostra terra amb l'excusa que la majoria dels seus religiosos eren d'uns altres territoris, no sabien català i posaren de moda la predicació en castellà. El nostre bisbe, però, adoptà contra ells una actitud bel·ligerant, defensant en tot moment la predicació en la llengua catalana, la natural del poble. El 1640 esclata, a Catalunya, la famosa guerra dels Segadors, i és aquest any quan mor ajusticiat el famós bandoler català Joan Sala Ferrer, conegut com Serrallonga.

El tema de la llengua de la catequesi i la predicació és central en el pontificat de Justino Antolínez. El 1636 hi ha un concili provincial a Tarragona toca aquest tema, i el nostre bisbe envia una comunicació que significativament duu per títol '*Para que en el principado de Catalunya y en todo el arzobispado de Tarragona no se predique en otra lengua que la vulgar catalana*'. A la qual s'oposa un tal Vidal Franquet amb un escrit titulat '*Memorial en defensa de la lengua castellana para que se predique en ella en Catalunya*'. És l'actitud que havien manifestat aquells anys els regidors de la vila de Castello de la Plana que hi afegien una motivació molt especial, i és que Castelló era una vila '*muy lucida*' i el castellà hi encaixava perfectament. Contra esta actitud hi ha qui denuncia que 'ha entrat ab no poch dany per tota Catalunya el predicar en la llengua castellana que, si bé és estimada y copiosa, mes no ben entesa ni natural; no es la predicació per a donar gust ab la consonància del llenguatge ni per a mirar el delit dels oyents; no és per a sols

els doctes antes per a persuadir y moure per a la virtut y ensenyar los més ignorants'... i argumenta també amb l'autoritat del concili provincial de la Tarragona i la del concili de Trento. El 1631 Roma enviava al nostre bisbe un memorial denunciant que 'a la diòcesi de Tortosa no s'observa la norma de predicar en la llengua vernacla, i urgint el bisbe perquè els predicadors *'sint tales qui vernacula et materna lingua quam omnes percipiunt predicent'*. L'any 1633 enviava a Roma el seu informe sobre l'estat de la diòcesi de Tortosa. No tenim constància que fes cap visita pastoral a l'església de Santa Maria de Castelló. Potser evitaria la vila que tan aferrissadament s'havia oposat a la seua actitud lingüística?

D'acord amb estes directives, el nostre bisbe va imposar fortes penes, fins i tot l'excomunió, a les parròquies on no es predicava en la llengua vernacla, com era el cas de Castelló de la Plana. Justino Antolínez moria a Tortosa el 1737 i el sepultaren al terra de la catedral. Un any després, obriren el sepulcre i hi aparegué el seu cos incorrupte. A la seua làpida hi ha escrit 'totalment donat als pobres, paulí en la prelatura, cordial amb tots, morí com visqué, vivint sempre com si hagués de morir ... ací trobem enterrat l'amor perfecte ...' Res ni millor no se'n podia dir.

Giovanni Battista Veschi, era natural de la ciutat italiana de Nàpols; de ben jove entrà a l'orde franciscà, i fou sempre partidari de la línia de pensament de Duns Scot, també franciscà. Giovanni Veschi era un intel·lectual que aviat es guanyà les simpaties del rei Felip IV. Promogut bisbe de Tortosa (1640), venia a Tortosa en temps de la revolta popular coneguda com la guerra dels Segadors. La situació política que vivia el país els quinze anys del seu pontificat (1640-1655) ha fet que la seua actitud davant els esdeveniments, siga objecte de divisió d'opinions.

El 1655, i fins el 1663, molt vellet, era elegit bisbe de Tortosa el gallec de **Tuy Gregorio Parceró** de Castro, de l'orde benedictí. El 1630, i durant vint-i cinc anys (1655) havia estat bisbe d'Elna on, l'any següent, passava visita pastoral als territoris que presidia la ciutat de Perpinyà. Arran de la revolta catalana (1640-1652), coneguda com Guerra dels Segadors, el bisbe Parceró defensà l'estabilitat de Catalunya contra la brutalitat militar fins arribar a excomunicar l'exèrcit del rei, fet amb què es guanyà, d'una banda, les simpaties dels catalans revoltats i, de l'altra, la condemna de la cort de Madrid per part del rei Felip IV lligat de mans i peus pel comte duc d'Olivares. Dins el context de la Guerra del Trenta Anys, assistí amb molta pena la signatura del Tractat dels Pirineus (1659) pel qual Catalunya perdia les comarques del Conflent, el Vallespir, el Capcir i la meitat de la Cerdanya, que passaven a la monarquia francesa de Lluís XIII. Gregorio Parceró moria, als 102 anys, i el seu cos va ser inhumat en la via sacra de la catedral, amb una bella inscripció.

El català **Josep Fageda**, natural de Vic, deixà ben record dels seus llargs vint anys que presidí la diòcesi de Tortosa (1664-1685). D'ell són les disposicions efluentes de les seues tres *visites ad limina* que faria els anys 1668, 1675 i 1680. Passà visita pastoral a l'església de Castelló de la Plana els dies 27 de novembre de 1673 i el 20 de juny de 1685 (esta vegada, ell ja mort, pel seu vicari general Francesc Martí). Poques dades més hem trobat d'aquest pontificat, que ens interessien especialment, tret del tractat de Lisboa, pel qual Portugal s'independitzava definitivament de la corona de Castella. Joan Fageda moria, a Tortosa, als 77 anys i el seu cos era sepultat a la seu (1685).

El mateix any que moria el bisbe Josep Fageda (1685), era elegit bisbe de Tortosa el també català **Sever Tomàs Auter**, natural de Puigcerdà (la Cerdanya, 1629). Passà visita pastoral a l'església de Santa Maria de Castelló els dies 31 d'octubre de 1690, el 22 de novembre de 1693 i el 27 de setembre de 1698. Enviava a Roma el seu informa per la *visita ad limina* tres vegades, els anys 1687, 1692 i 1696.

PEDRO MANRIQUE, 1602 (1)

Informe del bisbe Pedro Manrique, sense títol, 15 de juny de 1602

(1) SITUACIÓ DEL BISBAT «En primer lloc cal advertir que el bisbat de Tortosa està situat a la Hispania Citerior o sesalpina, en la regió i districte que s'anomena Catalunya, i en la part que habiten els Celtibers, dividit i desmembrat en tres parts principals: la primera y principal és al regne de València, la segona al regne d'Aragó, la tercera i última al regne de Catalunya. Igualment, la visita pastoral es fa també en tres parts: la valenciana, la del port de Morella i la catalana, sota la qual s'inclou l'aragonesa.»

(2) OFICIALS FORANS DE VALÈNCIA. 'En esta primera part valenciana cal saber, abans que tot, que es troben dos oficials forans que poden despatxar i tractar causes breus i sumàries: un d'ells és a Morella i l'altre, a Almassora.'

(3) PART DE VALÈNCIA. 'Esta part, que fou la primera confiada al govern i administració del bisbat, al començament del primer any, el dia 18 del mes d'octubre de 1601 fou visitat per mi amb la major diligència i sol·licitud possible; i cada cosa que s'hi trobà fou examinada curosament. S'hi troben 39 parròquies, de les quals 36 estan regides per rectors, dos per vicaris seculars i una per un vicari perpetu. Hi ha també 225 clergues preveres residents. Hi ha 49 poblacions, 7.830 cases. Les persones que combreguen amb el Cos de Nostre Senyor són 12.789. Hi ha 7 rectories que el nostre rei Felip, com a Mestre de Montesa, pretén que li pertanyen. Una d'estes, la del lloc de Sant Mateu, està regida ara per un religiós de la beata Maria de Montesa, adjudicada pel nostre predecessor. Una altra, la de Cervera, està també ara regida per religiosos del mateix orde. Les restants, les de Càlig, les Coves. Canet, Xert i Albocàsser, han estat i són regides per preveres seculars, com a lliures per a conferir i proveir; i encara que la parroquial d'Albocàsser vacà el mes de desembre de l'any passat, com a lliure i de costum immemorial conferida a preveres seculars per autoritat ordinària, d'acord amb el concili de Trento, se la conferim a Gaspar Galceran, que trobarem més apte que altres en concurs. Tanmateix, el rei Felip [III] presentà, per a esta parròquia vacant, el germà profès Joan Garrido, de l'orde de Montesa, sobre el qual pesa encara litigi no decidit.

(4) Rectors 'Resideixen i compleixen [els seus deures]'

(5) Els moriscos (T 1594, núm. 9)

(6) EL PORT DE MORELLA. 'La part que s'anomena Port de Morella es troba també en esta primera part del regne de València; no ha pogut ser encara visitada ni recorreguda per nosaltres a causa del nostre trasllat a la província de Tarragona, al qual calgué obeir. Per això, encara que no tinc de què advertir la Vostra Santedat sobre els costums dels clergues, els seus oficis, ritus i cerimònies dels sagraments i l'estat de tot aquest Port de Morella, per no haver-s'hi fet la visita, que el mes promès, amb l'ajuda de Déu començarà, convé saber que el lloc de Morella, del qual tot el port ha pres nom, i que n'és la capital, es regeix i governa amb dignitat d'arxiprestat'

(7) PART D'ARAGÓ I CATALUNYA. 'La segona part (sota la qual es conté també la tercera) fou igualment visitada per nosaltres després del nostre retorn de la província, el 23 d'abril del present any 1602. S'hi troben 26 parròquies, de les qual 5 són regides per priors: dos seculars i els altres regulars de l'orde de Sant Joan. Hi ha també 37 poblacions, 780 clergues preveres, 3.884 cases i 10.925 persones que combreguen anualment el sagrament de l'Eucaristia. Es troben tots els rectors residents i compleixen rectament els seus oficis.'

(8) LA CIUTAT DE TORTOSA. En la tercera i última part de la diòcesi es troba la ciutat i la meua seu que rebé el nom de Tortosa, famosa pel cabalós riu Ebre, que prengué nom d'Iber, fill d'Hèrcules, a la vora del qual està situada. Hi ha tres parròquies: la principal, Santa Maria, anomenada 'el temple major, la de Santa Clara i l'anomenada de l'Alfàndec. Hi ha 1.254 cases i 3.939 persones que compleixen amb la comunió del Santíssim sagrament. Encara que és al regne de Catalunya, és tanmateix la seu catedralícia i episcopal'.

(9) Beneficis de la catedral = T 1594, núm. 1

(10) Distribucions = T 1594, núm. 6

(11) SEMINARI. Després d'esmentar els col·legi dels dominicans, al qual el bisbe contribueix amb 1.200 ducats de pensió (T 1594), s'afeg: 'l cap altre benefici contribueix a aquest col·legi reial (de dominicans), ni altres dignitats o beneficis paguen al seminari la seua part; tots al·leguen pobresa, i per esta i altres causes s'oposen a l'erecció d'aquest seminari i s'hi neguen a contribuir. I vull que cregueu que és més que cert i indubtable que l'erecció no tindrà mai efecte si el Papa no hi intervé i executa el decret del concili de Trento, i obliga a pagar la part als qui han de contribuir. Perquè, encara que els bisbes vulguen fer-ho, de cap manera poden per les dificultats que sorgeixen pertot arreu i pels recursos i apel·lacions dels qui deurién contribuir'.

(12) PARRÒQUIA DE SANT JAUME DE TORTOSA. 'I encara que diguérem que esta ciutat només té tres parròquies, n'hi ha una altra a part, la de Sant Jaume de Remolins, que té alguns parroquians cristians antics; els altres són moros acabats de 'convertir', que a la ciutat anomenen 'cristians nous'. Tots ells viuen en un racó de la ciutat anomenat la Vilanova. La seua fe en la religió cristiana sembla bastant provada, encara que en la manera de parlar i en l'accent algunes dones semblen conservar la seua antiga pronúncia, no l'àrab com a tal, perquè empren la llengua materna; tanmateix compleixen cada any amb els deures amb la parròquia'.

(13) CONVERSOS DE LA RIBERA D'EBRE. Es troben també alguns llocs d'esta diòcesi, situats a la ribera de l'Ebre, on habiten moros acabats de convertir, dels quals caldria esmentar alguns dels principals: Ascó, Benissanet i Miravet que, encara que no semblen tenir mala opinió de la fe, no han volgut rebutjar els ritus i cerimònies musulmans, encara que no gosen practicar-los públicament; paguen i reben a canvi les penes justes imposades pels rectors dels llocs. Es troben també a Flix, Garcia, Mora, Tivissa i Benifallet els qui estan ben confirmats i no han conservat cap vestigi de superstició ni en la fe ni en la religió cristiana; fet que hom atribueix generalment a l'ús comú del llenguatge i del vestir que tingueren amb els cristians antics, amb els quals indistintament han contret matrimonis entre ells'.

(14) PROVISIÓ DE RECTOR A FLIX. 'El lloc de Flix té 170 cases. Trobem la seua cura d'ànimes servida per dos preveres vicaris removibles a voluntat, administradors nomenats per mandat de Vostra Santetat. La parròquia està vacant des que morí el darrer bisbe d'Oriola, que havia obtingut que se li donassen 'commendam' per a tota la seua vida, sota el pretext que aquella església no era curada ni conventual. I encara que el 1580 l'aleshores bisbe de Tortosa, d'acord amb el concili de Trento, concedí a Francesc Garcia de Vialan, trobat més apte en concurs amb altres, cartes testimonials per a la col·lació concedida per Gregori XIII, predecessor de Vostra Santetat, encara s'esforça molt per demostrar que el benefici era curat, que no quedaven vestigis de la religió de sant Benet ni del dret de patronat del nostre rei, sinó que sempre havia estat conferit indistintament per autoritat apostòlica i ordinària, la seua llarga vacant (més de deu anys) ha causat greu perjudici espiritual a les ànimes del poble.'

(15) Sínode diocesà). No s'ha celebrat, perquè el capítol de la catedral exigeix que es faça amb el seu consentiment. El predecessor de bisbe informant en va donar notícia a la congregació del Concili.

(16. Els rectors) Resideixen i es proveeixen per concurs.

(17. Conclusió) La clerecia és prou reformada, i el poble compleix els seus deures i obeeix.

ANNEXOS

1. Tortosa, 18 març 1602. El bisbe Pedro Manrique fa procura de visita a favor de Pere Gombau, doctor en drets i rector de la parròquia de Benicarló, davant el notari de la seua cúria, Gregori Parent.

2. Roma, 28 desembre 1602. Pere Gombau certifica haver visitat les basíliques de Sant Pere i Sant Pau.

3. Ristretto, on s'assenyala que sobre el fet de no observar el capítol la vida regular "*nihil potest deliberari, nisi exhibitis indultis*"; a propòsit del seminari, el bisbe ha d'evitar excepcions a la norma tridentina.

4. Nota de pròrrogues concedides al bisbe en dates de 5 de novembre de 1601 i 18 de març de 1602.

PEDRO MANRIQUE, 1607 (2)

Relatio status ecclesiae et dioecesis Dertusensis, signada per bisbe Pedro Manrique. Sense data.

(1). PREBENDES I BENEFICIS DE LA CATEDRAL. L'església de Tortosa és regular, és a dir de l'orde dels canonges regulars de sant Agustí, i sufragània de l'església de Tarragona, al regne de Catalunya. A banda la dignitat episcopal, hi ha 12 dignitats, és a dir:

1. el Priorat Major, que és el primer després del pontifical, els fruits del qual pugen a 1000;
2. l'Ardiaca Major, els fruits del qual pugen a 1.300; la Sagristia, 1.600; 4. el Deganat, 600; 5, l'Ardiaca de Borriol anomenat també Subcentoria, 700; 6. l'Ardiaca de Corbera, 500; 7. el Priorat

Claustral, 400; 8. la Cambreria, 1.700; 9. la Presentoria, 700; 10. la Tresoreria, 500; 11. la Hospitaleria, 600; 12, i última, l'Ardiaca de Culla, els fruits del qual i d'altres pugen anualment a 600 ducats d'or de cambra. Hi ha també 20 canonicats, tots presbiterals, nombre confirmat per autoritat apostòlica, i els fruits de cada un d'ells, descomptades les distribucions diàries, són de valor anual de 200 ducats. Deu d'estes 12 dignitats són beneficis regulars col·latius; les altres dos, Sagristia i Deganat, se solen encomanar per autoritat apostòlica, però no tenen veu en el capítol. Els fruits d'un dels 20 canonicats estan aplicats per la mateixa autoritat a l'ofici de la Santa Inquisició del regne de València, perquè la major part de la diòcesi de Tortosa es troba en aquest regne. A més a més, en la mateixa església hi ha 24 'comensalies' i 4 diaconies i 6 beneficis seculars sotsdiaconals, anomenats porcions, els fruits dels quals, amb les distribucions pugen a 80 ducats. De les 24 comensalies, 4 tenen annexa la cura d'ànimes, i els qui les obtenen esta obligats a administrar els sacraments eclesiàstics als feligresos d'esta església, percebent per esta administració, a banda els 80 ducats, 20 ducats més. Tots, tant dignitats com canonicats i porcions, resideixen personalment i exerceixen per ells mateixos els oficis a l'església. A banda els ja esmentats, hi ha 50 beneficis simples seculars de molt escassos ingressos, alguns de gairebé nul valor. Els seus posseïdors, encara que no tinguen obligació de residir-hi personalment, mentre serveixen perceben algunes distribucions que pugen a 30 ducats.

(2). Disciplina regular. Moltes dispenses l'han modificada.

(3). PARRÒQUIA DE SANT JAUME DE TORTOSA. A la ciutat de Tortosa hi ha també una altra església parroquial sota l'advocació de sant Jaume, els fruits de la qual són únicament de 40 ducats.. Hi ha fundats 8 beneficis simples, els fruits dels quals no excedeixen de 30 ducats.

(4). MONESTIR MASCULINS. Hi ha, a més a més, quatre monestirs d'homes: un de l'orde dels Frares Predicadors (Dominicans), un altre dels Germans de la Gloriosíssima Sempre Verge Mare de Déu del Mont Carmel (Carmelites), un altre de la Santíssima Trinitat (Trinitaris) i l'últim de la Marededéu de la Mercè (Mercedaris).

(5). Col·legi de conversos. Resum del T 1594, núm. 7

(6). MONESTIRS FEMENINS. Hi ha també, a la mateixa ciutat, monestirs de monges: un de l'orde de Santa Clara, que roman sota obediència del bisbe i un altre sota la regla dels cavallers de l'Hospital de sant Joan de Jerusalem, que està subjecte al prior castellà d'Amposta del mateix Hospital en eixes regions.

(7). FRANCISCANS. Prop i fora de les muralles de la ciutat està situat un altre monestir de l'orde dels Germans Menors de l'Observança, anomenats també reformats o Recol·lectes.

(8). Nombre de parròquies. Són 126 en tota la diòcesi.

(9). BENEFICIS SIMPLES. Els beneficis simples de tota la diòcesi, segons consta dels llibres de visita, pugen al número de 600, els fruits dels quals no excedeixen en total la suma de 3.725 lliures de la moneda d'estes parts, equivalents a tants altres escuts de moneda roman, dels quals es paguen anualment el rei catòlic 840 lliures semblants per la quarta dècima.

(10) CÀRREGUES DE LA DIGNITAT D'HOSPITALARI. L'estat d'esta església i diòcesi, des de l'última visita feta per Pere Gombau per al quart quadrienni, no ha estat canviat, sinó que roman igual a l'aleshores expressat, tret de la dignitat onzena, anomenada Hospitalària. A ella incumbia la càrrega de mantenir deu llits per a pobres a la casa de la mateixa dignitat; però en la visita, per ser el lloc obscur i estret, es constatà que des de feia uns 50 anys, més o menys, s'hi acollien un, dos, tres, com a màxim 4 o 5 pobres malalts junts. La càrrega d'hospitalitat que incumbia a l'hospitalari l'assumiren, per mandat meu, els administradors de l'Hospital de la Santa Creu, conegut com General, de la mateixa ciutat. L'actual hospitaler prometé i s'obligà, per ell i els seus successors, a pagar per les despeses necessàries per a rebre i sostenir pobres amb els fruits d'esta hospitaleria: ell mateix 250 i els seus successors 350 lliures semblants cada any, i això amb el vist-i-plau de la seu Apostòlica.

ANNEXOS

1. Tortosa, 15 de març de 1607. El bisbe, en carta al cardenal prefecte de la congregació del Concili, acusa rebut de la d'aquest de data 23 agost 1605; envia com a procurador Antoni Sánchez, porcioner de la catedral; subordina la dotació del seminari a la celebració de sínodo i assenyala que el capítol li impedeix de convocar-lo.

2. Tortosa, 15 març 1607. El bisbe Pedro Manrique fa procura de visita a favor d'Antoni Sánchez, porcioner de la seua seu, davant el notari Maties Joan Tomàs.

ALFONSO MÁRQUEZ DEL PRADO, 1616

Informe adreçat al papa i signat pel bisbe Alfonso Márquez del Prado. Tortosa, 20 de març de 1616.

(1) LA CATEDRAL. L'església catedral de Tortosa, de canonges regulars de sant Agustí. En la qual, encara que indigne, per gràcia d'esta santa Seu, exercisc l'ofici episcopal, està situat al principat de Catalunya, sufragània de la metropolitana de Tarragona. Hi ha, a banda la dignitat episcopal, les següents dignitats, canonicats i beneficis.

(2) DIGNITATS (...) S'enumeren les 12 conegudes, unides a cada dignitat per autoritat apostòlica. I estes dignitats no poden conferir-se com a títol a altres canonges. Dos de les dites dignitats, la Sagristania i el Deganat estan concedides per autoritat apostòlica en comanda perpètua.

(3). Canongies. Són 20 canonges: els fruits d'una de les canongies s'apliquen a la Santa Inquisició.

(4) RESIDÈNCIA (...) I tots resideixen i serveixen l'església, excepte el sagristà, el qual jo ja he cuidat des d'esta cúria romana a la residència, i per això he enviat a Sa Santedat una carta, i esperem en breu que ell vinga amb ànim de residir en l'església, i l'hospitaler, que amb llicència de la Vostra Beatitud, concedida per un any, roman a Barcelona en negocis del noble Galceran Albanell, el seu parent, mestre o preceptor del sereníssim Felip, príncep de les Espanyes.

(5) PORCIONES. Vint-i-quatre porcions presbiterals, anomenades '*commensaliae*'; d'estes, dos per autoritat apostòlica estan aplicades, una al mestre de l'orgue i una altra al mestre del cant pla, i quatre són curades, i els que les obtenen tenen la cura de les ànimes d'esta catedral o de la seua parròquia. Deu altres porcions, de les quals tres s'anomenen diaconals, 6 sotsdiaconals i una 'dormitorària'; i sobre les susdites porcions, tant '*commensaliae*' com altres, són beneficis seculars, que han de conferir-se a clergues seculars i obliguen a residència personal, i tots els qui les obtenen resideixen: la porció dormitorària no és benefici sinó ofici. Igualment cinc porcions per a cinc oficis servicials, quatre són movibles, i els que les obtenen són anomenats monjos; el quint en veritat és anomenat monjo major, i al seu ofici està unit a una de les dites porcions diaconals. A aquests cinc oficis està unida la custòdia diürna i nocturna de l'església, el toc de les campanes i altres ministeris semblants.

(6) Lectoral / Mestre de gramàtica: 'T 1594, núm. 4')

(7) Beneficis simples. Són molts i no requereixen residència.

(8) Dispenses de la vida regular (= T 1594, núm. 2)

(9) ELABORACIÓ DE CONSTITUCIONS DEL CAPÍTOL. Sota pretext de la dita dispensa de constitucions que no estan en ús, sinó que són ignorades del tot pels mateixos capitulars, perquè no s'ha fet declaració ni separació d'unes i altres constitucions i confusament en un mateix llibre totes se contenen. D'on ve que jo, procedint a la visita de l'església catedral que, des de l'any (blanc) no havia estat visitada, i demanant al capítol el llibre de les constitucions o la seua còpia autèntica, el capítol en retardava el lliurament dient que les constitucions que no estaven en ús ja estaven dispensades per autoritat apostòlica, i que els pesaria si potser jo volgués obligar-los a una disciplina més estricta que la que han professat i a l'observança de les constitucions que no estan en ús. Per això, volent jo tranquil·lament i sense controvèrsia judicial ni soroll fer la visita i les altres coses, vaig obrir i exposar el meu ànim al mateix capítol, és a dir que no pretenia constrènyer-los a regla de vida més estricta, sinó desitjar vehementment que ells, si no com a autèntics regulars i religiosos, almenys com a bons sacerdots seculars duguen vida irrepreensible i donen als altres bon exemple de santedat, i m'oferí a interposar la meua autoritat amb Sa Santedat i quan sorgissen alguns dubtes que necessiten nova declaració o dispensa. I també desitjar que les constitucions que dien que estaven en ús fossen conegudes i clares per a tots, i transcrites a part perquè es guardassen sense pèrdua. Amb esta manifestació d'ànim, ordenàrem que em fos lliurada pel notari del capítol còpia autèntica de les constitucions i designaren quatre capitulars que m'assistissen per a anotar les constitucions que estan i les que no estan en ús. Per molts dies hem treballat en esta obra; no està encara acabada; espere, tanmateix, perfeccionar-la breument, i, feta aleshores, consulta a Sa Santedat, per a tranquil·litat de les consciències tant del bisbe com de les dignitats i canonges, amb autoritat de la Vostra Beatitud i d'esta Santa Seu, hom s'hi proveirà més plenament que fins ara.

(10) DISTRIBUCIONS I MANCA D'ASSISTÈNCIA AL COR: La tercera part dels fruits de les dignitats, canonicats, porcions i altres oficis no està en una església separada i convertida en distribucions quotidianes, perquè Gaspar Punter, un dels meus predecessors, baró docte i piados, les distribucions d'esta església no li semblaren tan insignificants com per a ser descuidades; a mi, en realitat, veient el cor moltes vegades amb moltíssims setials buits, i jutjant estes mateixos

distribucions molt petites, em vingué al pensament, executant el sagrat concili de Trento, fer la dita separació i conversió; però, perquè no acabe tot en pleits, vaig jutjar que havia d'esperar l'oportunitat del temps.

(11) **ESGLÉSIES I MONESTIRS DE LA CIUTAT.** Hi ha, a la ciutat, les esglésies i els monestirs següents: dos esglésies parroquials, una d'elles de l'advocació de sant Esteve vora la catedral, que és nombrosa en parroquians; i l'altra de sant Jaume; algunes capelles, com la del castell reial, i les de les confraries, en les quals no està reservat el Santíssim Sagrament; el monestir de sant Francesc, de l'orde de sant Domènec; el monestir anomenat de Jesús, de l'orde de sant Francesc dels Recl·lectes; el monestir de sant Francesc dels Caputxins, el monestir de la beata Maria del Mont Carmel dels descalços, el monestir de la beata Maria de la Mercè de la redempció de captius; i el monestir de la Santíssima Trinitat; el col·legi de col·legials o estudiants de l'orde de sant Domènec, en el qual es cultiven amb interès les arts liberals i la sagrada Teologia; i el col·legi reial per a dotze infants o adolescents per ensenyar-los llengua llatina, arts liberals i sagrada Teologia, abans de llinatge de moros, ara en veritat, després de la seua expulsió i descendents de prosàpia de vells cristians, als qual presideixen dos frares de l'orde de sant Domènec; dos monestirs de monges, una de Santa Clara, i l'altre de sant Joan de Jerusalem.

(12) **PARRÒQUIES.** En esta diòcesi hi ha 130 esglésies parroquials que tenen els seus rectors, a més d'altres 17 que serveixen vicaris temporals; alguns, per gràcia de la Seu Apostòlica, es confereixen a clergues regulars de l'orde de la beata Maria de Mont Sió i de l'orde de sant Joan de Jerusalem. Un sol benefici curat de la vila de Tivissa pot dir-se ric per a la regió, d'altres han estat mitjans, la resta hom jutja d'escàs valor; tots els rectors resideixen i estan legítimament promoguts segons la forma del sagrat concili de Trento i fan professió de fe i, en quant pot comprendre's per la fragilitat humana, compleixen el seu ofici.

(13) **BENEFICIS SIMPLES.** Els beneficis simples en la diòcesi són moltíssims, però gairebé tots d'escàs valor, de manera que, deduïdes les càrregues, poc o res els queda als beneficiats dels fruits; tanmateix són bastant apetitosos pels clergues en ordes menors, que així obren camí per aconseguir distribucions, aniversaris i altres remuneracions de l'església, a les quals no s'admet prevere no beneficiat, i el títol d'un benefici petit es jutja suficient per a rebre els ordes sagrats quan estes distribucions, aniversaris i altres remuneracions presten còngrua sustentació al beneficiat.

(14) **VISITA PASTORAL.** La visita de tota la diòcesi, que és extensa i dividida en estes 147 parròquies, sense ometre ni tan sols un lloc petit en què estiga reservat el santíssim sagrament del Cos del Senyor, la vaig complir personalment dins els dos primers anys, en la qual, per aconseguir la indulgència plenària concedida per Sa Santedat, innumerable multitud de les meues ovelles, en tots els pobles, confessats els seus pecats a quatre confessors de l'orde dels recl·lectes de sant Francesc, companys meus, per la meua mà devotíssimament fou alimentada i enfortida amb el sacratíssim sagrament de l'Eucaristia; i gran alegria vaig concebre de tot això; vaig amonestar, corregir i amb la benignitat o severitat que calia, vaig castigar quan vaig trobar digne d'amonestació, correcció o castic.

(15) **FE I COSTUMS.** En esta diòcesi no brollen heretgies ni errors en la fe; en alguns llocs, a la vora del riu Ebre, després de l'expulsió general dels moriscos darrerament convertits encara quedaren

homes i dones d'aquest llinatge i prosàpia; molts clamen que no se senta bé de la seua fe; jo en la visita i altres vegades en alguns llocs els jutges una mica sospitosos, en altres i en la major part en veritat,, en els quals ja estan barrejats amb els vells cristians no vaig trobar cap diferència quant a oficis i devocions cristianes i a la freqüència dels sacraments entre aquests cristians vells i ells. Però, encara que esta diòcesi estiga lliure d'heretgies i erros en la fe, de faccions de bandolers, homicides, plagiariis i d'homes perduts d'aquest gènere, abunda sobre manera; i esta ciutat de Tortosa, dividida en faccions, està ara afligida per sedicions i inquietuds, i totes les coses en ella molt torbades. Esperem en breu que la mà del nostre rei Felip [III], ardent en zel de religió i justícia, hi posarà remei. D'on resulta que, en esta torbació de coses, les causes eclesiàstiques, sobretot criminals, si toquen potser algun poderós, se resolen amb freqüents amenaces i perjuris de testimonis i amb no petit perill de l'honor i de la vida del jutge.

(16) LA CÚRIA METROPOLITANA. La cúria metropolitana de Tarragona no és com convé propícia al castic dels delictes i a les altres coses que han de fer els sufraganis per a la correcció i reforma dels costums; acull gratíssimament i amplíssimament tots els qui recorren a ella, per més criminals que siguen, fins i tot trencant presons, i els posen sota amplíssim arrest, no cuidant, com és de dret, de custodiar-los en la mateixa presó fins que es tracte el recurs en el qual estaven detinguts per l'ordinari. Admet apel·lació de qualsevol interlocutòria que no tinga força de definitiva ni cause gravamen irreparable per definitiva. S'inhibeix abans de ser tramés el procés i reconeguts els actes. No defereix a les apel·lacions interposades a Sa Santedat i a esta Santa Seu, gloriand-se que fa això per costum d'esta cúria, sent que no és costum quarantanària ni tal costum els doctors la jutgen raonable. Finalment en procedir no guarda sovint el dret comú del sagrat concili de Trento ni les declaracions de la sagrada congregació dels eminentíssims cardenals; per això, Sant Pare, la justícia o desapareix del tot o es difereix molt i semblàs que s'actua més per plaer i poder que per dret. Sobre això vaig proposar queixa a la V; el nostre rei Felip ja ha decretat presentar-me a Sa Santedat per a l'església cartaginesa si a la Vostra Beatitud li plau transferir-me a aquell església Vostra Beatitud, no tindrè cap queixa amb el metropolità; tanmateix per a descàrrec de la meua consciència testifique a la Vostra Santedat que s'infereix gran perjudici per això a la correcció i reforma dels costums, i humilment suplique que es digne, no obstant qualsevol introducció de litigi, manar a l'arquebisbe que guarde i observe, o faça guardar i observar, el sagrat concili de Trento i les declaracions dels eminentíssims cardenals, aquelles sobretot que per la sagrada Congregació de bisbes, a instància de Climent VIII, de felix memòria, foren proposades.

(17) EL CAPÍTOL I L'ORGANITZACIÓ DE PROCESSIONS. Com que pel sagrat concili de Trento està decretat que als bisbes se'ls tribute pertot arreu l'honor que es igual a la seua dignitat i que en el cor i en el capítol, en les processons i altres actes públics tinguen el primer seient i el lloc que vulguen elegir, i la principal autoritat de totes les coses que s'han de fer, no obstant qualsevol costum, fins i tot immemorial, i per diverses declaracions de la Sagrada Congregació consta expressament que al bisbe, amb consell del capítol li correspon convocar les processons generals i decidir on i com s'ha de dirigir, vaig trobar en esta catedral un ús, o més aviat un abús, que el capítol, sense consultar ni saber-ho el bisbe, convoca, decideix i dirigeix les processons generals. Moltes vegades vaig interpel·lar el capítol sobre això i amb diverses amonestacions el vaig voler retraure d'aquest abús; no descendí al mandat perquè, confiats en el remei d'apel·lació ja em preparaven litigi. Les amonestacions no aprofiten gens, aprofitarà un mandat estricte de Sa Santedat o de la Sagrada Congregació pel qual s'ordene al capítol que no presumisca en les

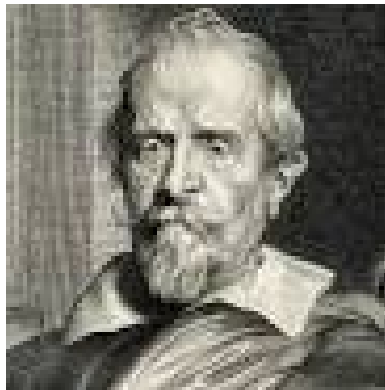
dites processons usurpar, convocar, decidir i dirigir l'autoritat que el sagrat concili de Trento, no obstant qualsevol costum fins i tot immemorial, i les declaracions de la sagrada Congregació volem que romanga salva al bisbe, ni faça processons generals sense que aquest les convoque o decidesca.

(18) ERECCIÓ DEL SEMINARI. Quant al seminari el dit Gaspar Punter, un dels meus predecessors escriví a Sa Santedat en una visita de les *'ad limina Apostolorum* que les dignitats i els beneficis obtinguts amb pretext de pobresa se li oposaven i rebutjaven la contribució, i que l'erecció del seminari mai sortiria efecte si Sa Santedat no hi posava la seua mà; en una altra visita en veritat va dir que el seminari havia estat erigit, però que, al voltant de la seua institució, ocorrien molts dubtes. Jo no trobe ni vestigi d'esta erecció, ni en esta diòcesi, per la parquedat dels beneficis; espere efecte fructuós de l'erecció. En lloc de seminari està, en esta ciutat, aquell col·legi reial de 12 infants o adolescents, que esmentàrem amunt, en el qual són educats religiosament i cautament instruïts en doctrina i disciplina eclesiàstica. Ítem el dit col·legi de col·legials o estudiants de l'orde de sant Domènec, en el qual també per a seculars es lligen arts liberals i sagrada teologia, i el catedràtic mestre de gramàtica, al qual concorren molts escolars de tota la diòcesi per ser-hi instruïts.

(19) Clerecia i poble. No s'hi observen escàndols.

(20) SÍNODE DIOCESÀ. Sobre el sínode diocesà hi havia, fa molts anys abans, disputes entre el bisbe i el capítol. El bisbe afirmava que, en la confecció de constitucions, al capítol només li corresponia el consell, tret dels casos en què, per dret es requereix el consentiment; el capítol, al seu torn, afirmava que per costum no sols havia d'esperar-se consell dels bisbes, sinó també consentiment, i així es féu l'any 1575, en el qual les constitucions sinodals foren fetes i publicades amb el consell i el consentiment del capítol; ni després d'això es troben fetes constitucions ni convocat cap altre sínode sinó el de l'any 1585, que tancaria amb diverses contradiccions. Estes coses que feien difícil de veritat la celebració del sínode, convenia resoldre-les amb suavitat d'ànims, conciliació i benevolència; i així, entre jo i el capítol (amb el favor de Déu) es compongueren, de manera que, amb el sol consell del capítol (tret dels casos en què per dret es requereix consentiment) vaig convocar el sínode el segon diumenge del passat advent, i el vaig celebrar, i fiu les constitucions i les altres coses pertanyents al sínode amb gran aprovació i alegria del capítol i de tot el clergat

LUIS DE TENA, 1617 (1)

Informe dirigit al papa pel bisbe Lluís de Tena. Tortosa, 19 de març de 1617. Segell de placa.

(1) El bisbe. Missió de procurador. El bisbe ha estat consagrat el dia 1 de gener i ha arribat a Tortosa el 5 següent. Envia com a procurador Joan Baptista Ferrer, canonge de la seua seu.

(2) DIGNITATS I CANONGIES. Resum de T 1616, núm. 2-4.(3).

(3) DISPENSES DE LA VIDA REGULAR- Text anàleg a T 1616, núm 8.

(4) OFICIS DE LA CATEDRAL. Hom enumera els quatre curats, el lector de teologia, el mestre de gramàtica i el penitencier.

(5) SEMINARI No n'hi ha, però compleix la seua funció el col·legi que se sosté amb una pensió de 1.200 lliures sobre la mensa episcopal, i que és reservat als fills de cristians vells, tot i haver-ho estat als fills de conversos.

(9)

(10) PARRÒQUIES. També hi ha, en esta diòcesi, 126 esglésies parroquials, algunes de les quals reberen un augment de la mesa episcopal i dels ingressos d'algunes dignitats per a educar els esmentat moros; fins i tot algunes rectories foren instituïdes per a aquest fi, de manera que la mesa episcopal es veu gravada anualment amb 398 lliures de moneda de Barcelona, sense comptar moltes altres càrregues per a altres rectories, de manera que en estes i altres càrregues i pensions anuals establertes per la Vostra Santetat, es consumeix més de la meitat dels fruits i ingressos episcopals, tant que el bisbe no pot defensar els drets episcopals contra molts i greus opositors que impugnen i s'interposen, fins i tot per a visitar el sagrament de l'Altar, la font del baptisme i els sants olis contra la disposició del sagrat concili de Trento, ni queden ingressos suficients perquè el bisbe pugua sostenir-se còmodament i donar almoines, com exigeix l'extrema pobresa d'esta diòcesi.'

(11) FE ÍNTEGRA. En esta diòcesi, per la misericòrdia divina, no hi ha heretgies, almenys manifestes, sinó que floreix la veritat de la religió cristiana, sobretot després de l'expulsió dels esmentats sarraïns.'

(12)

(13) SÍNODE. 'En esta diòcesi se celebrà un sínode l'any 1615 pel meu predecessor, per a la disciplina del clergat i del poble, i jo vaig manar que se n'observàs el precepte'.

ANNEX

Tortosa, 19 març 1617. El bisbe Lluís de Tena fa procura de visita a favor de Joan Baptista Ferrer, doctor en teologia i penitencier de la seu, davant Baptista Ramon, notari de la seua cúria.

LUIS DE TENA, 1621 (2)

Informe del bisbe Lluís de Tena. Tortosa, 17 agost 1621

(1) NOMENAMENT I PRIMERA ACTIVITAT.. 'El papa Pau V, predecessor de la Vostra Santetat, a proposta de Felip III, rei d'Espanya, em col·locà en esta seu de Tortosa el dia 2 de gener, encara que sóc inepte pels meus mèrits. Vaig enviar immediatament als l·lindars sagrats dels Apòstols Joan Baptista Ferrer, canonge d'esta església i el vaig informar de tots els assumptes de la diòcesi, com queda provat més amplament en les cartes que he enviat sobre aquest assumpte. Poc després fui elegit al principat de Catalunya [president de la Generalitat] per sorteig i havia d'anar a Barcelona.

(2) VISITA PASTORAL. 'Atès que, pel bé públic s'ha establert un consistori i tres estatuts el representen, hi han d'assistir també els prelats; pels privilegis concedits pels papes, especialment per la concessió de Climent VII, els bisbes poden absentar-se de les diòcesis. Tanmateix, encara que Barcelona, on havia de residir per ofici, dins 24 milles de Tortosa, vaig inspeccionar la diòcesi cada any, fins i tot els pobles més petits i muntanyosos (com són moltes, en esta diòcesi) visitant el sagrament de l'Altar reservat i les ovelles que em foren confiades; i en un trienni complet vaig visitar la diòcesi que abraça territoris de tres regnes: Catalunya, València i Aragó. Ara, després del retorn de Barcelona, novament comencí a visitar, eliminant del mig alguns abusos i corregint les corrupcions del clergat i del poble i, finalment, quan pel coneixement de les visites vaig veure el sínode com molt necessari, el vaig celebrar, calmades les dificultats, demanant consell al capítol en les coses en què es requeria el consell i consentiment, convocats tots els rectors, encara que els rectors d'hàbit religiós de sant Joan de Jerusalem refusaren de venir, amb el pretext dels seus privilegis, sobre els quals tractarem més endavant'.

(3) PREBENDES DE LA CATEDRAL = T 1616, núm. 3. 'L'ardiaca de Culla fa quatre anys el mes de març, estigué vacant; i jo, el mes de març és de l'ordinari i no dels reservats, i la col·lació d'aquest per la fundació pertany al bisbe, li'l conferí a Josep Simó, doctor en ambdós drets, canonge penitencier d'esta església de Tortosa, d'edat, aleshores, de 57 anys, de vida provada i molt mereixedor d'esta església i de tot el bisbat, oficial i vicari general meu i d'altres bisbes predecessors meus ...' I després un tal Josep Claresvalls, resident a la cúria romana, obtingué la gràcia del predecessor de la Vostra Santetat; entre ells, a la cúria romana, hi ha pendent un pleit indecís, encara que dubtós, i hom diu que una sentència definitiva fou declarada a favor d'aquest dit doctor Simó; i, perquè per aquest pleit, Pare santíssim, est ardiarcat no el té ningú, i per la seua llarga vacant l'església pateix dany, Vostra Santetat podrà acudir a aquest dany manant que aquest pleit es declare i termine com més aviat millor, suprimides les evasions i dilacions de l'esmentat Claresvalls que intenta fer inacabable esta causa'. El degà, dispensat per autoritat de

la Seu Apostòlica sobre l'edat i la residència, fins al vigèsim any de la seua edat està absent per causa d'estudis. Un d'aquells canonges exerceix l'ofici d'auditor de comptes de la Diputació de Catalunya, i per esta raó està absent i viu a la ciutat de Barcelona, com pels privilegis i els indults apostòlics, durant aquest trienni li és lícit d'absentar-se'n. Els altres, en realitat tots, tant les dignitats com els canonicats, resideixen, i tots els canonicats per constitució de l'església són presbiterals'.

(4) Dispensa de la vida regular = T 1594, núm. 4

(5) Beneficis seculars de la seu =? T 1616, núm. 5

(6) Beneficis simples = T 1616, núm. 7

(7) LECTORAL I SUBSTITUT. 'Hi ha, en esta església, un lector de sagrada teologia, que té substitut idoni, els quals exposen i interpreten la Sagrada Escripura, i prediquen els casos morals i el sant evangeli de Jesucrist; i a aquest lector incumbia abans la càrrega de predicar la quaresma; ara, però, el capítol decidí separar esta càrrega de predicar a aquest lector, i el capítol, cada any, elegeix predicador en quaresma sense consultar el bisbe, a qui per la fundació pertany i sempre pertangué l'elecció i nominació del lector; i per això també, d'acord amb la declaració del sagrat concili de Trento, sessió 5, cap. 2 de la Reforma, vers 1, pertany al bisbe elegir i nomenar persona per predicar a la catedral, no obstant costum fins i tot immemorial. Atès, però, que el costum en què el capítol pot fundar-se i recolzar és només des de l'any 1618, en el qual esta separació de predicar la quaresma de l'ofici de lector fou feta, per tot això el bisbe demana què cal fer. Perquè, si en les esglésies parroquials sense el consentiment del rector ningú no pot ser elegit predicador en temps de quaresma, amb major motiu pertany això al bisbe, a qui això incumbeix més especialment'.

(8) Mestre de gramàtica = T 1594, núm. 4

(9) SEMINARI 'L'erecció del seminari, d'acord amb el decret del sagrat concili de Trento, encara que hom diu que siga feta des de fa molts anys arrere pel bisbe Gaspar Punter, i hom treballà per la seua execució, no va poder-se dur-se a terme; és més, la reputà impossible per la poca cosa de les prebendes i beneficis d'esta diòcesi i la pobresa de la terra i altres dificultats relatades pel mateix bisbe Punter a Sa Santedat en la tercera visita *ad limina*, la qual parteix a Vostra Santedat tramesa amb el meu consentiment; però perquè fins ara ni a ell fou resposta ni s'hi dóna cap remei, més encara, que ni sembla necessària en esta ciutat i bisbat, això omet, perquè en la present ciutat hi ha fundats dos col·legis, un dels frares Predicadors per Felip II, rei Catòlic de les Espanyes, en el qual la lògica, la filosofia i la teologia es lligen molt curosament, i a tots els que volen oir se'ls obre l'accés. I l'altre, fundat per l'emperador Carles V per a educar i ensenyar els neòfits; i, encara que els neòfits han estat expulsats, en lloc seu han estat nomenats cristians vells per a ser educats en aquest col·legi segons l'institut i ordenació del rei Catòlic, en el qual col·legi, en veritat, s'ensenya gramàtica. I així, en els dos col·legis juntament s'ensenyen gramàtica, lògica, filosofia i teologia, a banda l'estudi general de gramàtica de la ciutat i de l'estudi de gramàtica de l'església; els quals dos col·legis tenen pensió anual perpètua de 1.200 lliures concedida per autoritat apostòlica amb el consentiment dels reis Catòlics sobre la meua mesa episcopal, la qual pensió l'agreuja bastant perquè hui moltes altres càrregues dels rectors, als quals també socorre

esta mesa més enllà de la suma de 400 lliures també per obligació i indult apostòlic per la seua pobresa, tant és lluny que se'n puga detractar-se alguns fruits per a constituir un seminari que no és necessari.

(10) MONESTIRS DE LA CIUTAT. S'hi enumeren els mateixos de T 1616, núm. 11, destacant que els monestirs masculins instrueixen els pobres.

(11) PARRÒQUIES. LA FE DEL POBLE. 'Hi ha, a la diòcesi 130 parròquies. No hi ha heretgies ni broten sospites, sinó que la puresa de la fe catòlica i l'ortodòxia de la doctrina cristiana resplendeix, especialment en la veneració del Santíssim Sagrament, amb gran devoció i abundant llum suficient per a qualsevol poble.

(12) EXPULSIÓ DELS MORISCOS. 'Els neòfits, és a dir descendents dels moros acabats de convertir a la fe catòlica, que eren molts en esta diòcesi, foren expulsats per autoritat del rei Catòlic i de tot Espanya, i en quedaren pocs en esta diòcesi sobre els quals no hi ha sospita.'

(13) ELS RECOL·LECTORS. El nombre i els abusos dels 'qüestors', entre altres coses, en el sínode diocesà procurí reformar, sobretot sobre la predicació, prohibint d'acord amb el concili de Trento, sessió 5, cap. 2 al final *De reforma* i sessió 21, cap. 9 i les declaracions de la sagrada Congregació, que aquests qüestors d'almoines ni per ells ni per altres procediments prediquen, superant els abusos i les corrupcions contràries. I encara que per alguns que ho dugueren indignament fou apel·lat a la Santa Seu, tanmateix de la prossecució de l'apel·lació fins ara no consta; això no obstant notifiquem a la Vostra Santedat perquè, si potser algú es llança a prosseguir apel·lacions, per la vostra clemència i benignitat, maneu repel·lir-los com a apel·lants temeraris i sense cap greuge.

(14) RECTORS DE L'ORDE DE SANT JOAN I SÍNODE. Quatre rectors de l'hàbit i religió de sant Joan de Jerusalem d'esta diòcesi, cridats al sínode diocesà, es negaren a venir. I quan el meu oficial i vicari general procedí contra ells, no sols refusaren comparèixer personalment segons que es convocaven, sinó que el seu procurador d'ells i del procurador general de la castellania d'Amposta de la mateixa religió al·leguen que aquests rectors estan exempts de la jurisdicció de l'ordinari i no estan obligats a assistir al sínode ni es pot procedir contra ells per això ni per altres coses, al·legant privilegis i indults concedits a esta religió, i assenyalamment per Climent i Pius V, predecessors de la Vostra Santedat, pretenent que se'ls fa injúria per això, i, finalment, digueren de la nul·litat d'aquests procediments i ja apel·laren ala Vostra Santedat per via més de nul·litat que de justícia. Però, Pare santíssim, aquests rectors religiosos de sant Joan, segons la disposició del dret i d'aquests i altres privilegis, en les coses que pertanyen a l'administració dels sacraments i règim de cura d'ànimes estan subjectes a l'ordinari, i no en poden declinar el fur, i per raó d'esta cura, convocats al sínode, estan obligats a venir-hi tots els rectors, fins i tot exempts, segons el decret del sant concili de Trento, sessió 24, cap. 2 al final *De reforma* i la declaració de la Congregació de Cardenals; que es digne la Vostra Santedat a reprimir la seua audàcia i enviar-me com he de comportar-me en aquest assumpte perquè no done peu a conteses perquè el castellà i d'altres religiosos d'esta religió militar procedeixen de fet davant els seus conservadors, sota pretext d'injúria envers ells, i molesten els ordinaris.

(15) VISITA DE LES PARRÒQUIES DE L'ORDE DE SANT JOAN. Sobre la visita d'estes quatre parròquies de la religió de sant Joan de Jerusalem, encara que pels registres de la meua cúria de Tortosa consta haver estat visitats moltes vegades pels meus predecessors amb ple dret des de temps immemorial, tanmateix el castellà d'Amposta em contradigué pretenent i al·legant que només la visita dels sagraments em pertany, i les altres coses, tant en el nivell temporal com espiritual, pertanyen al castellà. I, com que el meu predecessor visità diverses parròquies amb ple dret, pretenent el castellà injúria a ell i a la seua religió per esta visita, de fet davant el seu conservador, sota censures i penes, manà a aquest bisbe que tot allò que es féu a la visita (tret la visita de sagraments) ho havia d'anul·lar i cancel·lar. I com aquest bisbe, responent amb instància del seu procurador fiscal digué que li era lícit per ple dret, i que en tal possessió estigué i està aquest episcopat. I per defensa de la seua jurisdicció, tant com ordinari com delegat de la Seu Apostòlica, envià cartes de contenció contra aquest conservador, requerint-lo conforme el decret del concili de Trento, sessió 24, cap. 4 *post medium*, que, si nomenava àrbitre que, juntament amb el nomenat o a nomenar per aquest bisbe, dirimissen i declarassen esta contesa, o en comú col·loqui (al qual s'oferí) amb el bisbe convingués a dirimir esta contesa, i mentrestant suspengués com havia de suspendre d'acord amb el decret d'aquest concili, no volgué fer res d'això, preparant ocasió d'escàndols que potser haguessen seguit si el nunci de Sa Santedat que aleshores residia en aquests regnes, no hagué advocat la causa a si i proveït cartes d'inhibició, la qual causa fou després, per instància del mateix bisbe, evocada a la cúria romana, i per mi prosseguida, en la qual està pendent encara indecisa, que aquests dos anys ha quedat quieta per la mort de l'últim castellà i l'absència del modern, que viu a l'illa de Malta, ni ha vingut encara a la seua residència; i quan vindrà, pretenc citar-lo a la causa i prosseguir-la fins a la fi. Atès açò, i assenyaladament que aquest castellà afirmà dret i de dret en poder de la justícia d'Aragó, de qui obtingué inhibidores manant-me sota comminació d'ocupació de temporalitats que desistís d'allò que havia dit; i que si pretenia alguna cosa, que comparegués davant seu i demanàs justícia, cosa que no gose fer per no incórrer en censures imposades contra eclesiàstics, presentant demanda davant jutge secular, ni puc concórrer amb tantes demandes i en diversos regnes contra poderosos; que es digne, la Vostra Santedat, manar expedir aviat perquè s'eviten semblants ocasions, i, mentrestant, què he de fer perquè no es cause perjudici a la possessió d'aquest episcopat; i cosa que encara pesa més, al règim de les ànimes que, des de fa molts anys, esta mancada de visitador i de bisbe que hi ministre la confirmació; escriviu-me a mi personalment.

(16) HOSPITAL DE TORTOSA. En esta ciutat hi ha un hospital general que administra la universitat pels seus síndics; i, faltant rendes i almoines d'aquests hospital, l'ajuda competentment amb les seues facultats i rep el compte d'això cada any entre altres comptes i administracions de la mateixa universitat, mitjançant els seus comptadors, als qual esta universitat pretén (atribuir-se) com a administradora d'esta ciutat; i fins ara només viu visitada l'església d'aquest hospital i els beneficis, i no els comptes, encara que els altres hospitals de tota la diòcesi solien ser visitats segons el decret del sant concili de Trento, sessió 22, cap. 8 *De reforma*.

(17) CONFRARIES DE LA CIUTAT. En esta església de Tortosa estan fundades dos confraries, una del Santíssim Sagrament, una altra del Santíssim Nom de Jesús, i al convent de sant Domènec, orde de Predicadors, la confraria del Santíssim Rosari; al convent de la Santíssima Trinitat, la confraria del Remei, i al convent de la Benaurada Verge Maria de la Mercè, una altra confraria sota la invocació de la mateixa benaurada Marededéu de la Mercè; totes les quals són confraries de

clergues i seculars, fundades en virtut d'indults apostòlics, en les quals es donen forma de rendició de comptes i, segons esta, cada any es dóna raó de rendes; no es troben fins ara visitades pel bisbe ni dites confraries ni la seua administració i els comptes.

(18) GREMIS. Hi ha també, en esta ciutat, fundades moltes confraries de seculars per autoritat d'estatuts fets pel batle i la universitat, cada una per a cada ofici o barriada, en els quals estatuts es dóna forma d'administració i compte d'això, i segons esta forma foren retuts els comptes. Encara que totes estes confraries foren erigides en honor de Déu i sota la invocació i honor d'algun sant, no n'hi ha cap que fos visitada per cap dels meus predecessors bisbes; i com que, segons el decret del concili de Trento, sessió 22, cap. 8, totes les confraries erigides en honor de Déu, han de ser visitades pel bisbe, per a poder satisfer degudament el meu ofici sense injúria de ningú, com que totes estes confraries pretenen no ser visitades pels bisbes ni retre raó dels seus comptes, que es digne la Vostra Santetat manar-me què he de fer en això i com m'he de comportar

(19) FACULTATS DEL CAPÍTOL. El capítol considera que no puc fer res sol dins la catedral, ni establir, ni proveir o manar; i per això totes les vegades que jo he proveït o he fet alguna cosa contradiuen i apel·len, encara que el mateix capítol no té cap privilegi apostòlic sobre això ni pot exhibir cap costum immemorial, perquè el concili de Trento ho va eliminar. I perquè la visita, que hauria de ser causa de correcció i de pau, no vull que es canvie en dissensió i pleits; tot cessarà quan la Vostra Santetat es digne prescriure sobre això un ordre cert.

(20) Beneficis vacants = T 1594, núm. 14

(21) Clerecia i poble ? T 1594, núm. 10

ANNEX

Tortosa, 21 agost 1621. El bisbe Lluís de Tena fa procura de visita a favor de Vicenç Franquet, beneficiat de la seua seu, davant el notari Joan Baptista Remon

JUSTINO ANTOLÍNEZ DE BURGOS SAAVEDRA, 1633 (1)

Informe adreçat al papa pel bisbe Justo Antolínez de Burgos. Tortosa, 15 novembre 1633.

(1). El prelat agraeix les pròrrogues concedides per a la presentació de l'informe.

(2). Prebendes de la seu = T 1616, núm. 1-3.

(3) INTERVENCIÓ DE BENET XIII EN L'ADMINISTRACIÓ DE LA CATEDRAL. El bisbe i el capítol, en la primera construcció d'esta església, preveïen conjuntament i sense divisió dels béns, i d'ells en feia els pagaments necessaris per a les obres de la fàbrica; després, amb el consentiment d'ells mateixos, dividiren aquells béns, i assignaren una meitat al bisbe i l'altra meitat al capítol. Totes estes coses es mantingueren fins que Benet XIII visità personalment esta església. Aleshores adjudicà per a tots els béns d'aquella església, a voluntat d'ell, els dividí entre el bisbe i les

dignitats, reservant, però, per a ell 5.000 lliures de censos cada any i les aplicà a una certa 'Comunitat de Benet'. 'Perquè en veritat els béns de l'església patiren no poc detriment per la immadura consideració per part dels ministres, de tal manera que fou necessari que el metropolità reparàs aquells danys. Mogut per això, el bisbe de Tortosa obtingué del Summe Pontífex una butla sobre les alineacions de delmes, censos i possessions perquè semblants alienacions de cap manera es fessen sense la presència dels prelats i dels vicaris, encara que, després, (i això sap greu de referir) es convingué amb el capítol que només aquella assistència personal procedís durant la vida d'aquell prelat.

(4) FORMES D'ASSEGURAR EL FINANÇAMENT DE LA FÀBRICA CATEDRALÍCIA. 'Però no trobe res disposat sobre la fàbrica, ni en la segona divisió dels béns de l'església, la qual, com que amenaçava ruïna i era incapaç per la multitud del poble perquè construïssen una de nova més ampla, obtingueren de Benet XIII un indult de les anyades dels beneficis vacants, però això pel temps de 50 anys, transcorreguts els quals i la fàbrica de l'església encara no acabada, el bisbe que aleshores era consignà lliurement dels fruits de la mesa episcopal 400 lliures anuals durant la seua vida a l'església esmentada, les quals no consta que els seus successors pagassen, i per això la fàbrica de l'església gairebé havia cessat. Això no obstant, Juli III confirmà esta consignació i l'aplicà a la mateixa església mentre la fàbrica es terminàs; i això, però, no pogué dur-se a terme perquè el seu successor en l'episcopat rebutjà el decret de tal confirmació, estimant que hi havia hagut subrepció, mantenint-se l'estructura de l'església imperfecta i incapaç per als seus fins necessaris. De tot això és fàcil inferir que no hi ha res ferm que siga d'algun moment en esta església per a la fàbrica, cosa que sembla sobretot menyscar el decòrum de tan insigne església que és mare de les altres. 'Malgrat tot, no dubte que amb les següents maneres puga evitar-se tant de dany. Primerament, si el bisbe i el capítol procedissen, per a la dotació de la fàbrica, com era just. Després si Sa Real Majestat Felip, rei de les Espanyes, que és patró de la present església, alleujàs les pensions imposades sobre la mesa episcopal perquè pogués i estigués obligat, el bisbe, dels seus propis béns a socórrer en algun punt la fàbrica, i això mateix pogués prestar, el capítol per una part proporcional. Igualment si la ciutat de Tortosa, com és costum en altres llocs ajudàs en allò que pogués, especialment quan gaudeix de moltes gràcies i prerrogatives de l'església, les quals no ignora la ciutat. Novament, si els fruits de les rectories vacants s'aplicassen a la fàbrica. I, finalment, si fos de gust de Vostra Santetat, en memòria del germà Adrià VI, assumit des d'esta santa església al summe pontificat, que per espai de dos anys, almenys alguna part dels fruits d'aquest bisbat, estant vacant la seu, es designàs a la fàbrica.'

(5) SOBRE EL DRET DELS CANONGES REGULARS A DISPOSAR DE BÉNS. 'Es manté regular l'esmentada església on, tanmateix, no es guarden les coses que pertanyen a la substància de la vida regular, perquè estimen que en moltes coses estan dispensades, com que no estan obligats a dormir en el dormitori ni a menjar en el refectori, que poden testar dels béns adquirits fins i tot en vista a l'església, que no estan obligats a guardar totes aquelles coses que en esta església no estan en ús. A mi, però, com que m'estan amagades semblants concessions (perquè mai, encara que moltes vegades he demanat que me les volguessen entregar o ensenyar) no és gens estrany si també es passa per alt en estes coses, de quina manera es féu la revocació o relaxació. Sent doncs intestables els capitulars, es feu una constitució pel bisbe i el capítol perquè poguessen fer testaments, cosa que el summe pontífex confirmà. Tanmateix després, per a evitar embolics de l'ànima, consultaren el bisbe sobre el sentit de la butla de confirmació, qui no ometent llargues vigílies, declarà la ment de la butla i exposà que per ella només s'havia concedit la facultat de

testar per a obres piadoses.. Després, però, temeren de caure en un altre llaç; perquè els semblava que no podia estar juntament aquell indult de testar i certa constitució per la qual cada any estan obligats (i encara s'observa hui) de renunciar a tots els béns, i per això acudiren al bisbe, que donà la forma de renunciar als béns en aquests termes: 'Nosaltres, i el prior, davant vós, el bisbe, reconeixem tenir i retenir els béns només per a administrar-los segons les disposicions del dret, i per a testar i disposar segons els indults apostòlics concedits als canonges d'esta església'. A esta forma (adherint-se a la sentència del doctor Navarro, que fou canonge regular de sant Agustí), vaig jutjar just afegir les condicions següents: és a dir, que els béns adquirits de qualsevol part no els posseeixen com a vertaders amos; que els distribuiran només en obres piadoses; i que aquest capítol de cap manera pose obstacle a qualsevol reforma que justament s'intente per al bé del seu govern. Però condicions tan piadoses i justes refusen, i cosa més difícil de suportar, no obeint a l'última condició i fugint de qualsevol justa reforma, i, finalment, desviant-se de gairebé totes les lleis, tant dels pontífexs com dels capítols, apartant-se de la fe donada en la professió, institueixen vida secular i se segreguen de la disciplina regular. Declare doncs a Vostra Santetat de quina manera s'han d'entendre estes coses per tal que així les consciències d'ells sense fluctuació descansen i jo sàpia què correspon al ministeri pastoral en aquests successos'.

(6) DISTRIBUCIÓ DEL CAPÍTOL. Això, però, sobretot és de lamentar (per això precisament totes les constitucions no aconseguen esta perpetuitat suficientment recomanada); perquè el capítol estima, com s'ha dit, que no està obligat a observar aquelles coses que en dita església no estan en ús. Encara que tant de paraula com per escrit els he demanat que em senyalassen les constitucions que estan en ús, perquè així entengués quines no estan en ús, jo no vaig poder aconseguir-ho, encara que ho he demanat amb tota la cura del món, exhortant-los més intensament que és molt vergonyós estar sota algun institut i ignorar les lleis per les quals han de regir-se. D'esta ignorància o no ús de les lleis tenen sens dubte origen les disputes i dissensions que es donen cada dia entre el bisbe i el capítol. Perquè de seguida al·leguen, si alguna cosa els mana segons les constitucions, que no estan en ús. I aquest no ús de les constitucions (jo en diria abús) té sens dubte origen en la manca de compliment de la constitució bastant previsor de Benet, sobre llegir dos vegades a l'any les constitucions perquè així tretes al coneixement públic produeixen fruit gloriós en la seua observança, manant el bisbe amb fermesa, en virtut de la santa obediència, que les fa observar amb diligent sol·licitud i vigilància, cessant i removent qualssevol obstacles. Però els danys que se segueixen si les constitucions estan ocultes al bisbe, en moltes coses, sobretot en el cor, es fa manifest. Perquè tenen destinada per a les distribucions la suma de 400 lliures, que fan en part censual, i els rèdits que en procedeixen en distribucions quotidianes, de tal manera que no poden ni han de convertir-los a altres usos; tanmateix aquests rèdits, els distribueixen tant els presents com entre aquells que, al seu arbitri, per justa causa estan absents del cor, bé es troben a la ciutat com fora. Si en veritat d'estes distribucions participassen només els qui assisteixen, sens dubte el cor estaria més freqüentat, com volia Benet quan detragué 14.000 sous de tots els béns de l'església i els aplicà només als assistents al cor i no a altres. Ni veig que tal decret s'observe, fet que és motiu que es note tan notable defecte en el cor. Tanmateix a això podrien posar remei, si se dignava la vostra Santetat a decretar que de la suma supradita només hi participen els assistents al cor. I perquè esta suma per a les distribucions encara la considere petita per tal que, com convé complen els oficis eclesiàstics, seria molt convenient que dels fruits de les dignitats i dels canonges es deduís una tercera part per ser dividida entre ells mateixos en distribucions,

segons que disposa el sagrat concili de Trento, i així es prestarà en tot servei degut al culte del Senyor i es notará gran increment, tant en la modèstia dels assistents al cor, com en la meditació i cant dels salms, com en la recta execució de les cerimònies, com, finalment, en la deguda atenció i assiduïtat, de manera que siga lícit d'apartar-se del cor per qualsevol causa'

(8) COMENSALIES I BENEFICIS SIMPLS DE LA CATEDRAL. Després hi ha, en esta església beneficis seculars, és a dir 24 porcions, anomenades comensalies, de les quals 4 són cures que administren els sacraments als feligresos i exerceixen la cura de les ànimes. Tres beneficis de diaca, altres 6 de sotsdiaca, 5 oficis d'acòlit, dels quals un és el que s'ocupa dels dormitoris; els altres quatre són anomenats monjos, que tots són porcionaris. Hi ha també altres beneficis simples. Però aquests beneficis, com s'ha dit de les dignitats i dels canonges encara si no assisteixen als divins oficis perceben tanmateix les distribucions que només poden rebre els assistents al cor. I cosa més de lamentar, ni tan sols vaig poder aconseguir saber de quina manera es compleix amb les misses que per raó dels seus beneficis han de celebrar. La causa de tot això és perquè les fundacions d'aquests beneficis gairebé totes apareixen truncades i només per fragments. Això no seria així si, com disposen les dites constitucions, els actes, processos, institucions d'aquest tipus i altres coses se guardassen en una arca de la sagristia. Tanmateix jo, amb alguna diligència, vaig poder extraure gairebé 800 fundacions de beneficis, dels quals la major part exigeix residència personal, a la qual, però, no puc compel·lir els beneficiats sense pleits, si no és arribant-hi per autoritat apostòlica. Les distribucions, en realitat, que perceben aquests beneficiats, es reparteixen amb l'ajuda d'un sacerdot que anomenen borsari, l'elecció d'ofici del qual correspon al bisbe amb el consentiment del capítol; ha estat usurpada, però, pel capítol sense saber-ho el bisbe.

(9) ADMINISTRACIONS PARTICULARS DE LA CATEDRAL. Hi ha, en esta església catedral certes administracions dels béns temporals en les quals es produeixen no poques pèrdues. Però la reparació de tal inconvenient es reconeix pertinent, coma pastor universal, així fàcilment afectarà esta obra si esta església, que ja veren col·lapsada els summes pontífexs reformaren novament i de nou perquè, sense el recurs de la Seu Apostòlica no pot reparar-se, que siga reformada. Sol·licite, per tant, esforçar-se sobre la comprensió de l'origen de les administracions, els seus ingressos, d'on procedeixen i com es distribueixen i, finalment, encara que per ajudes esmenades, pugua recórrer alguns relacionats amb estes administracions. Estes són les administracions de l'església: Administració comuna de Benet, de misses tant perpètuas com votives; sagristia, fàbriques vella i nova, ingressos per a distribucions i, finalment, administració d'aquell béns que en l'església son percebuts per certs beneficiats recaptadors.

(10) ADMINISTRACIÓ DEL COMÚ DE BENET. L'administració comuna de Benet ingressa la suma de 5.000 lliures, la qual, per una clàusula invalidant, hauria d'administrar un únic prevere que seria elegit pel bisbe i el capítol. No obstant esta clàusula, però, administra aquesta quantitat només el capítol, volent interpretar la voluntat de Benet que, no ho hauria de fer un dels canonges sinó el seu conjunt. Em sembla que esta interpretació és diametralment oposada a la voluntat de Benet.

(11) ADMINISTRACIÓ DE LA SAGRISTIA. L'administració, en realitat, de la sagristia prové dels béns que té segons la seua institució; de les primícies pertinents igualment al bisbe i concedides per ell a esta administració i, finalment, dels béns que s'adquireixen a l'església, principalment de prelat, dignitats, canonges i altres beneficiats, ingressos per a l'augment d'ornaments

eclesiàstics, que si així s'hagués preceptuat, sens molts i millors ornaments abundarien a la sagristia, que els veig molt deficients. Esta administració contragué deute de 3.000 lliures, de les quals, com el vi, per lletres apostòliques correspon al pagament del capítol.

(12) ADMINISTRACIÓ DE LES MISSES. L'administració de les misses, encara que ignore el seu valor determinat, és necessari i de gran importància. Però no hi trobe imposat el cens de 2.000 lliures d'alguns anys arrere.

(13) ADMINISTRACIÓ DE LES DISTRIBUCIONS. Ingressos també destinats a distribucions diàries provenen d'aquells 14.000 sous de Benet, com han dit, trets dels béns de l'església, de quantitats que s'adquireixen també principalment dels ingressos de prelats, dignitats, canongies i altres beneficiats de l'església; d'ingressos també de certes rectories i de béns d'algunes persones deixats per a aniversaris de l'església. Aquests ingressos, com consta per escriptures, fan 1.868 lliures. Tanmateix es gasten 4.000, en els quals excedeixen 2.000, la propietat dels quals és de 40.000 lliures. D'ací deriva principalment confondre's entre si tal administració, extraient algun bé d'una administració i convertint-lo en usos d'una altra.

(14) ENDARRERIMENTS I MANCA DE REVISIÓ DE COMPTES DE LES ADMINISTRACIONS. L'origen de totes estes administracions i l'ús per al qual són destinades, o si aquests, segons es disposa, es completen, em són completament desconeguts, encara que, per a la seua comprensió en cert capítol anual, que cada any se celebra, els vaig demanar estrictament que em donessen del tot correcte i exacte compte, i vaig poder entendre que estes administracions involucraren deute de 12.000 lliures sense esperança de futur pagament perquè, com els mateixos capitulars afirmen, alguns d'ells no tenen cap bé. I si, com pertoca, es retessen compte d'estes administracions, els inconvenients que fins ara han seguit apareixerien bastant evidents, perquè si correctament es prenia aquest còmput quaranta anys arrere, sens dubte, Beatíssim Pare, excediria la suma de 60 o 70.000 lliures de pèrdues. I el motiu és perquè béns d'una administració, com diguí, destinat a aquests o aquells fins es gasten en altres distints fins d'altres administracions. I això principalment sembla provenir del fet que estes administracions estan en mans i en poder d'aquest capítol, alliberant qualssevol despeses sense intervenció del prelat que n'és l'administrador juntament amb el capítol. I així quan es ret còmput d'administracions en aquest capítol, no es fa res més que pendre per a si despeses i costos i retre compte; i, de dits còmputs no vaig trobar que fins ara algun dels meus predecessors hagués pres part. Per a remei de tot sembla oportú que Vostra Santetat es digne a permetre al bisbe que en la visita a esta església pugua procedir amb autoritat apostòlica.

(15) HOSPITAL DE TORTOSA = T 1621, núm. 16. I no omet, d'esta catedral de Tortosa, que hi hagué un cert hospital, el govern del qual incumbia a la dignitat hospitalària, que aquest hospital per la força d'un cert rescripte apostòlic, està unit a l'hospital de la ciutat, assignats a ell algunes ingressos que no puc entendre com es gasten sense litigi. A la porta també en esta catedral es replegaven certes almoines d'algun valor que es donaven en utilitat dels pobres i a exemple de la ciutat; hui, però, posseeix estes almoines un convent de monges de santa Clara que, sent més riques, i com diguen que administren no com correspon béns propis; no seria inapropiat que l'església per mandat apostòlic tornàs a administrar estes almoines.

(16) Col·legis i monestirs. Resum de 1621, núm. 9 i 10

(17) MONESTIR DE SANTA CLARA. Aquest convent de santa Clara, al principi estava subjecte als germans de sant Francesc d'observança. Però, donat que hi havia moltes disputes, la Vostra Santedat, fa prop de quaranta anys, considerà la conveniència d'encomanar-ne el govern al bisbe, dins el qual, sense tan llarg espai de temps, s'hi trobaren moltes indignitats d'aquest convent. Comencí doncs, satisfent el meu deure de visitar dit convent, i, entre altres coses, vaig manar que s'hi alçassen mur més alts, de la qual cosa elles apel·laren al metropolità el qual, no observant l'orde del sagrat Concili, m'inhibí. I quan esta causa arribà al nunci de vostra Santedat en els regnes d'Espanya, al metropolità en quant devolutiu, a mi en quant a dret suspensiu. Això es convertí en execució no retardada. Aleshores les monges, quan es veren inspeccionades, recorregueren a la justícia secular de la ciutat, la qual, postposats tots a l'atzar me n'hi imposà penes als executors de mandats, i jo declarí incórrer, com altres còmplices en butles de censures de Cena, i d'això apel·laren al metropolità que els condemnà a pagar despeses. Finalment arribà esta causa a l'Audiència reial de Catalunya, i el canceller, amb el consell de tres assessors, després de molts de temps, prengué i promulgà sentència. I havent passat tres anys, sense interrupció, béns i temps tan importunament consumits, encara hui, obtinguda sentència al meu favor en prossecució d'esta causa, no vaig poder (encara que acudí a la catòlica majestat de Felip IV i a la cúria romana) ni, pitjor encara, podré executar mandats en visita perquè, finalment, aquests mandats les esmentades monges desviaren de totes parts i obtingueren cartes inhibidores subreptícies de la Vostra Santedat. Hi ha protecció per a estes monges perquè són els seus parents nobles i poderosos de la ciutat i que, ben a pesar meu, molts seglars i religiosos freqüenten aquest monestir, als qual de tal freqüència alguna vegada vaig poder desviar, encara que d'això vaig informar repetidament els seus superiors. La cosa que em sap més greu és l'ocasió d'escàndol que poden pendre moltes altres monges del mateix convent, religioses i de provada vida que justament mostren l'estat infeliç del monestir amb llàgrimes, i principalment perquè béns seus s'extrauen a litigis clandestinament i amb cautela. Per tant, se segueix, beatíssim Pare, que no puc posar remei de tant de pes, si no estic sustentat per la vostra autoritat apostòlica. Que es digne la Vostra Santedat (per tal que s'eviten de tota manera aquests danys) disposar això: que pugui aplicar una altra amonestació prèvia contra els religiosos que freqüenten dit monestir. Després, que de cap manera consenta o pugui consentir el bisbe que estes monges continuen el lliurament d'almoines que comunament donen, i si s'han de donar, aleshores ha d'intervenir el consentiment del bisbe. I després que ningú no pugui oir confessions excepte qui el bisbe delegue. A això la decisió més eficaç seria que abadessa, portera i exploradores siguin elegides amb el consentiment del bisbe, i això mentre convent, tant en administració de béns com en observança regular, tornen al recte orde. Finalment, si us plau, que el bisbe no estiga obligat a aprovar l'abadessa elegida per majoria de vots per les mateixes monges, sinó només aquella que jutjarà més convenient després d'una elecció, postposats odi o amor.

(18) Confraries T 1621, núm. 17 i 18

JUSTINO ANTOLÍNEZ DE BURGOS SAAVEDRA, 1633 (2)

(19) CONFLICTES AMB LES CONFRARIES. 'A més, en una vila d'aquest bisbat, Ulldecona, hi ha una confraria del Sant Rosari al convent dels frares dominicans. Aquest convent, encara que fou erigit fa uns anys, només hi resideixen tres frares, contra allò que disposa el sagrat concili de Trento. En aquest bisbat també hi ha altres convents d'esta classe, en els quals no es pot seguir l'observança regular. Que es digne, la Vostra Santedat, de posar-hi remei. La visita doncs d'esta confraria, que correspon de dret al bisbe, no obstant els privilegis que refusen d'exhibir, l'eminentíssim cardenal Spinola, predecessor meu en el bisbat, la va voler visitar. Jo, desitjant de prosseguir això mateix durant tres anys, durant els quals aquells frares, gairebé convençuts, recorregueren al nunci de la vostra Santedat el qual, encara que, conforme a la seua petició, procurà retardar l'execució de la visita; i quan hi procedí, com calia, s'acolliren a la justícia secular d'esta ciutat afirmant que qui m'ho prohibí era jutge dels exempts, procedint de fet contra ell, segons és de dret. Esta fou certament la causa per la qual els meus predecessors es veren detinguts d'avançar sobre totes estes confraries. Tanmateix d'algunes d'elles comencí a passar visita; però, com que els confreres sobre això firmaren dret i de dret, executaré allò que el canceller de Catalunya, que és jutge de les conteses, declare, si no és que una altra cosa més convenient haja estat declarada per la Vostra Santedat.

(20) HOSPITAL DEL COLL DE BALAGUER. 'Cert hospital, anomenat del Coll de Balaguer, està fundat en esta diòcesi de Tortosa pel sereníssim infant Pere, fill de l'inclit rei Jaume I d'Aragó, d'alguns béns deixats per a obres pies pels antecessors del mateix infant i traslladats amb autoritat apostòlica per a la construcció d'aquest hospital, sota la protecció dels successors d'aquest infant i la visita del bisbe de Tortosa; i li assignà rendes suficients perquè pogués dedicar-se adequadament a l'hospitalitat de pobres i pelegrins. Però, com que estes rendes eren rendibles en l'origen, certa part d'estes, per la mateixa autoritat apostòlica, fou consignada a un convent de monges de santa Clara de la ciutat de València. Amb ocasió d'esta consignació i per incúria dels temps, gairebé tots els béns d'aquest hospital s'han extingit, i per això en allò que es requereix per a l'hospitalitat pretesa pel seu fundador, falta greument. Per això demana el bisbe que Vostra Santedat escriga al nobilíssim duc de Cardona, com a successor del dit infant i protector del referit hospital, perquè amb tot l'interès procure donar esforç a la reintegració de la dita hospitalitat perquè no quede buida, en detriment dels pobres, la voluntat del fundador, i perquè el fi pretès pel Summe Pontífex en esta translació d'obres pies no es frustre tan immerescudament.

(21) Parròquies exemptes. A més de les 130 parròquies, n'hi ha 6 de l'orde de sant Joan, i 15 de l'orde de Montesa, els rectors de les quals no assisteixen al sínodo.

(22) VISITA A LES PARRÒQUIES DE L'ORDE DE SANT JOAN = T 1621, núm. 15. 'El bisbe, previngut per la mort, deixà la causa sense decidir, i l'eminentíssim cardenal Spinola, el seu successor en l'episcopat tornà a assumir, i per a dirimir-la amb més encert consultà barons doctes i formals, els quals afirmaren que, en tal cas, el bisbe podia comparèixer davant el jutge secular perquè no intentava fer res davant seu més que el seu dret; però promogut a una altra església, no pogué executar això. Finalment jo vaig assumir la mateixa causa per terminar-la, i novament vaig consultar jurisperits íntegres que opinaren una altra cosa, afirmant que el castellà davant la

justícia d'Aragó no podia garantir el dret perquè les parròquies sobre les quals versava el litigi estaven situades fora dels termes d'Aragó i que, per tant, no podien pertànyer a eixa jurisdicció. Per això, movent-nos dins estes ambigüitats, ignore quin camí he d'elegir, i tots els qui em seguiran en l'episcopat l'ignoraran necessàriament.'

(23) PETICIÓ DE FACULTATS A PROPÒSIT DE LES MATEIXES PARRÒQUIES. 'Hi ha també un altre inconvenient: que aquests rectors són gairebé insuficients i, per dir-ho així, insuficients per assumir tal ofici. I, cosa pitjor encara, al bisbe no li queda cap oportunitat per reformar-ne els costums com convindria. Considere, doncs, atentament la Vostra Santetat, i que es digne definir estes controvèrsies amb una sola paraula, manant que, segons el decret del sagrat concili de Trento en el lloc citat, nomenem àrbitres, o que la Vostra Santetat nomene els qui jutjaran, que breument, postposada tota apel·lació, dirimesquen la contesa abans dita; i que, mentrestant, m'encomane que, sense perjudici de les jurisdiccions, tant del bisbe com del castellà, esta vegada en nomene un, la Vostra Santetat, que pugua amb ple dret visitar estes parròquies perquè no estiguen mancats, els seus súbdits, tants i tan grans anys, de visitador i de bisbe que els administre la confirmació. I encara que sembla que sobre això ha de fer-se allò que disposa en certa manera la butlla de Pius V, concedida en favor de dita religió, tanmateix crec impossible d'executar-lo sense nous pleits.'

(24) LES PARRÒQUIES DE L'ORDE DE MONTESA. 'Les parròquies que estan subjecte a la religió de Montesa i que, no fa molt, segons diuen, per indults apostòlics semblen pertànyer al patronat del rei, pateixen un altre perjudici, perquè fallen greument els rectors en allò que toca la residència, que és obligatòria segons el sagrat concili de Trento, tot apartant-se dels mandats del bisbe; intenten, però, excusar-se afirmant que en aquest o aquell assumpte estan ocupats per la religió, motiu pel qual deixen les parròquies sense la seua cura.'

(25) PARRÒQUIES DE LA CIUTAT DE TORTOSA. 'Del mateix mal pateixen les parròquies que estan unides a la catedral de Tortosa, dels quals el comte d'Aranda pretén que li pertany el dret de patronat; i encara sobre una d'elles el bisbe obtingué sentència contra aquest comte; tanmateix actualment en conserva amb mínima possessió i pense que sempre serà així ja que el bisbe no pot afrontar tants pleits i, sobretot, contra poderosos; tanmateix podria, si les congregacions de beneficiats d'esta diòcesi, conegudes com 'estacions' es reunissen amb el bisbe i perseguissen junts els pleits, com estan obligades en virtut de la butlla per la qual foren erigits; ara, però, refusen prosseguir això, tot i que el Summe Pontífex, atent a allò, els concedí l'indult d'estar d'acord en un, perquè per negligència dels bisbes cada dia es disminuïen els drets eclesiàstics. Per això de cap manera seria la Vostra Santetat afectada d'injustícia si anul·làs aquest privilegi, i no és gens estrany que per la seua negligència se'ls lleve el privilegi als que se'ls concedí per la negligència d'uns altres. Tanmateix pot passar d'una altra manera aquest inconvenient si la Vostra Santetat es digna ordenar-los o als bisbes en nom de la vostra Santetat, perquè es reunescen tots junts amb el bisbe per terminar els pleits empresos i seguir els que puguen sorgir, perquè així es recuperen els drets i, per això els més poderosos temen quan usurpen i retenen els drets eclesiàstics.'

(26) RECTORS QUE DEIXEN LES PARRÒQUIES. 'Finalment totes les parròquies d'esta diòcesi pateixen un dany bastant greu perquè els seus rectors molt ràpidament les abandonen a causa d'alguna pensió imposada sobre elles que regularment excedeix la possibilitat de les rectories

perquè gairebé totes les d'esta diòcesi són pobres; per això els que així les accepten resulten, per dir-ho així menys aptes, amb notable detriment de les parròquies. Tanmateix així podria ser desviat d'alguna manera per la Vostra Santedat, ajornant el temps fins aquell comunament fixat, i manant que l'autèntic valor de totes les parròquies sia remès pel bisbe a la Vostra Santedat abans de tractar sobre les pensions que s'imposen perquè, vista la pensió que s'imposarà, puga, la Vostra Santedat decidir sobre aquella pensió que les parròquies poden sostenir, i també, si es presumeix algun inconvenient en la veracitat del cas, siga així completament eliminat'.

(27) BENEFICIS SIMPLES. En les parròquies d'esta diòcesi s'han fundat uns 1200 beneficis, poc més o menys, però amb rendes tan escasses que són de nul o mínim valor. Gairebé cap d'ells exigeix actualment la residència, encara que de dret i en virtut de la fundació comporten l'obligació de residir, com abans s'observava rigorosament. Tanmateix, amb el títol d'aquests beneficis s'ordenen tots els d'esta diòcesi, malgrat que les seues rendes són del tot insuficients per a allò que requereixen per al seu manteniment. Encara que considerem amb acurada reflexió allò que establiren els predecessors de la Vostra Santedat, apareixerà clarament que tot això es va fundar contra les seues santes i prudents disposicions segons les quals es decreta que, d'ara endavant, cap benefici eclesiàstic puga constituir-se de cap manera si abans no hi ha assignat sobre un fonament estable un dot suficient per al manteniment del prevere per tal que no s'abandonen fàcilment ni caiguen en descrèdit de l'església. Considerant també atentament el sant concili de Trento, s'estableix que d'ara endavant cap clergue secular, per més que siga idoni, siga promogut als ordes sagrats si no consta abans de manera legítima que posseeix pacíficament un benefici eclesiàstic que li baste honestament per al seu manteniment per tal que, els qui estan adscrits al ministeri diví no es vegen obligats a pidolar amb deshonra de l'orde.

(28) CONVENIÈNCIA DE POSAR REMEI A LA MIGRACIÓ DE RENDES DELS BENEFICIS. 'Però, si s'havia observat tal decret tridentí, no hi hauria raó perquè el sínode Tarraconense, considerant suficientment els danys, exclamàs i s'expressàs amb estes paraules. Si allò que ha definit el sant sínode de Trento amb precisió i santedat respecte dels qui confereixen o reben, hagués estat observat per tots, ara tindriem les nostres esglésies de la província servides per més sacerdots de vida provada. Desitjant atendre aquests inconvenients, decidí que el bisbe cuide d'ordenar únicament els seus propis súbdits, els que siguen aptes i puguen pacíficament posseir beneficis amb què viure honestament i justament. A això justament agrega que per a portar solució total, seran abolits els beneficis de cap valor, que els petits s'unesquen amb altres, sense permetre a aquests títols una altra cosa. Per això, vistes estes coses per mi, rara vegada i amb dificultat celebre ordes sagrats. Allò que fou tan santament ordenat pel sínode Tarraconense, fins ara no ho veig observat en la meua diòcesi, ja que allí no trobe els beneficis que són de cap valor, ni extingits, ni units amb els d'algú. Per tant, que es digne la Vostra Santedat ordenar que, en esta diòcesi, des d'ara no siga ordenat ningú al títol d'altres beneficis fins que en la metròpoli d'esta província no es convoque un concili, i allí es faça provisió de remei competent; així, però, no podrà executar-se tret que abans no siga provat i confirmat per la Vostra Santedat. Mentrestant hi ha un nombre suficient de beneficiats perquè les esglésies puguen complir el servei degut.

(29) PREDICACIÓ EN LA LLENGUA DEL POBLE. 'Perquè el sínode Tarraconense suportava difícilment que molts predicadors de la Paraula de Déu, oblidant-se del seu ofici, buscassen més aviat la fama popular i allò que els és propi, més que de Jesucrist, és a dir el profit dels oients, exhorta estrictament tots els bisbes de la província i a altres amb jurisdicció ordinària en el

Senyor que deixant tota afectivitat, cuidant únicament la utilitat del ramat confiat a ells per Crist, de cap manera permeten que en l'església de la seua diòcesi s'explique l'evangeli en llengua estrangera. Jo humilment acollint tan sant i útil decret, amb tot l'ànim en esta la meua diòcesi he procurat observar-lo al peu de la lletra perquè així l'ús o més aviat l'abús de llengua estrangera que a penes o ni tan sols és compresa pels oients, siga erradicat del tot. Perquè en aquests temps calamitosos, i segons entenc, beatíssim Pare, pels nostres mèrits, ha estat introduïda entre els predicadors certa vana eloqüència en llengua castellana, tan complicada amb tants embuts i figures que gairebé ni els mateixos castellans poden entendre-la, de manera que els pobres, cosa molt lamentable, se'n tornen a casa famolencs i sense el fruit de la predicació. Per a bé de la meua diòcesi he procurat aplicar un remei saludable a esta malaltia; Lucifer envejós, però, que és príncep de les tenebres obnubila la ment d'alguns desviant-los completament del coneixement d'esta veritat; perquè quan ells distribueixen almoines als predicadors, clergues o religiosos de la quaresma, pel seu treball, descuiden de donar-la a d'altres que a aquells semblen més aviat histrions o actors de faules que expositors de la paraula de Déu. Per això l'esperança d'aquest o altre remei s'esvaeix totalment en mi. Tanmateix això podrà ser suficient perquè en el seu vigor romanga esta constitució tarraconense, i que la Vostra Santetat la confirme, i es digne delegar-me poder perquè, contra els regulars que en esta diòcesi meua vulguen predicar en llengua estrangera, pugui procedir amb algunes penes, perquè altrament es manifest que es perdrien tant l'oli com l'obra'

(30) IGNORÀNCIA RELIGIOSA I CATEQUESI. 'Per això no és d'estranyar que es coneguen defectes tan notables en els súbdits d'esta diòcesi, ignorant la doctrina cristiana i especialment allò que cal que sàpien per a la salvació, no obstant els mitjans suficientment aplicats pels meus predecessors, com ordenar als rectors que reciten la doctrina cristiana davant el poble durant els oficis de missa, o instruir els confessors en les llicències que es transmeten per escrit sobre com s'han de comportar amb els penitents, o com disposa el sagrat concili de Trento, sessio 5, cap. 2 de la Reforma, perquè els rectors anuncien breument i amb facilitat del discurs els vicis que han d'evitar i les virtuts que han de seguir, o finalment els germans de la Companyia de Jesús, en les seues missions, eduquen els dits súbdits. Tot això, segons preveig, no ha estat suficient. Davant tal inconvenient, com pot resoldre's si el prelat, amb autoritat apostòlica, ordena estrictament als rectors que continuen l'exercici mencionat en llengua materna i expliquen algun article de fe a aquells especialment als qui cal que ho sàpien per a la salvació, perquè s'acabe complint allò de Jeremies: 'els petits demanen pa i no hi ha qui els el partisca per a ells'. Doncs si la Vostra Santetat mana a tots els predicadors, tant seculars com regulars, que en qualsevol predicació exposen breument i clarament al poble algun misteri de la fe; i, finalment, si els rectors en alguna mesura poguessen unir els seus súbdits mitjançant vincle matrimonial, si abans no se'ls ha fet un examen suficient sobre doctrina cristiana. Aquest seria certament un mitjà eficaç, i en algunes diòcesis és usual'.

(31) EXCESSOS DE LA CÚRIA METROPOLITANA' Finalment el bisbe de Tortosa experimenta grans greuges en la diòcesi, dels quals resulta suficientment evident que provenen els torbaments de tota la seua jurisdicció i la desobediència dels súbdits. Perquè l'arquebisbe de Tarragona, contra allò que disposa el sagrat concili de Trento en totes les causes dels sufraganis (fins i tot en la visita i correcció de costums) s'interposa de fet en primera instància, i en segona excedeix els termes del seu poder i jurisdicció. Envia per a suport jurídic de Tortosa cartes generals revelatòries sobre béns sostrets amb robatori a la diòcesi de Tortosa. Concedeix cartes citatòries

contra els clergues d'esta diòcesi en raó de renúncia i submissió de propi fur. Admet apel·lacions d'interlocutòries indistintament, i en estes apel·lacions concedeix inhibicions, de vegades no temporals sinó absolutes sense haver vist les actes; rep articles que contenen la defensa de la part sota procès, fins i tot informatiu i ofensiu, i procedeix sobre ells a examen de testimonis. Fins i tot quan s'apel·la a sentència definitiva en causes criminals, enviant cartes citatòries, coercitives i inhibitòries abans de veure, fins i tot abans que s'haja transmès el procès, mana que el reu siga conduït a la seua cúria'.

(32) AL-LEGACIÓ PER LA CÚRIA DIOCESANA. 'Tot això, com es manifesta pertànyer a la jurisdicció del bisbe, qui no veurà que tot l'orde judicial és pervertit? I certament, quan el sacrosant sínode de Trento, en la sessió 13 de la Reforma, cap. 1, disposa suficientment que abans de la sentència definitiva no s'apel·le als interlocutors, ni que el bisbe hagués de retardar tal apel·lació com a frívola, prevenia principalment que els acusats de crims evitassen penes i els judicis dels bisbes, simulant querelles i greuges, i usant l'apel·lació per a eludir el jutge i obstaculitzar el procès; i, cosa pitjor encara, abusant del remei instituït com a protecció de la innocència pera la defensa de la iniquitat. A aquests el sagrat Sínode tractà de posar-hi remei; i estes són (cosa que m'avergonyeix de referir amb gran dolor d'ànim) les coses que observe diàriament i pertot arreu en la meua diòcesi. Doncs sí, com és de dret, visite algun lloc i allí faig provisió d'alguns mandats; immediatament ells apel·len indiscriminadament al metropolità on, admesa l'apel·lació, segons se diu, la disputa es fa eterna. Què és això sinó donar manifesta oportunitat al menyspreu i vilipendi de la justícia, i un llaç perquè amb major freqüència i facilitat els delinqüents caiguen en crims majors? I qui hi ha que no jutge què és millor quan el bisbe s'haja comportat en la seua sentència ja siga negligentment o amb mala intenció (Déu no ho vulga!) que es castigue el mateix bisbe o se'l deixe impune, abans que donar ocasió (en perjudici d'un bé tan gran i comú, que sempre s'ha d'anteposar) a l'astúcia i les evasives dels delinqüents, de la qual cosa el sacrosant concili de Trento procurà tan curosament apartar-se? I no és d'estranyar que el metropolità s'interpose en la jurisdicció dels seus sufraganis si indistintament es presenta a qualsevol apel·lació, fins i tot davant la Seu Apostòlica, com es vanagloria, segons l'estil de la seua cúria. Esta fou la causa, beatíssim Pare, per la qual altres bisbes d'aquest principat consultaren més vegades la Vostra Santetat i obtingueren rescriptes al seu favor que mai no pogueren ser executats. Tanmateix no dubte que puga executar-se si la Vostra Santetat ordena al nunci en aquests regnes, com a executor de rescriptes apostòlics, que mane al metropolità, quan sobre això es presenten querelles per un sufragani, que observe al peu de la lletra la disposició del sagrat concili de Trento, sempre que ell s'haja fundat en l'estil de la seua cúria, i el nunci aleshores conega el valor de dit costum, si té (com es diu legítimament prescrit i canonitzat) les condicions requerides; mentrestant, que s'observen les disposicions del Tridentí, de les quals i d'altres podrà el dit nunci inhibir el metropolità i procedir contra ell en cas de desobediència'.

ANNEXOS

1. Memorial del bisbe al papa, demanant una segona pròrroga de visita, que la Congregació li denega sense llicència expressa del papa. Concedida el 26 agost 1633.
2. Tortosa, 15 novembre 1633. El bisbe Justino Antolínez de Burgos fa procura de visita a favor de Joan Baptista. Esteller, beneficiat de Vinaròs.

3. Memorial del bisbe al papa, presentant com a procurador de visita un beneficiat de la seua diòcesi. Acceptat el 4 abril 1634, *attenta lite cum capitulo*".

JUSTINO ANTOLÍNEZ DE BURGOS SAAVEDRA 1636 (3)

Informe del bisbe Justino Antolínez de Burgos adreçat al papa. Tortosa, 30 d'agost de 1636

L'informe és redactat en paràgrafs que resumeixen els de l'informe de 1633 del mateix prelat, i reiteren les peticions fetes aleshores.

- (1). L'obra de la seu. Encara que s'han aconseguit alguns ajuts, continua mancada de mitjans.
- (2). Vida comú dels canonges. Hi ha contradicció entre la renúncia de béns que fan i l'ús que es practiquen.
- (3). Manca de constitucions del capítol. Impedeix al bisbe d'urgir-ne l'observança.
- (4). Conseqüències de no observar les constitucions capitulars.
- (5). Lectoral i predicadors. El prelat hauria de tenir veu en l'elecció dels que prediquen a la catedral.
- (6). MONGES CLARISSES. El bisbe reitera els precs de l'informe anterior. «Afig ara estes peticions i les suplique encaridament a la Vostra Santedat.
Primer: que la vostra Santedat declare de forma absoluta que mai no ha estat ni serà voluntat de la Vostra Santedat ni de la Seu Apostòlica, per mitjà de la Butla de la Croada, concedir a les meues religioses la facultat d'elegir confessor, del qual puguen lícitament i vàlidament ser absoltes tant dels casos reservats com dels no reservats, sinó que han de confessar-se als confessors designats per a elles pel prelat, de manera que l'absolució obtinguda d'un altre siga del tot invàlida.
Segon, que la Vostra Santedat ens delegue a nosaltres i als nostres successors un poder especial per a prohibir a tots els religiosos, per molt exempts que siguem, les conversacions amb les nostres religioses sense la nostra autorització, sota qualsevol pena, fins i tot d'excomunió si calgués. Esperem que aquests dos remeis resulten molt oportuns per a tan grans mals.
- (7). Confraries i hospitals. Es reiteren els precs presentats.
- (8). Beneficis incongrus. Convé que ningú s'ordene a títol d'ells.
- (9). Llengua materna. És necessària en la predicació.
- (10). El metropolità. És massa propens a admetre apel·lacions.
- (11) APEL·LACIONS, STATIONES DELS BENEFICIATS. 'La Vostra Santedat es dignà respondre'm amb cartes plenes de saníssims consells i oportunitatíssims remeis que, si en veritat es duen a execució, ens prometen un remei segur per a tots els mals abans esmentats. La Vostra Santedat encarregà

en gran part aquest assumpte al seu nunci apostòlic; però la dificultat de l'assumpte i el garbuix de precaucions legals el mantenen del tot sense resoldre i en el mateix estat.. Allò que ens urgeix (més encara, ens obliga) a implorar novament, amb repetides veus i súpliques, l'ajuda de la Vostra Santedat i a suplicar que de la sola mà de la Vostra Santedat es reparen els danys passats i es puguin prevenir els imminents en el futur. Mentre espere això de la Vostra Santedat, decau el meu ànim; però per a complir amb el meu deure i poder afrontar, dins dels possibles, tan grans mals, m'esforce a celebrar un sínode diocesà d'acord amb els decrets del concili de Trento, tot i témer no poc les contradiccions que contra el prelat solen fer en això i en altres matèries semblants les peculiars congregacions de clergues de tota la diòcesi, anomenades 'estacions'; estes, en virtut de la butlla de nostre senyor Pius IV, només poden reunir-se contra els poderosos que retenen o ocupen injustament els béns eclesiàstics dels seus beneficis. Tanmateix, sota el pretext d'est indult, amb un fi tan distint, mitjançant apel·lacions i inhibicions impedeixen immediatament tot allò que jo, en general o en particular, tant en acte de visita com fora, dispose per al bé públic, de manera que no es condueca al fi desitjat. Sembla conforme a la raó que Vostra Santedat ordene que s'examine l'esmentada Butlla i prescriba estrictament que no se n'abuse per a fins tan distints i fins i tot tan contraris al propòsit de la Santa Seu. Perquè la vostra Santedat pugui fer-ho com més aviat millor, envii a la Vostra Santedat la còpia de la butlla esmentada.

(12) Residència de les dignitats. És molt defectuosa.

(13) PINTURA DEL MIRACLE APÒCRIF. En esta ciutat s'erigí un altar i s'hi va col·locar una imatge pintada, on es veu representat un miracle que diuen haver ocorregut a Soriano, ciutat de Cantàbria. En dit lloc contenen que, l'any 1530, la benaurada Mare de Déu, acompanyada de santa Maria Magdalena i de santa Caterina, verge i màrtir, s'aparegué a un religiós de l'orde de Predicadors (dominicans) i li entregà una imatge de sant Domènec pintada en una taula, la qual afirmen que ara es venera públicament en les esglésies dels dominicans. Jo, amb tota la diligència possible, vaig investigar si dit miracle estava proveït de les qualitats que les lleis requereixen en els miracles; i com que fins ara no les he trobades, per consell d'alguns prelats prohibí el culte públic d'eixa imatge, i també l'erecció d'un altar semblant en un altre temple fins que concórrega l'autoritat i voluntat de la Vostra Santedat, que sol·licite.

(14) ARXIVER DE LA CÚRIA. La nostra cúria eclesiàstica de Tortosa ha sofert grandíssima pèrdua de documents i la patirà també en el futur, si no és que tals mals siguin previstos amb remei oportú. En realitat sembla eficaç que, amb l'autoritat de la Vostra Santedat, nomenen un arxiver o prefecte d'arxius, a qui confiar els documents, en primer lloc inventariats de manera autèntica perquè els guardi fidelment; de manera que estiga obligat tant a entregar-los o donar còpies, com a retre'n exacta relació segons l'ordre o tenor de l'inventari, sempre que hi siga requerit per autoritat superior.

(15). Missió de procurador. El bisbe, impedit de viatjar, envia a Roma Baptista Segarra, doctor en dret civil, beneficiat de la parròquia de Maials.

ANNEXOS

1. Tortosa, 30 agost 1636. El bisbe Justino Antolínez de Burgos fa procura de vista a favor de Baptista Segarra, davant el notari Pere Gil de Frederich.

2. Butla impresa de Pius IV *Tunc recte officium*, sobre reunions de clergues a Tortosa, Màntua, 25 de setembre de 1459.

GIOVANNI BATTISTA VESCHI, 1643

Informe del bisbe fra Joan Baptista Veschi de Campagna, adreçat al papa. Tortosa, 8 de novembre de 1643.

- (1). Missió de procurador. El bisbe envia Josep Barberà, vicari forani d'Almassora.
- (2). La diòcesi. Situada al principat de Catalunya, pertany a la província eclesiàstica de Tarragona.
- (3). Dignitats de la catedral. Se n'indiquen els ingressos anuals = T 1607, núm 1.
- (4). Canongies. Són 20.
- (5). Comensalies i beneficis simples. Els darrers són 72.
- (6). CÚRIA EPISCOPAL. El bisbe té la seua pròpia mesa episcopal, distinta i separada de la mesa capitular, a ella pertanyen els tribunals eclesiàstics. Per a l'exercici d'aquests tribunals el bisbe crea el vicari general, els oficials eclesiàstics, els escrivans i els seus substituïts, l'advocat i procurador fiscal i nuncis, tots els quals són removibles a voluntat del bisbe. El bisbe té un arxiu que serveix per guardar-hi els documents tant del tribunal eclesiàstic com també dels drets que pertoqueu a la mesa espiritual.
- (7) ADMINISTRACIÓ DE LA CATEDRAL. Hi ha després, en esta església, un tresorer que paga en cada hora les distribucions degudes al bisbe, als canonges i als beneficiats. L'administració de la sagristia i els seus drets, i de la fàbrica de l'església, pertany al capítol.
- (8) ARXIU CAPITULAR. L'església té el seu propi arxiu per a custodiar els documents que pertanyen a la mesa capitular i la seua administració amb un notari per al capítol; i en aquest arxiu també es guarden els documents dels càrrecs públics de l'església.
- (9) COMPTES CAPITULARS. Cada any, el mes de juny s'exigeixen els comptes de tots els ingressos de l'església; per a això es designen quatre canonges, dos d'ells constituïts en dignitat; i si el bisbe no intervé en els comptes, nomena i crea un vicari del seu propi si (del capítol) que ha de ser capitular i que presideix el capítol durant aquest mes. Terminada la rendició de comptes, tots els canonges, renunciant als seus propis béns, confessen retenir només els béns per a administrar-los segons les constitucions de l'església i d'acord amb les concessions apostòliques.
- (10) Constitucions capitulars. Les estableixen el bisbe i el capítols (11) S'observa la residència.
- (12) Predicació. Es predica a la catedral els dies establerts.

(13) PARRÒQUIA DE LA CIUTAT. El bisbe té, a la ciutat de Tortosa, una sola església parroquial, la de Sant Jaume, en la qual hi ha un rector i beneficiats.

(14) MONESTIRS. Hi ha, a la ciutat i els seus ravals, huit monestirs de religiosos: dos de sant Domènec, un de Carmelites descalços, un de sant Francesc recol·lectes, un de Caputxins, un de la Santíssima Trinitat, un de la Redempció de captius i un de la Companyia de Jesús; d'aquests, dos que estaven fundats al raval (és a dir el de la Santíssima Trinitat) foren destruïts a causa de la guerra, i per això els religiosos d'aquells viuen dins les muralles. Hi ha també dos monestirs de monges: un de santa Maria de la Ràpita, de l'orde de sant Joan de Jerusalem, sota obediència del castellà d'Amposta i l'altre de santa Clara, sota l'obediència de l'ordinari.

(15) Seminari. Compleix la seua funció el col·legi fundat per Carles V, que compta amb 12 col·legials.

(16) HOSPITAL. Hi ha també un hospital per a rebre i cuidar pobres dels dos sexes, amb rendes anuals que posseeix gràcies a beneficis i per la generositat de les almoines, sota el govern antigament del procurador d'esta ciutat; però ara (fa dos anys) els procuradors, havent renunciat a l'administració d'això, l'han transferida a cinc administradors nomenats. Tanmateix com pel gran nombre de pobres, les rendes i almoines no basten, el bisbe, dels fruits de la mesa episcopal proveeix gustosament i de bon ànim allò que cal per a las seua còngrua sustentació.

(17) Oficials forans. El bisbe els té a Almassora i Morella.

(18) Monestirs i convents: T 1633, núm. 16

(19) MONESTIRS DE LA DIÒCESI. A la diòcesi hi ha 24 monestirs de religiosos i 4 de monges, sota l'obediència i cura dels superiors del seu propi institut.

(20) Conclusió. La guerra no ha permès ni la celebració del sínode ni la visita pastoral

ANNEXOS

1. Tortosa, 7 novembre 1643. El bisbe fra Joan Baptista Veschi di Campagna fa procura de visita a Josep Barberà, vicari general d'Almassora, davant el notari Melcior Gaspar de Rosses o Roças.

2. Roma, 3 abril 1644. Certificacions d'altaristes de Sant Pere i Sant Pau, d'haver, Josep Barberà, visitat les respectives basíliques.

GREGORIO PARCERO DE CASTRO, 1662

Informe adreçat al papa pel bisbe, fra Gregorio Parceró. Tortosa, 16 setembre 1662.

(1). Motius de no acudir personalment a Roma. El prelat és un dels bisbes més ancians d'Espanya. Visita la diòcesi, que no ha estat visitada durant 30 anys.

(2). Missió de procurador. Ha intentat d'enviar un canonge o almenys un clergue diocesà. No havent-ho aconseguit, féu procura a favor de fra Ignasi de Sant Feliu, provincial dels caputxins. No havent estat admès, tramet Montserrat Forès, beneficiat de la catedral.

(3) LA IMMUNITAT ECLESIASTICA. La cosa que més perilla a causa dels nostres pecats és la llibertat eclesiàstica, sobretot en aquella part que té, aquest bisbat, al regne de València, en el qual és tan gran el grau de la crueltat de les armes que, escampats diàriament entre tots els estaments de la població, s'hi perpetren sacrilegis i homicidis. I encara és més de lamentar que, entre aquests, hi haja implicades persones eclesiàstiques. D'ací se segueixen disputes per la defensa de la llibertat i immunitat de l'església, les quals turmenten els jutges del tribunal eclesiàstic. El zel del nostre catolicíssim Felip IV aplica tots els remeis possibles, i tots els tribunals tant eclesiàstics com seculars, per a extirpar els homicidis i calmar els ànims. La santa església multiplica les oracions, però fins ara ni les súpriques divines ni els castics humans serveixen perquè s'apaivague la crueltat i mine la maldat, de manera que descanse la santa església pertorbada per tantes ofenses.

ANNEXOS

1. Tortosa, 12 setembre 1662. El bisbe Gregorio Parceró de Castro fa procura de visita a favor de Montserrat Forès, beneficiat de la seua seu, davant el notari Melcior Gaspar de Rosses.

2. Memorial presentat al papa en nom de Montserrat Forès, demanant ser admès a practicar la visita, tot i no ser membre del capítol. Acceptat el dia 17 gener 1663.

JOSEP FAGEDA, 1668 (1)

Informe del bisbe fra Josep Fageda, adreçat al papa. Tortosa, 13 octubre 1668.

(1). Missió de procurador. S'hi envia Dídac Vidal.

(2). Dignitats i canongies de la catedral = Tortosa 1621, núm 3. Són absents: el prior claustral, membre per tres anys de la Diputació del General a Barcelona, l'ardiaca de Borriol, i el cambrer, que resideix a Roma.

(3). Dispenses de la vida regular = T 1621, núm. 4.

(4). Beneficis seculars de la seu = T 1621, núm. 5.

(5). Beneficis simples del mateix temple = T 1621, núm 5: són en total 84.

(6). LECTORAL I MESTRE DE GRAMÀTICA. Al lector corresponia antigament la càrrega de predicar en quaresma; ara, tanmateix, s'ha separat pel capítol la càrrega de predicar del dit lector, i el capítol cada any elegeix un predicador per predicar en quaresma.

(8) MONESTIRS DE LA CIUTAT. Hi ha també set monestir en la ciutat de Tortosa, és a dir: dels Recol·lectes de sant Francesc de l'Observança, dels Predicadors (Dominicans), dels Carmelites Descalços, dels Caputxins, de la Benaurada Verge Maria de la Mercè, de la Santíssima Trinitat i de la Companyia de Jesús; i tres monestirs de monges, és a dir: Santa Clara i un altre de la Concepció de la Benaurada Verge Maria (estes dos estan subjectes a l'ordinari) i un altre de san Joan de Jerusalem.

(9) PARRÒQUIES. Hi ha, a la diòcesi 130 parròquies; i en estes, a banda els que resideixen en la catedral, hi resideixen gairebé 600 sacerdots. En totes les parròquies, cada diumenge, durant els oficis de missa solemne, s'expliquen en llengua vulgar els rudiments de la fe, i, en quaresma, en les viles principals (que en esta diòcesi no són poques), tots els dies; i en els altres, els dies dominicals i festius s'ofereix la paraula de Déu als fidels.

(10) MONESTIRS DE LA DIÒCESI. A banda els esmentats monestirs que són a la ciutat de Tortosa, hi ha a la diòcesi uns altres 30, és a dir: el reial convent de santa Maria de Benifassà, de l'orde de sant Bernat; 5 monestirs de germans de sant Domènec i un de monges; 3 monestirs de l'orde de sant Francesc de l'Observança; 2 de Recol·lectes de l'Observança; 4 de Descalços de sant Francesc; 2 de Caputxins i 3 de monges de santa Clara; 3 monestirs de germans de l'orde de sant Agustí i 2 de monges; 2 monestirs de Carmelites recol·lectes de l'Observança i un de Carmelites descalços; un altre de la Benaurada Maria de la Mercè i un de Servites de la Benaurada Maria.

(11). Fe del poble = T 1621, núm. 11

(12) Els aplegadors = T 1621, núm. 13, ometent la referència a eventuais apel·lacions

(13) L'ORDE DE SANT JOAN I EL RECTOR DE BENISSANET. Contra molts dels meus predecessors, i ara contra mi, indigne fill de Vostra Santetat, la religió dels cavallers de sant Joan de Jerusalem ha promogut molts pleits, no sense grans escàndols, especialment entorn de les quatre parròquies compreses en la batlia de Miravet (és a dir Miravet, Benissanet, Ginestar i Rasquera) que es consideren de dret de patronat del castellà d'Amposta. Aquest acostuma a nomenar els rectors, als quals, examinats davant el bisbe o el vicari general pels examinadors sinodals sobre si es troben idonis, se'ls confereix la possessió; i el castellà els atorga l'hàbit de la santa religió. Tanmateix, últimament, quedà vacant la rectoria o priorat parroquial de Benissanet, el mes de gener, volent el castellà presentar com a rector Joan Baptista Bru, acòlit, que ni tenia l'edat competent ni Vostra Santetat volgué concedir-li dispensa a petició d'alguns, per ser benefici curat; el mateix castellà el dispensà, i, sense presentar el proposat davant el bisbe, com devia haver fet segons el decret del sant concili de Trento (sessió 24, cap 18 de Reforma) i la constitució de Pius V, de 11571 que comença *Exposcit pastoralis officii debitum*, ordenà que l'introduïssen en la possessió i que el vestissen amb l'hàbit de la seua religió, i concedí al novici cartes dimissòries per als ordes sagrats. Em notificà per mitjà d'un missatger que tenia, per a això indults apostòlics; i jo li responguí que me'ls mostràs per no donar ocasió a pleits; però no hi accedí.

(14) DRET DE VISITA. Més encara, el mes d'agost passat, segons em consta per la informació de testimonis, el mateix castellà ordenà que en eixes parròquies no s'admetessen mandats del bisbe de Tortosa, afirmant que ell i no cap altre hi era bisbe; i també en cartes obligava el senyor espiritual i temporal. Això no obstant, els meus predecessors en estes parròquies han exercit

jurisdicció ordinària totes les vegades que es presentà l'ocasió, procedint a vegades amb censures eclesiàstiques contra el mateix castellà i el seu procurador general per a defensar la immunitat de l'església i imposant interdicte eclesiàstic a les citades parròquies fins que el procurador general demanà absolució; altres vegades contra altres a instància del mateix castellà. Tot això consta en els registres de la cúria eclesiàstica. I jo mateix, indigne fill de la Vostra Santetat, considerant que estes parròquies durant seixanta anys no havien estat visitades, disputant els bisbes que els corresponia com a ordinari el dret de visitar-les, perquè així ho havien fet els seus predecessors des de temps immemorial, mentre el castellà s'oposava amb armes de jurisdicció secular, i l'esmentada constitució de Pius V obligava els bisbes a visitar-les com a delegats de la Seu Apostòlica, així vaig visitar l'església de Ginestar (vaig deixar ajornades les altres tres visites per a consultar abans a Vostra Santetat, perquè en esta parròquia ni el rector religiós ni els ministres del castellà havien prestat els deguts obsequis al·legant que no es devien al bisbe visitant com a delegat de la santa Seu Apostòlica, encara que sí a l'ordinari). Això no obstant, administrí sense contradicció el sagrament de la confirmació a tots els parroquians d'estes parròquies, no com a delegat, sinó com a ordinari. Fins i tot l'esmentat Joan Baptista Bru, a qui el castellà havia nomenat rector de Benissanet, com a natural de Ginestar, li conferí la primera tonsura i els quatre ordes menors com a ordinari seu, sense dimissòries del castellà; ni ho ignora ell, que així ordenat, li conferí el priorat. Sobre un altre pleit amb la mateixa religió, el Suprem Consell d'Aragó, a instància de la religió, encarregà a la Rota de Barcelona que informàs volent (com hom creu) calmar-lo; i per això m'abstinc de referir-ho.

(15) Visita pastoral. El prelat ha visitat tota la diòcesi. L'estat de la clerecia i el poble és bo; encara que hagen disminuït les rendes de l'església a causa de la guerra, augmenta el culte i l'ornament dels temples.

ANNEXOS

1. Tortosa, 11 octubre 1668. Carta del bisbe al papa; li fa credencial a favor de Dídac Vidal, beneficiat de Vinaròs. Es tracta d'una de les principals esglésies del bisbat, ja que té per rector un religiós de l'orde de Montesa i una comunitat de 24 preveres.
2. Tortosa, 11 octubre 1668. El bisbe Josep Fageda fa procura de visita a favor de Dídac Vidal, beneficiat de Vinaròs, davant el notari de la seua cúria Francesc Alaix.
3. Tortosa, 12 octubre 1668. Acord del capítol de la seu, que s'excusa d'enviar un membre seu a practicar la visita *ad limina*, certificat pel notari Josep Sessè.
4. Roma, 1 març 1669. Certificacions d'altaristes de sant Pere i sant Pau, acreditant la visita efectuada per Dídac Vidal a les respectives basíliques.

JOSEP FAGEDA, 1675 (2)

Informe del bisbe Josep Fageda, adreçat al papa. Tortosa, 24 juliol 1675.

- (1). Compliment de la visita. El prelat ha obtingut pròrroga amb motiu del jubileu.
- (2). Missió de procurador. El bisbe ha comissionat per a la visita Francesc Blanco, canonge de la seua catedral i natural de Tortosa.
- (3). Canonges. Són 19, un dels quals és penitencier; tots resideixen.
- (4) CANONGE TEÒLEG. Tanmateix no hi ha en la catedral de Tortosa una prebenda teologal, sinó que el bisbe, amb aprovació del capítol, nomena un teòleg com a lector de Sagrada Escripura, complint així la prescripció del sagrat concili de Trento, i té dret a una porció de la mesa capitular. A més a més, cada dia de quaresma, els diumenges de l'any i totes les festes de precepte, és requerit a la catedral, entre les solemnitats de les misses, per predicar al poble.
- (5) DIGNITATS. També hi ha, a l'església catedral, 12 dignitats, i tots els qui obtenen canonicat i dignitats són canonges regulars de sant Agustí (excepte el qui obté la sagristia que es rep per recomanació), encara que per autoritat apostòlica se'ls ha dispensat a causa de diversos assumptes referents a l'essència de la religió.
- (6). Comensalies. Són 24, i se'n descriuen els oficis.
- (7). Beneficis simples. Són 70.
- (8). Seminari. Fan la seua funció els dos col·legis de la ciutat, que la mitra sosté amb pensió de 1.200 escuts anuals.
- (9). Monestirs. Són 7 d'homes i 3 de dones a la ciutat i suburbis, i 28 d'homes i 5 de dones a la diòcesi. Tots els d'homes de la ciutat tenen estudis d'arts i de teologia.
- (10) SÍNODE DIOCESÀ. 'He celebrat el sínode diocesà el segon any del meu ingrès, però encara no se n'ha promulgat cap precepte per a la seua execució a causa de la coneguda disputa en l'Audiència Reial de València per raó d'un costum contrari'.
- (11). Parròquies i beneficis. Les parròquies són 118, i els beneficis simples fundats en elles, 1.050, gairebé sempre de patronat laical.
- (12). Visita de parròquies de l'orde de Sant Joan. Resum de T 1668, núm. 14.
- (13). Visita de les altres parròquies. No s'han presentat dificultats, ni en les de l'orde de Montesa. Generalment la clerecia viu de manera lloable.
- (14) HERETGIES. La diòcesi ha estat purgada d'heretgies i de doctrines perverses; ja des de fa 11 anys que indignament en tinc la cura, en tot aquest temps cap diocesà ha estat cridat al tribunal del Sant Ofici per causa de la fe.

(15) EL POBLE CRISTIÀ. MISSIONS. El poble en general és dòcil i propens a les obres de pietat, a la freqüència dels sagraments, a escoltar sermons i a guanyar les indulgències de la butla de la Croada i altres, i s'alegra, sobretot, quan els oficis divins se celebren en el cor i l'església amb la gravetat decorosa que cal. No falten, però, molts d'inclinats a rinyes, discòrdies i venjances; però jo, amb el major zel possible, procure que en la diòcesi siguin freqüents les missions, tant per a apaivagar les discòrdies com per instruir curosament els fidels en la doctrina cristiana (que també tots els diumenges expliquen els rectors o vicaris). Sembla que, d'estes missions no se n'obté un fruit petit, perquè en cada aldea on se celebren, molts assisteixen als seus actes, és a dir sermons, ensenyaments, oracions en comú; després de les disciplines molts fan confessions generals, i, el dia de la comunió general, gairebé tots reben el santíssim sagrament de l'eucaristia; i encara, després de les missions, roman en els fidels una major inclinació a la freqüència dels sagraments, a escoltar missa els dies no festius i altres exercicis honestos

ANNEXOS

1. Tortosa, 27 juliol 1675. El bisbe fra Josep Fageda fa procura de visita a favor de Francesc Blanch, canonge de la seua catedral, davant el notari Francesc Alaix.
2. Tortosa, 26 juliol 1675. Josep Barrochert i Pau Biscarri, doctors en medicina de Tortosa, certifiquen davant el notari Francesc Alaix l'estat de malaltia del bisbe.
3. Ristretto, on s'assenyala que cal erigir la prebenda teològica, mentre pot excusar-se la manca de seminari.

JOSEP FAGEDA, 1680 (3)

Informe autògraf del bisbe, fra Josep Fageda, adreçat al papa. Tortosa, 1 octubre 1680.

- (1). Missió de procurador. S'hi envia el canonge Francesc Blanco.
- (2). Dignitats i canonges = T 1675, núm 3 i 5.
- (3). Beneficiats seculars i simples = T 1675, núm. 6.
- (4). Seminari = T 1675, núm. 8.
- (5). Canonge teòleg = T 1675, núm. 4.
- (6). Parròquies i beneficis = T 1675, núm. 11.
- (7). Visita pastoral. L'ha practicada sencera dues vegades i comença la tercera.
- (8). Heretgies = T 1675, núm. 14; fa 16 anys que el bisbe és a la seu i no ha vist que la Inquisició hi convocàs ningú.
- (9). Missions populars = T 1675, núm. 15.

ANNEXOS

Memorial presenta al papa en nom del canonge Francesc Blanco, demanant de ser admès a practicar la visita pel seu bisbe. Acceptat sense data.

SEVER TOMÀS AUTHER, 1687 (1)

Informe del bisbe fra Sever Tomàs Auther, adreçat al papa. Tortosa, 11 juliol 1687.

(1). Introducció. El bisbe [Josep Fageda] no pot acudir a Roma, a causa de la seua precària salut i ocupacions.

(2). Justificació del retard. El bisbe [Sever Tomàs Auther], arribat recentment des de la diòcesi de Girona, ha volgut conèixer el bisbat sobre el qual informa.

(3) VISITA PASTORAL. Vaig recórrer, doncs, la diòcesi que és bastant extensa, i vaig predicar en totes les parròquies i vaig exposar la doctrina cristiana, gairebé sempre per mi mateix; i, quan les forces no bastaven, per mitjà del capellà de família. A tots els no confirmats els vaig administrar el sagrament de la confirmació; vaig extingir litigis, vaig fomentar el culte diví, vaig exhortar els sacerdots, com vaig poder, amb la paraula i l'exemple, a la probitat de vida i a la bona fama. I, si hi havia alguns que no s'esforçaven a donar l'exemple de vida que devien, amb saludable amonestació, i quan semblava necessari, els corregí amb moderat castic. De tot això s'han arreplegat fruits bastant abundants i espere recollir cada dia fruits més abundants encara.

(4) SÍNODE. Està projectat de celebrar-lo el pròxim mes d'octubre

(5) PARRÒQUIES I ESTAT GENERAL DEL BISBAT. La situació actual d'aquest bisbat és la següent: els seus límits s'estenen per tots els regnes de la corona d'Aragó; compta amb 77 parròquies al regne de València, 45 en el principat de Catalunya i 4 a l'Aragó. En totes elles brilla la fe catòlica: el decor de les esglésies, el fervor envers el sagrament de l'eucaristia i el culte a la Mare de Déu i als sants.

(6) Prebendes de la catedral. Se n'enumeren les acostumades; els beneficis simples són 80.

(7) CAPELLES. Hi ha, a més a més, en tot el territori del bisbat, més de 40 capelles que anomenen 'ermitoris', consagrades en la major part a la Mare de Déu sota diverses advocacions. Són bastant àmplies i esplèndides i totes elles són freqüentades per un gran concurs de fidels.

(8) Exemptes de Montesa. Són 15 parròquies del regne de València.

(9) EXEMPTES DE L'ORDE DE SANT JOAN. Els preveres de l'orde de sant Joan de Jerusalem administren 5 parròquies, totes situades al principat de Catalunya. Estes no han estat visitades des de fa molt de temps, i certament necessiten una visita molt minuciosa, perquè els d'est orde sempre han suscitat diversos pleits amb què han obstaculitzat la visita pastoral. Els meus predecessors obtingueren de la Santa Seu diverses declaracions; però tots els esforços foren inútils. Finalment el meu últim predecessor semblava haver-ho resolt tot, obtenint de la Sagrada Congregació una amplíssima declaració sobre tots els dubtes que semblaven poder sorgir; però

quan vaig voler visitar-les, segons que prescriu la Sagrada Congregació, se m'oposaren que els de Malta tenen un privilegi emanat de la Santa Seu segons el qual no estan obligats a obeir tret que Sa Santedat personalment ho ordene. Només això impedeix la visita del bisbe; els seculars en l'àmbit espiritual estan subjectes al bisbe. Tot és ple de brots de vicis, i els mateixos rectors, ho sé de cert, són com arbres de tardor i núvols sense aigua: els infants demanen pa i impedeixen que el bisbe els el partesca.

(10) BENEFICIS SIMPLÉS. En totes les parròquies hi ha altres beneficiats simples, i certament més que no poden sostenir de manera convenient. Per això crec molt convenient que se suprimesquen algunes beneficis i se'n redueca el nombre.

(11). Monestirs del bisbat. Text anàleg a T 1668, núm. 8 i 10

(12). Missió de procurador. Es comissiona per a la visita Vicenç Bas, canonge tresorer de la seu, resident a Roma.

ANNEXOS

1. Tortosa, 11 juliol 1687. El bisbe fra Sever Tomàs Auther fa procura de visita a favor de Vicenç Mas, tresorer de la seua seu, davant el notari Pau de Rosses.

2. Roma, 24 octubre 1687. Certificacions d'altaristes de sant Pere i sant Pau, d'haver, Vicenç Bas, visitat les respectives basíliques.

SEVER TOMÀS AUTHER, 1692 (2)

Informe del bisbe fra Sever Tomàs Auter, adreçat al papa. Tortosa, 4 de juny de 1692.

(1). Missió de procurador. S'envia Melcior Reart.

(2). Prebendes i beneficis de la catedral = T 1687, núm. 6. "L'ofici de matines se celebra sense faltar, en tot temps de l'any, a mitjanit."

(3). Parròquies i vida cristiana del bisbat = T 1687, núm. 5.

(4). Capelles. = T 1687, núm. 7.

(5). Religiosos = T 1687, núm. 11.

(6). Visita pastoral. Text anàleg a T 1687, núm 3; el prelat acaba de completar la tercera visita.

ANNEXOS

1. Memorial demanant l'admissió de Melcior Reart com a procurador de visita del bisbe de Tortosa. Fou admès el 26 juliol 1692.

2. Tortosa, 6 juny 1692. El bisbe Sever Tomàs Auther fa procura de visita a favor de Melcior Reart i Bartomeu Vergès, clergues residents a la cúria romana.

3. Roma, 30 juliol 162. Certificacions d'altaristes de sant Pere i sant Pau, de la visita efectuada per Melcior Reart a les respectives basíliques.

SEVER TOMÀS AUTHER, 1696 (3)

Informe del bisbe fra Sever Tomàs Auther, adreçat al papa. Tortosa, 26 setembre 1696.

- (1). Missió de procurador). S'envia Bartomeu Vergés, agent del bisbe a la cúria romana.
- (2). Beneficis de la catedral. Hi ha 12 dignitats, 20 canongies, 24 comensalies i 80 beneficiats simples.
- (3). Culte a la seu. Es canten matines a mitjanit, les hores i l'ofici.
- (4) PARRÒQUIES DEL BISBAT. Quant al bisbat, la seua longitud s'estén des de l'aldea de Maials fins a la vila d'Almenara, al llarg de 30 llegües. De les 124 parròquies que té, 77 es troben al regne de València (15 de servides per rectors de l'orde de Montesa), 45 a Catalunya (6 de l'orde de Sant Joan) i 4 a l'Aragó.
- (5) REPARACIÓ DE TEMPLES. DEVOCIÓ POPULAR. He treballat amb constància en els edificis sagrats de temples i llocs sants, cuidant que tot allò que necessitava reparació fos reparat; alguns d'aquests des dels ciments, s'alcen amb fàbrica més ampla i vistosa o s'adornen hàbilment. Esta mateixa atenció he aplicat a les capelles i oratoris piadosos situats fora de les poblacions, dins els límits del bisbat, que sumen més de 40. Que siga lloat únicament Déu perquè en tota esta diòcesi es conserva intacta l'autèntica religió, pura de tota superstició i error herètic, mantenint-se el culte del Senyor amb esplendor en els llocs sagrats: i això es demostra especialment en els mateixos nadius, en la cura i l'ornat de les esglésies, en la reverent adoració amb què es venera el santíssim Sagrament de l'eucaristia, en la pietat envers la Verge Maria, a qui, sense necessitat de cap exhortació, són molt devots, i en servei de la qual, segons les seues possibilitats, desitja avantatjar els altres.
- (6) MONESTIRS. Hi ha, a més a més, en esta ciutat de Tortosa set cenobis de famílies religioses, i l'insigne col·legi reial dels religiosos germans de sant Domènec, al qual està, annex, un seminari d'infants seglars; tots són sostinguts amb els ingressos de la mesa episcopal. Hi floreixen admirablement els estudis de filosofia i teologia. A això cal afegir tres monestirs de monges: el de santa Clara, l'altre de la Concepció de la benaurada Verge Maria (ambdós subjectes a l'ordinari) i un altre de sant Joan de Jerusalem.
- (7) MONESTIRS DEL BISBAT. HOSPITALS. VISITA PASTORAL. Els cenobis establerts dins el territori de la diòcesi pugen a 30: 24 de religiosos i 6, de monges, dels quals dos són de fundació acabada de fer: el desert dels frares descalços de la benaurada Maria del Mont Carmel al terme de Castelló de la Plana i el de les monges Caputxines en la mateixa vila, bastant concorreguda. En totes les cases religioses que acabem d'esmentar s'observa laudablement la vida regular. Destaca, i no poc, la pietat als hospitals que es troben en gairebé totes les poblacions de la diòcesi, on són rebuts els pobres i els pelegrins, els quals són atesos amb liberalitat i ànim misericordiós. En

aquest quadrienni en què he estat en esta talaia per cuidar diligentment el ramat que m'ha estat confiat, amb l'ajuda de Déu he recorregut tota la diòcesi, visitant, cada any, alguna de les seues parts.

(8) SÍNODE. Celebrat el sínode el dia anterior als idus de maig de l'any passat, confirmades les antigues constitucions, vaig procurar afegir-hi algunes normes noves relatives a la correcció de costums i a l'observança de la disciplina eclesiàstica. Tot això s'ha reunit en un sol volum perquè més fàcilment arribe a coneixement de tots i puga ser observat per tots i se n'ha manat la impressió.

(9). Visita pastoral. Text anàleg a T 1687, núm. 3.

ANNEXOS

1. Tortosa, 26 de setembre de 1696. El bisbe fra Tomàs Sever Auther fa procura de visita a favor de Bartomeu Vergés, resident a Roma, davant el notari de la seua cúria, Josep Gegori Alaix.

2. Roma, 28 de desembre de 1696. Certificacions d'altaristes de sant Pere i sant Pau, de la visita practicada a les respectives basíliques per Bartomeu Vergés i Auther.

SEGLE XVIII

ROMA

En començar el segle XVIII, el cardenal italià Giovanni Francesc Albani és elegit pontífex romà amb el nom de **Climent XI** (1700-1721). Durant el seu pontificat tingué lloc la controvèrsia sobre els rituals xinesos. El mateix papa sembla que patrocinà les primeres excavacions arqueològiques a les catacumbes romanes; també és conegut per haver fet universal la celebració de la solemnitat de la Immaculada Concepció de la verge Maria. El seguí el cardenal italià Michelangelo dei Conti que prengué el nom d'**Innocenci XIII** (1721-1724). Estranyament prohibí als jesuïtes continuar la seua missió a la Xina, ordenant, a més, que no s'admetessen nous membres en est orde, i, finalment, s'interessà pels bisbats de l'estat espanyols perquè no observaven degudament la disciplina eclesiàstica. A continuació vingué el cardenal dominicà, també italià Pietro Francesc Orsini, que pren el nom de **Benet XIII** (per no ser admès el pontificat del papa Luna que tenia el mateix número). Entre altres coses, derogà la prohibició mundial de fumar tabac que establiren els papes Urbà VII i Urbà VIII.

El seguí el cardenal italià Lorenzo Corsini que prengué el nom de **Climent XII**, i adoptà el lema *Dabis discernere inter malum et bonum* ('Vos dignareu discernir entre el bé i el mal). Ell completà la nova façana de la basílica de sant Joan del Laterà (1735), comissionà la fontana de Trevi a Roma (1732), condemnà la maçoneria en la seua butlla *In eminenti apostolatus* (1738). És el darrer papa en ser elegit tan ancià fins a Benet XVI. Finalment era elegit nou pontífex romà el cardenal italià Lorenzo Lambertini que pren el nom de **Benet XIV**. Ell reformà l'educació dels preveres als seminaris i el calendari de les festes. Feu completar la fontana de Trevi i confirmà el magisteri de Tomàs d'Aquino, i fundà acadèmies d'art, religió i ciència.

El 1758 era elegit nou papa **Climent XIII** el cardenal italià Carlo della Torre di Rezzonico (1758-1769). Un detall del seu tarannà és que imposà les famoses fulles de figuera sobre les estàtues nues del Vaticà. Suprimí definitivament la companyia de Jesús amb el breu *Dominus et redemptor* (1773). El seguí el cardenal italià Giovanni Vincenzo Antonio Ganganelli (1769-1774), fratre franciscà menor conventual, que adoptà el nom de **Climent XIV**. El seguí el cardenal italià Comte Giovanni Angelo Braschi que prengué el nom de papa **Pius VI** (1775-1799), i el lema *Floret in domo Domini* ('floreix a la casa del Senyor'). Condemnà la revolució Francesa, i fou expulsat dels estats pontificis per les tropes franceses el 1798, i fins a la seua mort (1799). Fou el darrer

papa a patrocinar l'art renaixentista. Els pròxims dos anys (1799 i 1800) són d'interregne, en què no hi hagué sant pare per la situació que imposava la política europea de Napoleó Bonaparte.

Com a bons fills de Castelló, cal que recordem que aquest segle domina la figura eclesiàstica de Josep Climent Avinent, natural de la ciutat (1706), educat a València, on fou ordenat prevere i arribà a ser catedràtic de filosofia tomista al Estudi de València, i que el 1766 fou promogut a la seua de Barcelona, on s'estigué fins el 1776, quan fou destituït de la seua seu per la seua defensa dels dretrs dels catalans. Retornà al seu Castelló natal on seguí el seu treball de benefactor, sobretot dels pobres i necessitats, i promovent la seua Casa dels Orfes, on moria el 27 de novembre de 1781.

TORTOSA

El primer bisbe de Tortosa del segle XVIII fou el castellà de Toledo **Silvestre Garcia Escalona** (1702-1714), que va presidir la diòcesi de Tortosa durant els difícils anys de la guerra (i postguerra) de Successió, en la qual adoptà una postura clarament proborbònica, actitud que provocà natural descontentament entre els catalans i els tortosins. El 1714 era traslladat a la seu de Salamanca on moriria el 1729 després de certificar que havia estat curat miraculosament per la Maredeú de la Cinta. D'aquest bisbe, recordem els informes que envià a Roma amb ocasió de la visita *ad limina* els anys 1706 i 1710; i, com a fills de Castelló, recordem que passà visita pastoral a l'església de Santa Maria el dia 15 d'abril de 1714; les pròximes visites, els dies 30 d'octubre de 1714 i 26 de maig de 1718, Silvestre Garcia Escalona ja no era a Tortosa perquè havia estat traslladat a la seu de Salamanca (1714-1729). Després d'un any de seu vacant, seria elegit bisbe de Tortosa el castellano-lleonès Juan Miguélez de Mendaya (1715-1717). Finalment, després de tres anys de seu vacant, comença el llarguíssim pontificat (37 anys!) del nou bisbe de Tortosa, l'andalús **Bartolomé Camacho y Madueño**, un eclesiàstic que s'havia educat amb els jesuïtes (era de tendència suarista!). D'ell recorda, el bisbat de Tortosa, la seua vessant caritativa amb els pobres que, aquells anys, devien ser multitud. La situació política, a Catalunya, era molt tensa per l'odi de les autoritats borbòniques contra la Barcelona sublevada. A nivell europeu hi havia molta maror per la constitució de la Quàdruple Aliança creada per tal de frenar l'expansionisme espanyol de Felip V per la Mediterrània. A nivell local, cal que recordem que el 1725 s'inaugurava solemnement, a la catedral, la preciosa capella de la Maredeú de la Cinta. En relació amb el Vaticà, el bisbe Camacho manté una generosa correspondència que podem mostren les informacions que acompanyen les quatre visites *ad limina* que hi practica els anys

1720, 1724, 1739 i 1752. Molt estimat dels seus fidels tortosins, el bisbe Camacho moria el dia 1 d'abril de 1757; soterraren les seues despulles sota una làpida que significativament diu: 'Atura't, vianant: ací jau Camacho, el virtuós i docte bisbe d'esta ciutat que escollí ser enterrat ací per tal que el trepitge el seu poble: apren d'aquest home humil, allò que representa el túmul del qui ha mort'.

El valencià **Francesc Borrull Ramon** tingué un pontificat que no arribà als dos anys (1757-1758). Recordem, almenys, que passà visita pastoral a l'església de Santa Maria de Castelló (i no precisament ell sinó el seu vicari general Antoni Gil de Frederic) el 25 de maig de 1757. Del seu successor, Luis Garcia Mañero (1760-1765) no consta cap visita *ad limina Apostolorum*. Del successor d'aquest, Bernardo Velarde Velarde (1765-1779) sí que en tenim constància per haver passat la visita *ad limina* dos vegades: l'any 1769 (núm 25) i el 1773 (26).

Natural de Santillana del Mar, a Cantàbria, **Bernardo Velarde y Velarde** es fa càrrec del bisbat de Tortosa l'any que el nostre Josep Climent Avinent era nomenat per al bisbat de Barcelona (1765-1776). Significativament recorda, en l'escrit de la visita *ad limina* de 1769 (que podeu llegir tot seguit), que ha faltat a la diòcesi a causa de la seua presència a l'ordenació, a Tarragona, del nou bisbe de Barcelona Josep Climent. Aquest, defensor de la llengua catalana, es trobà amb la imposició del castellà, per la pragmàtica d'Aranjuez (1768), a l'ensenyament, però que també afectà la predicació i la catequesi. Foren anys de fortes gelades i freds. Els seus anys estiguen marcats també per la iniqua supressió de l'orde dels jesuïtes, tant a França (1767) com a Espanya i a Portugal (1759) que, finalment, justificaria el breu de Climent XIV Dominus ac redemptor, de 1773. De fet els jesuïtes catalans embarcaven a Salou i eren duts al dominis pontificis el 1767. Per pragmàtica de Carles III s'imposava l'ús exclusiu del castellà en tot el sistema escolar, el seu ús obligatori a les cúries diocesanes, en l'edició de llibres religiosos i docents, en la predicació a les esglésies i en els registres parroquials. A nivell mundial vivim la massacre de Boston, detonant de la guerra de la Independència dels estats Units d'Amèrica. El bisbe Velarde deixava el bisbat de Tortosa l'any 1779 en ser elegit arquebisbe de Saragossa. Se'n degué anar ben alleugerit i content d'eixir de tants malsons a nivell nacional i local; i moria, en esta darrera ciutat el 1782.

Pedro Cortés Larraz es fa càrrec del bisbat de Tortosa durant sis anys, del 1780 al 1786. Era aragonés de naixement i d'estudis eclesiàstics, i el rei Carles III el promogué a arquebisbe de Guatemala on intrigues àuliques i actuacions seues que foren mal vistes per la superioritat, el dugueren a abdicar la prelatua el 1779, i fou elegit bisbe de Tortosa on arribaria mesos més tard, el 1780. El 1782, les tropes borbòniques prenien als anglesos l'illa de Menorca. El 1784 la monarquia espanyola adoptava l'himne i la bandera espanyola, presa de la marina catalana. A Tortosa el bisbe Cortés deixaria una càlida memòria pel seu zel pastoral i per la seua generositat amb les esglésies. El 1785 editava la seua *Carta pastoral a los párrocos, vicarios, beneficiados y clero de la diócesis de Tortosa*. Malalt com edstava, des de la seua estada a Amèrica, demanà al rei que li permetessen abdicar el bisbat. Retirat a Saragossa com a bisbe emèrit de Tortosa, hi moria l'any següent 1787, i era enterrat a la cripta de la basílica del Pilar.

SILVESTRE GARCÍA ESCALONA, 1706 (1)

Informe del bisbe Silvestre García Escalona, adreçat al papa. Conca, 23 febrer 1706.

(1) VICISSITUDS DEL BISBE A CAUSA DE LA GUERRA. Encara que no em falten vius desitjos de visitar en persona els llinars dels Apòstols, a què estic obligat, i encara que amb totes les meues forces aspire a fer-ho, són tants els assumptes que estan vigents i els litigis que sorgeixen que tots ells (tant pel bé comú com pel particular del bisbat de Tortosa) reclamen i exigeixen de manera pròpia la meua assistència., cosa que era un motiu suficient perquè quedàs excusat de la visita personal. Però la cosa que més m'obliga a excusar-me és la manca de mitjans que m'ha sobrevingut. Expulsat de la meua diòcesi m'he convertit en exiliat i m'han arrabassat les temporalitats després que Catalunya i la ciutat de Tortosa fossen preses per les armes dels sediciosos que auxiliaven l'arxiduc d'Àustria, el qual, mitjançant un decret em declarà estranger en els seus dominis; cosa que caldria deplorar amb llàgrimes irreparables perquè els nostres pecats han estat tals que sembla que han vingut aquells temps gairebé luctuosos dels quals digué el Salvador: 'S'alçarà nació contra nació i regne contra regne, i hi haurà pestes i fam' (com s'experimenta en aquest Principat). Així, per mandat tan injust imposat sobre mi i dut a terme contra mi, no sense gran deshonor, dignitat i caràcter, em vaig establir a la vila de Castelló de la Plana, del meu bisbat, al regne de València, durant 32 dies per no deixar arrere els meus amadíssims súbdits fins que, presa la ciutat de València i altres llocs de la meua diòcesi, em tallaren la fugida per l'hostilitat dels enemics. Viatjant per camins poc transitats i plens de saltejadors i homes sediciosos, després d'un recorregut de deu dies vaig arribar a la ciutat de Conca on m'estic amb la pròxima esperança de la recuperació del regne de València, després de la qual em restituiré en part del meu bisbat. De tota manera he informat el nunci apostòlic de la Vostra Beatitud que m'ha consolat amb les seues cartes. No oblidant, però, la meua principal obligació jurada a la Vostra Beatitud, encara que em trobe en tan grans calamitats, faig conèixer l'estat del meu bisbat.

(2) VISITA PASTORAL. MISSIÓ DE PROCURADOR. Des de l'any passat i des del meu primer ingrès en esta diòcesi, no me n'he apartat en cap moment amb tota cura i amb la meua presència, encara que la meua salut s'haja vist una mica disminuïda. Immediatament vaig visitar personalment tota la diòcesi i, després de la visita, vaig proposar celebrar un sínode diocesà indicant com a data el primer d'octubre de l'any passat de 1705. Però aquest no tingué efecte perquè la ciutat de Tortosa fou presa pels enemics el dia 27 de setembre del mateix any. El bisbe ha fet procura a Alfons Manso, procurador de les esglésies a Roma, i a Josep Fernández de Jubera, agent el cardenal Portocarrero, també resident a Roma.

(3) Ortodòxia. El bisbe no ha trobat res contra ella.

(4) Parròquies = T 1687, núm. 5

(5) Beneficis de la catedral = T 1687, núm. 6, Dels 80 beneficiats simples, n'hi resideix uns 40.

(6) Estat general dels costums. Són adequadament reformatos.

(7) ERMITES. El bisbat té més de 40 capelles eremítiques, dedicades a la invocació de diversos sants; entre elles n'hi ha 12 de gran volum que, per estar consagrades a la Verge Maria, sota

diverses advocacions, reben cada dia augment de fidels per la raó que, com que els fidels són extremadament devots, experimenten cada dia un auxili i, en les necessitats, el seu patrocini principal, i no deixen d'oferir algun tribut de degut obsequi com a compensació de justícia.

(8) EXEMPTES DE L'ORDE DE SANT JOAN. L'orde militar de Sant Joan de Jerusalem manté, en l'àmbit de Catalunya, cinc esglésies parroquials, els rectors de les quals són anomenats 'priors'. Quan estes queden vacants, la provisió correspon al castellà d'Amposta de dit orde, amb l'aprovació i examen ordinaris, i estan igualment exemptes de la jurisdicció ordinària, tret de tot allò que es relacione amb el ministeri dels sacraments. En tot s'observa allò que la Sagrada Congregació del Concili disposà en resposta a alguns dubtes que l'arquebisbe de València havia plantejat el 26 de febrer de 1684, sobre el qual no falten litigis i molèsties, malgrat les declaracions pontificies i d'allò que darrerament ha succeït en la visita de tals parròquies.

(10). Altres beneficis curats. Es confereixen per concurs, i resideixen.

(11). Religiosos de la ciutat i diòcesi = T 1687, núm. 11.

(12). HOSPITALS. A la ciutat hi ha un únic hospital per a socórrer els pobres, l'administració i cura del qual correspon als rectores de la ciutat. En els altres llocs del bisbat, y en cada un d'ells, també hi ha un únic hospital, la gestió del qual correspon completament als mateixos consellers de cada lloc; al prelat només li correspon en las visites proveir per a l'assistència contínua als pobres i vetlar perquè no els falte res, com jo he fet amb tot el meu afany.

ANNEXOS

1. Memorial demanant l'admissió del procurador Josep Fernández de Jubera per practicar la visita. Admès sense data.

2. Conca, 26 febrer 1706. El bisbe de Tortosa, Silvestre García Escalona fa procura de visita a favor de Josep Fernández de Jubera, resident a la cúria romana, davant el notari Manuel Herráiz Guerra, de Conca.

3. Roma, 20 maig 1706. Certificacions d'altaristes de Sant Pere i Sant Pau, de la visita efectuada per Josep Fernández de Jubera a les respectives basíliques.

SILVESTRE GARCIA ESCALONA, 1710 (2)

Informe del bisbe Silvestre García Escalona adreçat al papa. Tortosa, 21 març 1710.

(1). Missió de procurador. És procurador el P. Tomàs Ripoll, dominicà, resident a Roma.

(2). CONSEQÜÈNCIES DE LA GUERRA. En arribar a l'estat episcopal, exposaré breument a la Vostra Santedat quines pèrdues li ha portat esta calamitosa tempesta dels temps. Perquè, encara que, a causa del perillós comerç amb anglesos i holandesos, en el temps que ocuparen estes regions, els fidels no s'apartaren de la veritat de la fe, però aquella antiga devoció que sempre cremava en els seus cors va semblar refredar-se molt, i pel contagi d'un poble tan pèrfid han brollat tants i

tan grans mals, i tots els vicis creixen cada dia amb abundància, de tal manera que puc exclamar: 'A quins extrems dels segles hem arribat?' Contra això, i per a mantenir la disciplina eclesiàstica que no poc s'ha relaxat, procure corregir i reprendre a temps i a destemps, i en el compliment de l'ofici que m'ha estat encomanat (amb l'ajuda de Déu) no desistiré.

(3). Parròquies = T 1706, núm. 4.

(4) DIGNITATS I PREBENDES DE LA CATEDRAL. Ara bé, contemplem l'església pràcticament deserta, no sense greu aflicció del nostre ànim; perquè, de les dignitats, canonges, comensals i beneficiats, des de fa aproximadament tres anys, molts d'ells s'han absentat: els uns oblidats de la seua pròpia salvació i servint la seua desenfrenada passió; abonats a la part austriacista, abandonaren voluntàriament l'església i vaguen amagant-se en diversos llocs; a ells, els he citat per edictes perquè tornen a la residència personal, i tinc la intenció, en compliment del meu ofici, de procedir contra els contumaços segons dret, fins i tot fins a la privació dels beneficis; i els altres, dels esmentat abans, als que com a sediciosos i perturbadors de la tranquil·litat pública he relegat de l'església i del bisbat. No obstant això, però, Beatíssim Pare, hi continua la residència per a les hores divines, sacrificis i altres lloances, de manera que a mitjanit de cada dia se celebren les matines i en tot hi ha unanimitat, i en els decrets pontificis, una observança uniforme i exemplar.

(5) DISCIPLINA DEL BISBAT. En la resta del temps d'aquest episcopat, urgeix no poc la reforma dels costums i de la disciplina eclesiàstica perquè, a causa d'aquest motiu, més que de la guerra civil, l'ordre eclesiàstic ha afluixat tant les regnes que sembla haver caigut en una condició secular. En la superació d'esta lamentable situació, treballo moltíssim. Fins que no es realitze una visita completa de tota la diòcesi, no puc proveir eficaçment en allò que s'ha de corregir; i només quan la tempesta dels temps ho permeta, per a eliminar aquests mals, em dedicaré a passar la visita. Mentrestant, però, com ja he dit, en allò que està en el meu poder, vaig corregint els excessos, modere els costums i componc les controvèrsies; i vaig privar de les parròquies dos rectors, concretament, el doctor Florià Fuster, vicari perpetu de la ciutat de Vila-real, i Josep Nabàs, rector de la parròquia de l'Àngel Custodi de la Vall d'Uixó, els quals voluntàriament abandonaren les seues ovelles i estigueren absents de les seues esglésies durant tres anys, i ara es troben absents; i d'acord amb la prescripció del sagrat concili de Trento i observant les lleis que han de respectar-se, he proveït estes parròquies amb persones idònies.

(6) ERMITES = T1706, núm. 7. Algunes ermites estan consagrades, però a causa dels danys del temps, no s'han tornat a erigir, cosa que no és d'estranyar, perquè tal és el fruit d'aquests temps de guerra, i no sols això, sinó que alguns llocs s'han quedat deserts, i els habitants s'han traslladat a altres llocs.

ANNEXOS

1. Memorial presentat al papa, demanant l'acceptació del P. Tomàs Ripoll com a procurador. Acceptat el dia 1 agost 1710.

2. Tortosa, 21 març 1710. El bisbe Silvestre García Escalona fa procura de visita a favor de fra Tomàs Ripoll, mestre en teologia, soci d'Antoni Cohe, ministre general dels dominicans, resident a Roma, davant el notari Francesc Gil.

3. Roma, 18 agost 1710. Certificacions d'altaristes de sant Pere i Sant Pau, de la visita efectuada per Tomàs Ripoll a les respectives basíliques.

BARTOLOME CAMACHO MADUEÑO, 1720 (1)

Informe del bisbe Bartolomé Camacho y Madueño, adreçat a la congregació del Concili. Tortosa, 18 de novembre de 1720. Segell de placa.

(1) LÍMITS DEL BISBAT. El bisbe de Tortosa, amb ocasió de la visita ad limina Apostolorum exposa així a Vostra Excel·lència l'estat de l'església. El bisbat de Tortosa, el primer bisbe del qual fou sant Ruf, està format per esglésies tant al principat de Catalunya com als regnes d'Aragó i de València. Per això els seus límits són amb el bisbat de Lleida, i els arquebisbats de Tarragona, Saragossa i València.

(2) PREBENDES I CULTE. En l'església catedral hi ha 12 dignitats, 18 canongies, 24 beneficis anomenats comunament '*commensales*' i 75 beneficis simples els titulars dels quals són admesos a la residència. S'hi ha erigit una prebenda de penitencier, però no de teòleg; tanmateix esta funció se supleix mitjançant un teòleg secular o regular, a qui se li assigna un estipendi adequat. Tots assisteixen al cor. A les 12 de la nit es diuen les matines; la resta de l'ofici en les hores acostumades, amb la missa conventual pels benefactors. La sagristia està prou ben proveïda de mobiliari i ornamentals sagrats, i per a la dotació se li han assignat les primícies de la ciutat i llocs veïns.

(3) PARRÒQUIES. Els llocs i viles subjectes al bisbat són, a Catalunya (a banda la ciutat de Tortosa), 44; a l'Aragó, 4; al regne de València, 73. En gairebé tots els llocs hi ha un hospital o casa destinada per a malalts i pelegrins i també un 'mont de blat' per a socórrer els llauradors que en temps de la collita el retornen amb algun increment que serveix per a la conservació del mateix Mont. També estan erigides confraries del santíssim Sagrament i del Rosari. Les rendes de les confraries són administrades per persones nomenades pels confreres; les rendes dels hospitals i monts de blat, pels jurats de la universitat (el municipi) que reten comptes cada any al rector; i, si hi ha dèficit, es comunica a l'ordinari perquè hi proveesca remei; i d'igual manera es fa amb les rendes de les confraries. En les poblacions majors hi ha altres confraries eclesiàstiques, és a dir del tercer orde de sant Francesc, dels Dolors de la Verge Maria i de l'Escola de Crist.

(4) RECTORS. Les esglésies parroquials en tota la diòcesi son 110, i estan suficientment proveïdes d'utensilis sagrats; les sagristies tenen pocs ingressos, però els municipis dels llocs estan obligats al seu manteniment. En 20 d'estes només hi resideix el rector per la seua pobresa; en les altres, a més del rector, almenys hi ha tres o quatre beneficiats residents que serveixen al cor juntament amb el rector; en moltíssimes, a més del rector, hi ha un vicari per a major comoditat del poble i 10, 20 o 30 beneficiats residents que serveixen al cor. En totes les parròquies hi ha un arxiu construït on es guarden els llibres senyalats pel ritual romà i també les escriptures de les rendes de l'església. En les parroquials on només hi ha rector, perquè no es perden els llibres i les escriptures, està disposat que, en cas de mort o malaltia del rector, el rector més pròxim li assistesca i tinga les claus de l'arxiu fins que l'ordinari faça provisió.

(5) CATECISME I CONFERÈNCIES MORALS. La major part dels rectors, en dies festius i diumenges, apliquen la missa pel poble, alguns; per la seua escassetesa, en dies determinats. En l'ofertori de la missa conventual exposen al poble algun punt de la doctrina cristiana; al vespre instrueixen els infants en els rudiments de la fe, i en aquest treball són ajudats per clergues, tant de primera tonsura o ordes menors com majors (sotsdiaques i diaques). Tots els dies de l'any, poc abans del toc de l'*Angelus*, resen en l'església el rosari, i molts rectors o els seus vicaris, al final, lligen en veu alta una breu meditació, ja sobre les darreries o sobre la passió de Crist, perquè el poble s'acostume a la pregària. A començament d'any es distribueixen diversos fullets on es troben impresos els casos de consciència i de ritus sagrats que han de resoldre's est any, i dos vegades al mes, fora de quaresma, es reuneixen a la sagristia o en un altre lloc de l'església, tant el rector com altres beneficiats per celebrar conferències; a mitjans i al final de l'any envien les resolucions a l'ordinari perquè les revise.

(6) ERMITES. A la diòcesi hi ha 43 ermites ben construïdes i adornades; on se celebra missa els diumenges i dies festius, i molts homes que viuen en masos i cases rurals, compleixen allí el precepte d'oïr missa. En l'ofertori de la missa, el celebrant llig alguna part del catecisme disposada per lliçons, i la mateixa cosa s'observa en les misses que se celebren en les parròquies els diumenges i dies festius a les hores matutines, onzena i dotzena.

(7) MONESTIRS. Els monestirs de dones són 10: d'aquests, 4 estan subjectes a l'ordinari (al bisbe), i els altres pertanyen a les religions de sant Domènec, sant Francesc, sant Agustí i sant Joan; tant en els subjectes a l'ordinari com en els regulars s'hi observa la clausura. Les rendes dels subjectes a l'ordinari, o bé es paguen amb diners, que es col·loquen en un depòsit, o bé en censos. Els regulars, abans de rebre les confessions d'elles, obtenen l'aprovació de l'ordinari. Els monestirs d'homes s'elevan al número de 32: 8 a la ciutat (Tortosa) i la resta distribuïts per la diòcesi. A banda d'aquests, hi ha erigit, des de fa uns anys, un seminari de missioners de l'orde de la Benaurada Maria de la Mercè a la vila i lloc de Borriana.

(8) RESIDÈNCIA DEL BISBE. VISITA PASTORAL. MISSIONS, RECESSOS SACERDOTALS. En tot això hem complit amb el precepte de residència prescrit pel concili de Trento. Em vaig absentar de la diòcesi cinc vegades, tres em cridaren per assistir al sínode provincial i dos per assistir a la consagració de dos bisbes celebrada a la província; vaig estar retingut per malaltia en els llocs més pròxims i, complides les funcions, vaig tornar directament a la diòcesi. He visitat la diòcesi dos vegades; en la visita, en gairebé tots els llocs, poc abans del toc de l'*Angelus*, congregat el poble en l'església davant meu es resava el rosari de la benaurada Verge Maria i, llegida per mi una breu meditació sobre les darreries, anunciava al poble la paraula de Déu, ensenyant i instruint el poble en allò que pertany a la salvació. Tots els anys, els mesos d'octubre, novembre i desembre, sis missioners regulars, ja del seminari de l'orde de sant Francesc vulgarment d'Escornalbou, fundat per l'arquebisbe de Tarragona, o del seminari de Borriana, de l'orde de la Verge Maria de la Mercè, recorren la diòcesi. Ells, sempre per edicte invitaven el clergat secular a dedicar-se a piadoses meditacions en algun ermitori rural durant deu dies; jo aleshores designava dos o tres sacerdots piadosos dels seminaris fundats en la diòcesi cesaraugustana per a instruir el clergat congregat en les obligacions del seu estat.

(9) FUNCIONS PONTIFICALS. PETICIONS. En els temps establerts he celebrat ordenacions, tret quan he estat impedit per malaltia. He administrat el sagrament de la confirmació. No he admès

ningú a l'orde sagrat sense que abans hagués dedicat deu dies, en alguna casa piadosa o religiosa, a exercicis espirituals. No he celebrat sínode diocesà a causa de l'ocupació i de les dificultats que es presenten per a la seua convocatòria que encara no he pogut superar.; però espere superar-les amb l'ajuda de Déu; i mentrestant suplique humilment Vostra Eminència, que em concediu la facultat d'elegir sis examinadors sinodals, l'ofici dels quals dure fins a la celebració del sínode. I, com les rendes de les esglésies han estat perdudes i molt disminuïdes a causa de les guerres, demane també que em concediu la facultat de reduir misses, hores i aniversaris per a major tranquil·litat i seguretat de consciència, tant meua com dels meus sacerdots.

BARTOLOMÉ CAMACHO MADUEÑO, 1724 (2)

Informe del bisbe Bartolomé Camacho Madueño, adreçat al papa. Tortosa, 26 juliol 1724. Amb contrafirma del secretari Josep Aznar i segell de placa del bisbe.

(1). EL BISBE. HISTÒRIA DEL BISBAT. 'Beatíssim Pare: el bisbe de Tortosa, en els regnes d'Espanya, en el principat de Catalunya i província Tarraconense, presentat per esta església pel rei Catòlic i confirmat per Vostra Santetat el dia 4 de març de l'any de l'Encarnació del Senyor 1720, rebé les butles el dia 25 del mateix mes i any i fou consagrat el diumenge 12 de maig del citat. I només donà les degudes gràcies a Sa Majestat Catòlica, emprengué viatge per a entrar en el sagrat ofici de la citada ciutat, on arribà el dia 20 de juny del mencionat any i fou rebut pel capítol de la seua església, com és costum, amb gran aplaudiment i alegria. I desitjant amb avidesa fer la visita als llindars dels Apòstols, segons el termini establert als bisbes d'Espanya en quant li és possible, la compleix i observa. Per tant fa saber a Vostra Beatitud que esta església catedral es distingeix per la seua gran antiguitat perquè consta que sant Ruf, un dels 72 deixebles de Crist, en fou el primer prelat, i d'ell es fa memòria amb octava i ritu de primera classe, encara que sense lectures pròpies, d'acord amb el comú, el dia 14 de novembre.

(2) PATROCINI DE LA MAREDEDÉU DE LA CINTA. REGLA DELS CANONGES. L'altar principal està erigit en honor de la Santíssima Verge. I hi ha una antiquíssima tradició d'esta ciutat que la Verge s'aparegué al sacerdot en la primera hora de la nit, quan es resen les matines, i li entregà amb les seues pròpies mans un cingol (cinta) teixit per ella mateixa que, des d'aleshores es conserva, amb altres relíquies amb reverència, i per experiència se sap, en tocar-lo moltes vegades, Déu ha concedit innumbrables beneficis, especialment a les dones en el moment del part; per això, per a les reines d'Espanya que donen a llum se'ls envia aquest sagrat auxili des del capítol i el porcioner a la cort reial. Esta església és de canonges regulars de sant Agustí que pronunciaven tres vots solemnes, vivien en comunitat i dins del claustre, cap d'ells eixia de casa sense haver obtingut abans permís del superior per a eixir, i tots cobrien sempre el seu hàbit amb una petit capa de lli. Des de fa molts anys, però, en suprimir-se les cases de comunitat, duen vida a part i, dispensats del vot de pobresa per butla de Lleó X, gaudeixen de les rendes anuals dels canonicats com a clergues seculars. S'hi compten 19 canonges, a més d'un assignat al tribunal de la Santa Fe establert a València, amb l'obligació d'exercir durant un any els oficis en el cor i l'altar, i de preparar les epístoles i els evangelis en les solemnitats de primera i segona classe. Les dignitats són 12, amb els seus títol i noms, de les quals el prior major ocupa el seient més alt en el cor; el govern del capítol, segons les constitucions apostòliques de Benet XII, recau en les

processons públiques, amb la celebració de les misses de primera classe en absència o malaltia del prelat, i així s'ha observat durant molts segles passats, com indiquen estes constitucions. Tanmateix, des de fa uns anys, introduïda la separació de rendes entre canonicats i dignitats, si el prior major no frueix personalment d'un canonicat, de cap manera se li permet de presidir el capítol; aleshores el prior claustral, que posseeix dignitat personal, el succeeix en l'honor, i, en la seua absència, el substitueix el tresorer.

(3) CANONGES D'OFICI. En esta església hi manquen els canonicats de doctoral, magistral i escriptorari que el concili de Trento i, després, una butlla d'Alexandre VII prescriviren que es constituïssen en totes les catedrals d'Aragó, València i Catalunya; perquè ací només hi ha els canonicats de penitencier i lectoral, dels quals gaudeix ara el doctor Lluís Pahoner, cobrant cada any 80 escuts de plata, però amb escàs, per no dir nul, profit espiritual dels fidels, perquè molts pocs dies, i sobretot en temps d'hivern, per manca d'oients, es llig en el cor.

(4) COMENSALIES. Es troben també establertes vint-i-quatre porcions que vulgarment diuen 'comensalies'. Els qui les posseeixen per no confondre's amb els canonges en el vestit, es posen un mantejament de lli sense mànegues, amb un amit negre en part ferruginós (rogenc) que els cau sobre el pit. Un d'aquests beneficis es dona al mestre de música, un altre a l'organista; a quatre d'ells de veu mitja i a dos 'ocentors' i novament a dos 'precentors' se'ls assignen els seus corresponents beneficis; tots ells molt experts en el diatònic, serveixen per adornar el cor iniciant els salms, les antífonas i els responsoris. Usen les mateixes insígnies que els porcionaris i frueixen dels mateixos ingressos, als qual s'afeg un suplement (perquè eren molt exigus) procedent de les dignitats d'esta església, amb autoritat pública i document escrit que ho recolza.

(5) DIAQUES I SOTSDIAQUES. Hi ha tres diaques, amb l'obligació de cantar els evangelis els dies no solemnes, el calendari i el *Martirologi* romà en prima. Tres sotsdiaques amb l'ofici de cantar les epístoles i d'assistir al cor i l'altar en les funcions sagrades. Un d'aquests tres diaques, conegut com 'el major' té una pensió anual de canonicat, amb la condició de custodiar perpètuament l'església; per això s'hi ha establert amb casa estable.

(6) MONJOS. Quatre monjos per a tocar els tambors i exercir altres ministeris de l'església: el dormitorer, que assisteix els canonges en el cor amb mantells pluvials i altres ministeris semblants; i, finalment, el 'cilentier' o portador de cetre que assisteix a totes les accions del capítol.

(7) COR MUSICAL. El cor musical està compost pel mestre, quatre porcioners per a tocar habitualment els instruments harmònics, quatre infants de veu aguda i sonora que visten túniques color foc sobre púrpura i, els dies més solemnes en què el cor musical executa l'ofici diví, quatre adolescents que solen participar en l'harmonia amb diversos instruments; i, com que semblava indecorós que participassen en la música amb vestits seglars, normalment desgastats, se'ls ha proveït de túniques talars i roquets decents.

(8) SAGRISTIA. CURA DE LES ÀNIMES. BENEFICIATS. Esta església catedral està enriquida amb moltíssimes relíquies de sants que es conserven en lloc decorós. S'hi ha erigit la parròquia. Els ornaments sagrats eren molt indignes, per això m'he preocupat de dotar-la d'ornaments més apropiats perquè el sagrament de l'eucaristia s'hi administre amb la deguda veneració. La cura

d'ànimes està distribuïda entre quatre rectors que en el cor assisteixen amb l'hàbit de porcioners perquè a la seua atenció estan, annexes, quatre comensalies anomenades de sant Esteve. El nombre de beneficiats es computa en 80; actualment, però, només hi resideixen 50, als quals el capítol distribueix 40 escuts de plata anuals a cada u.

(9). PALAU EPISCOPAL. CAPELLA DE LA CINTA. El palau episcopal està contigu a l'església; la seua construcció, per l'escassetesa de rendes, no ha estat prou acabada, ni l'obra del temple treballada amb perfecció; fins ara no ha pogut obtenir-se el resultat desitjat. No així la sumptuosa capella de la Mare de Déu per a col·locar-hi magníficament el sagrat cingol, perquè està del tot perfecta, amb tan agradable varietat de marbres i jaspis i amb tan excel·lent art d'imatges que supera fàcilment en perfecció tots els temples d'Espanya.

(10). POBLACIONS DE LA DIÒCESI. La longitud d'esta diòcesi s'estén fins a tantes lligües i la seua amplària fins a 8. En els regnes d'Aragó, València i Catalunya comprèn 150 poblacions entre les quals esmentem: Tortosa (*Dertusa*) on romangué establerta la seu episcopal; és, en efecte una ciutat bastant populosa i situada en un lloc molt adequat per a exercir-hi el govern de la diòcesi. Torreblanca, Cabanes, Bell-lloc, Almassora, Cabacés, la Palma, la Bisbal, Cretes, Arenys i Lledó, que són 10 llocs subjectes a la jurisdicció temporal del bisbe; Ulldecona, Godall, la Galera, Amposta, Mas de Barberans, la Sénia, la Pobla de Benifassà, Bel, el Bellestar, Boixar, Rossell, Canet, Traiguera, Sant Jordi, la Jana, Sant Mateu, Xert, Corbera, la Salzadella, les Coves, Vilafamés, les Useres, Xous, Figueroles, Lluçena, l'Alcora, Ribesalbes, Fanzara, Onda, Artesa, Tales, Fondegulla, Artana, Eslida, la Vilavella, Almenara, la Vall d'Uixó, Xilxes, la Llosa, Atonceja, Nules, Vila-real, Borriana, Borriol, Castelló de la Plana, Orpesa, Alcalà de Gibert, Vinaròs, Benicarló, Peníscola, Morella, Vallibona, Castell de Cabres, Herbers, Sorita, Palanques, Herbeset, la Pobla d'Alcolea, Hortells, Villors, Xiva, el Forcall, la Todolella, la Mata, Cinctorres, el Portell, Vilafranca, Castellfort, Ares, Benassal, Culla, Vistabella, Atzeneta, Benafigs, Torre en Domenge, Anglesola, Albocàsser, la Serratella, Catí, la Salvassòria, Càlig, Alcanar, la Torre d'en Galceran, Aldover, Paüls, Alfara, Xerta, Pinell de Brai, Corbera, Batea, Gandesa, Mora, Benissanet, Miravet, Ginestar, Rasquera, Tivissa, Pratedip, Vandellòs, Colldejou, el Perelló, Capçanes, Marçà, Masroig, Garcia, Torre de l'Espanyol, Vinebre, Margalef, la Figuera, Maials, Flix, Ascó, Riba-roja. La Fatarella, Vilalba, la Pobla de Massaluca, Caseres, Calaceit, Arnes, Horta de Sant Joan, Bot, Prat de Compte, la Vall d'Uixó (de l'Assumpció), Freginals, Tivenys, Vilanova d'Alcolea, Herbers, Sobirans, Tírig etc.

(11) SANT JAUME DE TORTOSA. Hi ha, a la ciutat de Tortosa, una altra parròquia sota l'advocació de l'apòstol sant Jaume, que estén la seua jurisdicció a dos mil passos al voltant d'altre heretats, i hi resideixen un rector i vuit clergues.

(12) SEMINARI. Encara no s'ha trobat per als clergues seculars que desitgen dedicar-se a l'estudi per a servir Déu i l'església, perquè no hi ha beneficis simples que es puguin assignar a la seua dotació; i les parròquies són molt pobres; en part s'assignaren al capítol i monestirs i, en part, segons que prescriu la butlla de Climent VIII, es destinaren als religiosos de Montesa.

(13) CONVENT DELS DOMINICANS. Dins les muralles s'ha restaurat el convent del gloriós sant Domènec sota l'advocació del Rosari, el qual, en un altre lloc, havia quedat totalment destruït per la força de les guerres. Hi viuen un prior i alguns sacerdots d'est orde que, a banda altres oficis que exerceixen amb diligència, promouen decididament entre els fidels la devoció del sant

Rosari. No lluny d'allí es troba un altre col·legi del mateix orde, que Carles V erigí, sota l'advocació de sant Jordi; té un rector i hi resideixen tres professors de teologia, un de filosofia i sis mestres dels més joves els quals, per butles apostòliques, estan exempts del cor i dels dejunis regulars.

(14) COL·LEGI DELS SANTOS JAUME I MATIES. Al costat d'aquest es troba un altre col·legi d'estudiants seglars amb rector i vicerector del mateix orde que, juntament amb els alumnes joves, amb notable profit d'alguns, es dediquen a l'estudi de la filosofia i la teologia. Allí, una vegada a la setmana, es discuteixen qüestions relatives als costums. Per al seu manteniment, a banda les rendes del bisbat, se'ls assignaren (en virtut d'indult apostòlic) cinc-cents escuts d'or anuals.

(15) MERCEDARIS I TRINITARIS. No lluny de l'església catedral s'alça el convent de la benaurada Verge de la Mercè, de construcció modesta, però deteriorada per les injúries de la guerra. Hi resideix el comanador amb vuit religiosos, dedicats assíduament a oir confessions i a l'exercici de la predicació. Un altre convent de religiosos és el del Calçats de la Santíssima Trinitat sota l'advocació de sant Blai, bisbe i màrtir; el governen el seu propi superior i sis religiosos conforme al seu institut.

(16) JESUÏTES. En el centre de la ciutat està establert el col·legi de la Companyia de Jesús. Té rector i deu companys, dels quals dos ensenyen gramàtica i retòrica en escoles públiques; els altres es dediquen amb gran ardor tant a confessions com a la predicació i a missions, especialment durant la quaresma, dins i fora de la diòcesi, d'on s'arplega una copiosa collita espiritual per al Senyor.

(17) CARMELITES, CLARISSES I DESCALÇOS. Al costat d'una altra porta de la ciutat, dins i fora dels murs, està el convent de carmelites descalços, que era realment notable; però, edificat en un altre lloc més elevat, el furor de la guerra reduí a ruïnes. Allí resideix el prior amb vuit religiosos que es dediquen a sermons, confessions i assistència a moribunds. Dins de la ciutat hi ha un convent de santa Clara, de la rama més moderada, on quaranta monges estan sota jurisdicció ordinària, i algunes es distingeixen justament per l'esplendor de totes les virtuts. També hi ha, en un altre lloc, un monestir de descalces de sant Francesc, fundat des dels seus ciments pel bisbe d'esta església, que encara no ha complert cent anys des de la seua fundació; també està sota la jurisdicció ordinària. S'alcen a mitjanit per cantar matines, observen amb exactitud la disciplina i els dejunis de la regla, i n'hi ha moltes de virtut molt destacada.

(18) FRANCISCANS I CAPUTXINS. Fora del pont de l'Ebre, a un quilòmetre de la ciutat, es troba el convent d'observants de sant Francesc sota l'advocació del Nom de Jesús, on, exclòs el superior, viuen trenta-quatre religiosos, dels quals deu es dediquen a la teologia. Tots donen un bo petit exemple de santedat i viuen de l'almoina constant. Vora una altra porta de la ciutat, prop del riu Ebre es veu la comunitat de religiosos Caputxins, on es conreen els estudis de teologia i ells mateixos es dediquen amb gran interès a confessions i sermons, especialment els diumenges de quaresma, quan allí sol confluïr una nombrosa multitud de fidels per a oir la sagrada predicació.

(19) CONGREGACIONS. Fora d'això, en esta ciutat s'ofereixen a tots abundants motius per a la virtut: a banda l'Escola de Crist, establerta no fa molts anys, les confraries del Tercer Orde de sant Francesc i dels Dolors de la Verge. Per exhortacions meues, s'instituí fa poc la congregació sota el

títol d'Escola de Maria, a la qual s'inscriviren tots els eclesiàstics. Es reuneixen una vegada a la setmana i dediquen el temps prescrit a la lectura i a la pregària; a ells el president de l'Escola exposa amb freqüència molts punts sobre la perfecció de l'estat eclesiàstic, amb un fruit certament no petit per als oients que, amb el favor de Déu, creix de dia en dia.

(20) MISSIONS. Desitjant, a més, conèixer com més aviat millor l'estat de la diòcesi, em preocupí d'enviar un breu edicte d'informacions i preguntes, amb l'ànim i el propòsit d'aplicar remei a la situació present i d'examinar per totes bandes els crims, abusos i escàndols que la llicència de la guerra havia fet penetrar en els ànims. Abans d'això vaig implorar l'ajuda divina mitjançant la satisfacció penitencial, i per això vaig cridar a la ciutat dos pares de la Companyia de Jesús, notables per la virtut i probitat pertot arreu, amb els quals, el mes de novembre de 1720, tinguí, durant dotze dies, missió en la catedral, amb tan gran profit de les ànimes i tanta concurrència d'oients que tots confessaren que mai s'havia reunit tal nombre d'assistents al temple. Mentrestant arplegaven gairebé el mateix fruit els religiosos de la Santíssima Trinitat, de sant Francesc i els clergues de l'Oratori de sant Felip Neri a València, que recorrien gairebé tota la diòcesi amb freqüents sermons. Finalment, al meu prec, aconseguí que s'establissen, en esta ciutat, clergues seculars, els quals, havent obtingut facultat de l'arquebisbe de Saragossa i del bisbe de Lleida, es reuniren en comunitat, passaren allí la vida, es distingiren per la virtut i s'instruïren en tota mena de lletres; i en les missions procuren la salvació de les ànimes i han restituit al seu primitiu esplendor els costums corromputs tant de l'estat eclesiàstic com del secular.

(21) VISITA FALLIDA DE LA CATEDRAL. Havent administrat, durant alguns dies, el sagrament de la confirmació, decidí el 12 d'agost de 1721 començar des d'esta església catedral la visita; però fou tanta la resistència del capítol, tant en presentar els comptes dels seus oficis com en aportar els altres instruments necessaris per a la visita, que la meua consciència es véu obligada a suspendre-la i vaig depositar la meua confiança en la intervenció de la Vostra Beatitud; i davant un treball infructuós que em comportava tantes molèsties i despeses, me'n vaig retirar, reservant-lo per a una altra ocasió més oportuna.

(22) VISITA DE LA DIÒCESI. Aleshores vaig passar a recórrer els pobles que més necessitaven visita: Mas de Barberans, la Sénia, Benifassà, Bel, el Bellestar, Boixar, Rossell, Canet, Sant Jordi, la Jana, Cervera, Xert i Sant Mateu; en tots els vaig confirmar en la fe amb el sagrament de la confirmació i en cap d'ells em vaig abstenir de les missions; perquè al poble congregat en la parròquia els subministrava els consells que més convenien a la norma de la seua vida; cosa que vaig considerar especialment necessària en aquells llocs on, en temps difícils, havia pogut escampar-se la llavor de la paraula divina; i en totes les esglésies parroquials vaig resoldre deixar aquells estatuts amb els quals es pogué proveir amb més comoditat a la restauració del sentit eclesiàstic.

(23) TRAIQUERA. En la vila de Traiguera es troben fundats 22 beneficis que, per la pèrdua de rendes, han quedat reduïts a 18 residències. No molt lluny d'allí hi ha una ermita sota la invocació de la Santa Verge, que els fidels freqüenten amb devoció; i que els principals del poble, forçats per les estretors de la guerra, despullaren de llànties de plata i de tot altre aixovar; quan els vaig exposar, però, amb el major pes de les paraules que vaig poder, la gravetat del delicte i el dany i injúria que havien inferir a l'ermita, la repararen íntegrament. La cura de les ànimes en l'església

esmentada i en la de Sant Jordi, annex seu per indult apostòlic, a tota la clerecia que cada any proposa per a si un vicerector i dos vicaris; i, com és freqüent, celebren hores canòniques quotidianament i amb la deguda atenció.

(24) SANT MATEU. En la parroquial de Sant Mateu hi ha 66 beneficiats; no tots, però, hi resideixen de fet perquè per la injúria dels temps troben a faltar moltíssims dels seus ingressos. És vila molt cèlebre pel nombre d'habitants i cap de la jurisdicció de l'orde de Montesa, a la qual n'està encomanada la cura; té també dos convents, un de religiosos de sant Domènec, un altre de Caputxins, molt addictes a l'observança regular, i que ensenyen filosofia i teologia. Hi ha també un monestir de monges de sant Agustí, subjecte a la mateixa religió en el qual es distingeixen moltes per la seua vida provada i notable virtut.

(25) VISITA DE LA PART DE VALÈNCIA. Després visití les poblacions del regne de València: la Salzedella, les Coves, la Vilanova d'Alcolea, Bell-lloc, Cabanes, Tírig, la Serra d'en Galceran, la Pobla Tornesa, Vilafamés, les Useres Lluçena, Figueroles, l'Alcora, Fanzara, Ribesalbes, Onda, Serra, Artesa, Tales, Nules, Artana, Eslida, l'Alcúdia, la Vilavella, la Vall d'Uixó, Fondegulla, Almenara, la Llosa, Xilxes, Moncofa, Mascarell, Borriana, Vila-real, Borriol, Almassora i Castelló de la Plana. En totes administrí el sagrament de la confirmació i no deixí, mitjançant freqüents sermons, d'exhortar els veïns a una vida millor. Allí on trobí clergat més nombrós, disposí que tots es reunissen en l'església cada tretze dies i, dedicant abans una estona a la pregària, examinassen junts casos de consciència i explicacions sobre les cerimònies de la missa, cosa que vaig entendre que produïa no escàs profit a l'estat eclesiàstic.

(26). CASTELLÓ DE LA PLANA. La vila de Castelló compta amb mil habitants i té una parròquia sota l'advocació de Maria Assumpta, els fruits de la qual percep el monestir cartoixà de la Vall de Crist i al qual destina perpètuament un vicari propi. Hi resideixen 57 beneficiats, a banda el salmista, mestre de música, precentor, dos encensadors i altres músics, amb els quals els oficis divins se celebren amb gran cura i devoció. En esta vila hi ha quatre convents de religiosos: de sant Domènec, de sant Francesc, de sant Agustí i dels Caputxins. Tots cultiven la vida amb virtuts i es dediquen a ensenyar filosofia i teologia tant a religiosos com a seglars. Hi ha també un monestir de monges de sant Francesc i un altre recent de Caputxines, però construït sòlidament perquè, havent viscut en anys anteriors en un petit oratori i en lloc molt incòmode, els prohoms de la vila, moguts de compassió i pietat, els edificaren un nou convent amb un temple capaç que jo vaig dedicar al culte de Déu amb un solemne ritual el setembre de 1722; viuen de l'almoïna, observen amb gran religiositat la regla i estan sota la jurisdicció dels ordinaris. No lluny de la vila està el santuari amb la invocació de la Verge de Lledó, on es venera la imatge de Nostra Senyora, apareguda divinament, a la qual tots els fidels segueixen amb devoció heretada, i de la qual solen encarregar-se perpètuament dos beneficiaris.

(27) NULES, ALMENARA, VILA-REAL. Les viles de Nules, Almenara i Vila-real es distingeixen no sols per una clerecia més nombrosa, sinó també per convents de religiosos: dels Descalços de santa Teresa, de sant Domènec i dels Mercedaris; i, a Vila-real també dels Carmelites calçats; resideixen els Franciscans descalços que posseeixen el preciós cos de sant Pasqual Bailon, resplendent en glòria de miracles, la veneració del qual creix cada dia en tots els pobles.

(28) RETORN A LA CAPITAL. Havent conferit en la vila de Castelló els sagrats ordes a molts, em semblà bé, en previsió de la quaresma, tornar novament a la ciutat, on vaig arribar ben aviat el dia 21 de gener de 1722; i, visitant de pas les viles d'Orpesa, Torreblanca i Benicarló, hi vaig deixar les meues disposicions i normes de vida per a eclesiàstics i seglars que en els altres llocs.

(29) QUARESMA. CAMPANYA CONTRA LA LLICÈNCIA EN EL VESTIR. Durant la quaresma assistí a totes les funcions de l'església catedral per informar-me dels assumptes que li concernien; consagré degudament el sant crisma i celebrí els sagrats ordes en els temps establerts pel dret. També envií molts edictes i cartes circulars per tota la diòcesi amb la intenció de restablir la molt decaiguda disciplina eclesiàstica i corregir els costums depravats en el poble cristià. Perquè, a banda altres escàndols que persistien amb greu dany de les ànimes, es mostrava tal desordre en el vestit de les dones que fins i tot els prudents podia arrossegar a les seduccions de la corrupció. Per això, per a extingir, en la mesura possible, els vicis sorgits i molts altres imminents, vaig dur de la diòcesi de Saragossa i Lleida (*Ilerda*) sis sacerdots que, recorrent gairebé totes les viles, posaren un esforç incansable per arrancar d'arrel les llavors de vicis que havien arrelat en les ànimes; cosa que produí la desitjada restauració dels costums i contingué la desenfrenada passió pels vestits.

BARTOLOMÉ CAMACHO MADUEÑO, 1724 (3)

(30.) EXERCICIS ESPIRITUALS PER AL CLERGAT DE TORTOSA). I com que la integritat dels eclesiàstics sol ser la salvació dels seglars, els quals pel testimoni d'una vida exemplar són silenciosament represos de la seua intemperància (encara que jo mateix vaig estar tocat per moltes dificultats que, això no obstant, vaig superar amb l'ajuda de Déu), vaig obtenir que aquells mateixos pares, reunits en la capella catedralícia amb tot el clergat de la ciutat, durant vuit dies complets, juntament amb el capítol i les dignitats. En tot el temps prescrit examinaven les consciències i es dedicaven a la lectura i meditació de llibres espirituals; acudien amb freqüència a sermons en què s'exhortava a la perfecció pròpia de l'estat al qual eren cridats. I, finalment, cada u féu la confessió general de tota la seua vida de manera tal que es pot ben creure de dir quant de benefici per a la salvació de les ànimes han comportat aquests exercicis.

(31) EXERCICIS PER AL CLERGAT DE LA DIÒCESI. Mogut per això, perquè ningú quedàs sense participar de tan gran fruit, vaig disposar que se celebressen els mateixos exercicis en la resta de la diòcesi. Per això tots els rectors i beneficiats es reuniren en quatre poblacions del bisbat que em semblaren més convenients, tant per evitar els llargues despeses de viatge com per procurar un major profit als exercitants. I havent-los jo amonestat paternalment que no malbaratassen esta ocasió divinament donada per a la seua salvació, s'encengueren en tal zel per la virtut i els compliment dels seus oficis, que en cada una d'aquelles poblacions es congregaren fàcilment uns 150, amb la utilitat que calia esperar, la qual hui en dia es comprova en totes parts, fins i tot en les aldees; perquè no hi ha cap església on no s'haja deixat de resar el rosari de la Verge, i es destina un temps vespertí a la pregària. En les poblacions principals floreixen també moltes escoles marianes i congregacions privades per a eclesiàstics.

(32) CONCILI PROVINCIAL. Concloua la quaresma de l'any 1722, el metropolità em convocà al sínode provincial que se celebrà a Tarragona i que durà un mes complet. Allí es confirmaren les constitucions del concili de Girona celebrat poc abans, i vaig decretar altres disposicions per a moderar els costums i corregir els excessos; sens dubte el mateix president n'haurà informat a la Vostra Beatitud.

(33) VISITA DE MORELLA I ELS SEUS VOLTANTS. El 8 de juny torní a esta ciutat, i el dia 25 del mateix mes n'eixí per a prosseguir la visita a les altres poblacions de la regió de València que encara no havia recorregut: Morella, Vallibona, Castell de Cabres, Herbers, Sorita, Herbeset, Palanques, la Pobla d'Alcolea, Hortells, Villores, Xiva, el Forcall, la Todolella, la Mata, Cinctorres, el Portell, Vilafranca, Castellfort, Ares, Benassal, Culla, Vistabella. Atzeneta, Xous, Benafigos, Torre d'en Besora, Albocàsser, la Serratella, Catí, Salvassòria, Càlig, Vinaròs, Ulldecona i Alcanar; en totes elles és difícil d'enumerar quants vaig confirmar amb el sagrament de la confirmació i quants vaig conduir, amb sol·licitud pastoral, a complir els manaments divins i a evitar els costums perversos del segle.

(34) MORELLA. La vila de Morella, situada en abruptes penyals muntanyosos, té més de 500 veïns, i la seua cura pastoral es reparteix entre tres parròquies sota les advocacions de santa Maria la Major, sant Joan Baptista i sant Miquel. Les dos últimes depenen estretament de la primera, regides per les indicacions de l'arxiprest, i dos vicaris solen ajudar-lo en l'administració dels sagraments, exercint jurisdicció dins i fora de les muralles fins gairebé dos llegües sobre moltes propietats. Els habitants d'esta regió posen molt d'esment, en les seues possibilitats, perquè els dies festius se celebre missa en algun dels seus oratoris. La parròquia principal sostenia en altre temps 75 beneficiats; obligats, però, per la calamitat dels temps i reduïdes a poc a poc les rendes, jo només hi vaig trobar 40 residents. Ells cada dia resen les hores menors, celebren dos misses (una d'aniversari, una altra del dia), les vespres i, en algunes festivitats solemnes, també les matines. El cor musical, amb el seu mestre i veus idònies, serveix l'altar de tal manera que els oficis divins se celebren amb la mateixa devoció i solemnitat que en les ciutats. Els dies sagrats es resa de genolls el rosari de la benaurada Verge Maria, i un dels beneficiats predica al poble el sermó espiritual acostumat; a més a més, tots els clergues es reuneixen, cada tretze dies, en la sala capitular per a sostenir una disputa sobre moral.

(35) SANTUARI DE LA VALLIVANA. Esta parròquia posseeix també, a quatre llegües de la ciutat, un petit ermitori de pedra dedicat a la Verge de la Vallivana, elegant en la seua construcció, i el seu patronat pertany al municipi de Morella. Sol servir d'hostalatge durant la processó sagrada a què conflueixen els fidels, i paga al sacerdot resident setanta escuts de plata, així com les activitats divines que realitza; i, com que el santuari és molt espaiós, alberga nombrosos devots de la comarca, per al quals, per tal de facilitar-los l'accés millor que a Morella, m'ocuparé perquè s'hi col·loque el santíssim cos de Crist en una píxide decorosa i es conserven també el sant crisma i el sant oli.

(36) MONESTIRS DE MORELLA. En esta localitat hi ha un convent de sant Agustí, un altre de sant Francesc i un altre de monges del mateix orde, tots ells complint amb cura les regles del seu institut. Per a totes les esglésies esmentades he dictat disposicions útils per al seu govern, i en el municipi d'Ares, el temple del qual s'eleva sobre fonaments de pedra, he incentivat tant el senat

eclesiàstic com el secular a no desistir de l'obra començada, sinó a promoure'n l'execució amb promptitud segons les seues forces.

(37) EL FORCALL. PARRÒQUIES DE MONTESA. El municipi del Forcall compta amb 18 beneficiats, i fora de les muralles hi ha un convent de dominicans molt observants que contribueix amb gran esforç pel benefici espiritual dels seus habitants. En set esglésies de Benassal, Culla, Vistabella, Atzeneta, Albocàsser, Càlig i Vinaròs, els rectors, amb privilegi de la Seu Apostòlica, són incorporats a l'orde religiós de Montesa i, en les seues parròquies, són promoguts amb l'assistència i l'aprovació del bisbe.

(38) VINARÒS, ALCANAR, ULLDECONA. Després de córrer tota la diòcesi de València, em vaig traslladar a la residència d'esta diòcesi; en tornar a la meua ciutat havia constatat la suficient assistència de fidels en els municipis de Vinaròs, Alcanar i Ulldecona. En el primer municipi, vora la Mediterrània trobem els convents de sant Agustí i dels franciscans descalços. A Ulldecona, a banda el convent dominicà, em vaig ocupar de fundar-ne un altre de monges descalces de sant Agustí, amb la despesa de cert crucífer de sant Joan, que havia designat els seus béns familiars per als carmelites descalços; encara que el lloc no resultà adequat per a establir-hi el convent, vaig creure que no contradeia la voluntat del testador i vaig procurar traslladar-ne les rendes als religiosos legalment i honestament, confiant que així disposarà favorablement de l'obra.

BARTOLOMÉ CAMACHO MADUEÑO, 1724 (4)

VISITA DE LA PART DE CATALUNYA. El 22 d'octubre de 1722 vaig tornar a Tortosa; tot i estar ocupat amb els meus propis deures, vaig anteposar la causa de Déu als interessos humans, procurant alimentar amb saludables ensenyances el ramat que m'havien confiat. Durant les festes pasquals, entre pasqua i Pentecosta, amb l'ajuda d'alguns, celebrí missió a la catedral; finalitzada esta, per conèixer amb precisió tota la diòcesi, em proposí de recórrer també altres llocs de Catalunya i Aragó, especialment els més afectats per la guerra, que els meus predecessors no pogueren inspeccionar ni administrar-hi el sagrament de la confirmació per manca de temps, com ara Xerta, Pinell de Brai, Corbera, Batea, Gandesa, Móra d'Ebre, Miravet, Benissanet, Rasquera, Ginestar, Tivissa, Pratedip, Capçanes, Marçà, Masroig, Garcia, Torre de l'Espanyol, Vinebre, Cabacés, la Bisbal, Margalef, la Figuera, la Palma, Maials, Flix, Ascó Riba-roja, la Fatarella, Vilalba, la Pobla de Massaluca, Casseres, Calaceit, Arenys, Lledó, Cretes, Arnes, Horta, Bot, Prat de comte, Paüls, Alfara i Alcover, on confirmí en la fe amb el sant crisma gran nombre de renascuts. També vaig procurar reparar les pèrdues dels Monts de Pietat i atendre la indigència dels pobres.

(40) PARTICULARITATS DE LA VISITA. On fos que completava l'acte de la visita, hi trobí confraternitats del santíssim Sagrament molt esponeroses, dedicades al culte diví; vaig freqüentar amb regularitat els gimnasos on s'instrueix la joventut en humanitats i vaig recomanar als mestres freqüents explicacions de catequesi. En els municipis de Batea, Móra i Flix els rectors reben el títol de 'prior', i en les seues esglésies, vuit beneficiaris gaudeixen dels honors

corresponents, igual que els principals de Batea i Móra frueixen del patronat de la parròquia sobre els fills.

(41) PARRÒQUIES DE L'ORDE DE SANT JOAN. També vaig visitar altres esglésies on la religió de Sant Joan de Jerusalem sol designar rectors: a Benissanet, Miravet, Ginestar, Rasquera, Vila-roja i Amposta, exercint la jurisdicció espiritual sobre el clergat i el poble. Per a això, amb base en els privilegis, s'han atrevit a designar un vicari general, encara que les seues accions contradiuen els decrets del concili de Trento i dels predecessors de la Vostra Beatitud, especialment perquè el bisbe de la diòcesi gaudeix de la possessió de tota la jurisdicció. Per això, quan el vicari general intervingué en causes que corresponien a l'ordinari, calgué actuar contra ell i declarar-lo incurs en les censures de la butlla Coenae contra usurpadors de la jurisdicció eclesiàstica. I en aquest temps, segons comunicació de Vostra Beatitud, hi ha un litigi a Espanya.

(42) OBSERVACIONS CONTRA LES EXEMPCIONS. Per a poder visitar les esglésies, vaig prestar jurament, malgrat fer-ho a contra cor, assegurant que no es crearia perjudici algú a la immunitat de la religió. I en realitat, beatíssim Pare, davant tants conflictes en la jurisdicció, i per la ignorància de les coses divines, la terra de Déu estava completament abandonada; i això hauria estat molt lamentable si no és per l'auxili de la Vostra Santetat i la vostra tutela paternal, gràcies a la qual vaig poder exercir la jurisdicció en eixes localitats per a la salvació de les ànimes gairebé perdudes.

(43) MISSIÓ DE PROCURADOR. Fins ara, beatíssim Pare, no m'ha estat possible convocar el sínode diocesà per molts assumptes de l'església i contratemps; i encara que persisteixen causes més greus, he de complir la visita als llinars dels Apòstols i retre la deguda obediència a la Vostra Santetat, no personalment com desitjava, sinó mitjançant procurador. Per això suplique humilment a la Vostra Santetat que m'admeta i pregue Déu que conserve durant molt de temps la integritat de la Vostra Beatitud per a consol de l'Església i de tots els fidels.

ANNEXOS

1. Memorial presentat al papa, demanant l'admissió de Carlos Francisco de Altube, prevere de Pamplona, com a procurador de visita. Acceptat el 2 novembre 1724.
2. Tortosa, 23 març 1724. El bisbe Bartolomé Camacho Madueño fa procura de visita a favor de Carlos Francisco de Altube, resident a la cúria romana, davant el notari Jaume Rebull.
3. Roma, 4 octubre 1724. Certificacions d'altaristes de sant Pere i sant Pau, de la visita practicada a les respectives basíliques per Carlos Francisco de Altube.

BARTOLOMÉ CAMACHO MADUEÑO, 1739 (5)

No es presentà informe. El bisbe Bartolomé Camacho acudí al papa amb un memorial, on assegurava haver cregut que només calia presentar un informe al principi del seu govern. Féu procura a favor de Josep Roman Cortés, que visità les basíliques de sant Pere i sant Pau el dia 2 de febrer de 1739.

BARTOLOMÉ CAMACHO MADUEÑO, 1752 (6)

Informe adreçat a la congregació del Concili, signat per bisbe Bartolomé Camacho Madueño, amb contrafirma d'Agustí Foguet, notari apostòlic. Tortosa, sense data. Segell de placa.

(1). SITUACIÓ I LÍMITS. Text anàleg a T 1720, núm. 1.

(2) PREBENDES I BENEFICIS DE LA CATEDRAL. L'església catedral de la ciutat de Tortosa, que és cap d'esta diòcesi, es compon de 12 dignitats, que són: prior major (dignitat que es la primera després de la seu episcopal), ardiaca major, cambrer, sagristà, degà, prior claustral, tresorer, cantor, ardiaca, arxidiaca de Corbera, arxidiaca de Culla, arxidiaca de Borriol, i 19 canonicats amb 27 beneficis, anomenats 'comensalies', dels quals 4 estan units i aplicats a 4 rectors que administren els sagraments als fidels; 3 beneficis anomenats diaconals, amb 6 sotsdiaconals al servei de l'altar; i 90 beneficis simples perpetus, dels quals, per defecte de rendes a causa de la seua disminució, no sols per les contínues guerres dels anys passats, sinó també per la reducció de censos que s'acaba de fer, només poden presidir 45, inclosos en aquest número, dos sotscantors.

(3) OFICIS. En esta església catedral hi ha un canonicat de penitenciaria que es confereix per oposició; no hi ha canonicat lectoral fundat; el bisbe, però, amb el consentiment del capítol nomena la persona que podrà exercir est ofici, i actualment l'exerceix el R. P. Presentat Miró, O.P. Ambdós canonges compleixen amb les seues obligacions i oficis. Els oficis divins en l'església catedral se celebren amb tota dignitat i reverència, i diàriament es canta la missa conventual amb les altres hores canòniques diürnes. Es canten les matines a mitjanit, excepte alguns dies en què es diuen al vespre o al matí. La sagristia on es guarden els objectes sagrats té suficient mobiliari per al servei de l'església.

(4) PARRÒQUIES = T 1720, núm. 3-4. En gairebé totes les parròquies hi ha hospital, l'administració del qual pertany als jurats dels llocs, i en moltes hi ha també un Mont de Pietat del Blat que serveix per a prestar-lo als llauradors en temps de sembra, i aquests el retornen en temps de la collita. L'administració d'aquests monts de pietat, en algunes viles, pertany als rectors, en altres als jurats i justícies d'estes, i tots en reten comptes en temps de la visita. En totes les parròquies hi ha, fundada, la confraria del santíssim Sagrament. A totes les parròquies de la diòcesi se'ls ha donat catequesi perquè el sacerdot que celebra les misses matutines i d'onze llija a poc a poc als fidels un paràgraf d'esta catequesi, i perquè facen això també els qui tenen cura d'ànimes en les misses conventuals, afegint-hi després l'explicació de l'evangeli del dia, cosa que tots observen gustosament; i també perquè els dies festius al vespre puguen ensenyar als infants la doctrina cristiana, cosa que fan molts dies de nit amb els pobres jornalers que tornen del camp. I tots els rectors de les parròquies celebren cada dia festiu missa pel poble.

(5) COL·LEGIS. El monestir que prescriu el sant concili de Trento no està fundat en esta diòcesi. Perquè l'august senyor emperador Carles V construí a Tortosa, que és seu d'esta diòcesi, un cert monestir, comunament conegut com col·legi dels sants Jaume i Maties, en el qual hi ha 12 alumnes seculars que es mantenen dels fruits i rendes d'aquest, i també d'altres que, per poder dedicar-se millor i més còmodament als estudis, paguen anualment a aquest col·legi una quantitat determinada necessària per al seu aliment i sustentació. Aquest col·legi està annex al col·legi dels pares de sant Domènec, en el qual aquests ensenyen als col·legials les lliçons de

filosofia i de sacrosanta teologia. Les principals rendes d'ambdós col·legis es paguen per disposició reial a través del bisbe de Tortosa. Pel que fa a esta mitra, el col·legi dels sants Santiago i Maties percep la suma de 1.000 onzes de plata, de les quals cada una té el valor de 8 reals de la mateixa moneda; i el col·legi dels sants Domènec i Jordi perceben la suma de 800 de la mateixa moneda. El bisbe i el rector del col·legi de religiosos nomenen un rector que pare compte del monestir, i aquest ret comptes de les rendes d'aquest al bisbe i rector. I ambdós rectors, amb el bisbe, previ examen, nomenen les persones que han de ser admeses en aquest monestir, les quals s'hi mantenen fins haver estudiat filosofia i teologia. En el col·legi dels sants Jordi i Domènec hi ha també una acadèmia de teologia moral, en la qual aquells que ja s'han dedicat a la teologia escolàstica, esdevenen idonis per sotmetre's als exàmens de curats.

(6) **MONESTIRS I CONVENTS D'HOMES.** Els monestirs de religiosos que es compten en esta diòcesi són 35; a Tortosa n'hi ha 8; un dels recol·lectes de sant Francesc; l'altre de Caputxines (els dos extramurs de la ciutat), un altre de religiosos de la benaurada Verge Maria de la Mercè, una altre de religiosos de la Santíssima Trinitat, un altre de Carmelites descalços, un altre de Predicadors (dominicans) i el col·legi abans dit del mateix orde i també el col·legi dels PP de la Companyia de Jesús. Els monestirs dels PP Predicadors i de Carmelites descalços foren totalment devastats en les guerres passades; ara ells els estan reconstruint. En la part de Catalunya hi ha 4 monestirs de religiosos: 2 de la Recol·lecció de sant Francesc, un de servents de la benaurada Verge Maria i un altre de l'orde de Predicadors, i també s'hi troba el desert de PP carmelites descalços, comunament anomenat Desert de Cardó. En la part del regne de València i districte de Morella hi ha 3 monestirs: un de religiosos de l'orde de sant Francesc de l'Observança, un altre d'Agustins calçats i un altre de Predicadors. En el districte de Sant Mateu hi ha 3 monestirs de religiosos descalços de sant Pere d'Alcàntara i un hospici del mateix orde, un altre de religiosos de sant Domènec, un altre de Caputxins i un altre d'Agustins calçats. En el districte de Castelló de la Plana hi ha dos monestirs de religiosos descalços de l'orde de sant Pere d'Alcàntara, 2 de l'orde de sant Francesc de l'Observança, 2 de l'orde de sant Domènec, 2 de la Recol·lecció de la benaurada Verge Maria del Carme, un d'agustins calçats, un altre de caputxins i 2 de Carmelites descalços.

(7) **MONESTIRS I CONVENTS FEMENINS:** Els monestirs de monges d'esta diòcesi són 10: 3 de l'orde de sant Agustí, 4 de l'orde de sant Francesc, uns de Caputxines, un altre de l'orde de sant Domènec i un altre de la religió de sant Joan de Jerusalem. D'aquests monestirs, 2, és a dir, el de les religioses de l'orde de sant Francesc Caputxines i un de l'orde de sant Agustí, estan subjectes a l'ordinari. Els altres se sotmeten als seus respectius prelats. En tots es guarda la clausura regular i també el mandat del nostre Santíssim senyor Papa de concedir a cada monestir confessors extraordinaris que puguen i sàpien oir les confessions de les monges. Tots els monestirs, tant de religiosos com de religioses, tenen rendes exigües (excepte el monestir de les religioses de l'orde de sant Domènec de Vila-real) a causa de les calamitats de les guerres, la disminució dels censos i les concòrdies dels llocs, de les quals provenia la major part de les seues rendes.

(8) **RECESSOS PER A SACERDOTS.** No hi ha en esta diòcesi un col·legi on es puguen reunir els sacerdots; tanmateix, perquè cada any els sacerdots puguen exercitar-se durant deu dies en coses piadoses, es distribueixen en diversos ermitoris existents en esta diòcesi que tenen capacitat suficient, en els quals es congreguen durant deu dies. Se'n nomenen dos directors que instrueixen els assistents sobre tot allò que han de fer. Aquests directors, generalment, són dos

pares de la congregació de l'Oratori de sant Felip Neri de la ciutat de València. També, cada any tres religiosos de l'orde de sant Francesc del cenobi d'Escornalbou i altres tres religiosos de l'orde de la benaurada Verge Maria de la Mercè del cenobi de Borriana, tots ells apòstols missioners per a sembrar l'evangeli, recorren tota la diòcesi, de manera que tots els pobles frueixen del benefici de la missió apostòlica. Gràcies a aquest benefici, els bons costums dels feligresos i les congregacions de sant Felip Neri, els cinturons del tercer orde de sant Francesc o de sant Agustí i dels Dolors de la benaurada Verge Maria es conserven i augmenten de la millor manera possible. 'Els cordons del tercer orde de sant Francesc, de sant Agustí i dels Dolors de la benaurada Verge Maria, es conserven i augmenten de la millor manera possible.

ANNEXOS

1. Memorial del bisbe, demanant un any de pròrroga per a la visita *ad limina*. Concedida el dia 1 de setembre de 1751.
2. Tortosa, 3 març 1752. El bisbe Bartolomé Camacho fa procura de visita a favor de Francesc Cardona, clergue resident en la cúria romana, davant Agustí Foguet, notari apostòlic.
3. Roma, 8 d'abril de 1752. Certificacions d'altaristes de sant Pere i sant Pau, de la visita passada a les respectives basíliques per Francesc Cardona.

FRANCESC BORRULL, 1757

No es presentà informe. El bisbe Francesc Borrull, que es trobava a Roma en el moment de ser promogut a l'episcopat, practicà personalment la visita a les basíliques de Sant Pere i Sant Pau - degué així ser l'únic bisbe de la Tarraconense que ho féu abans de 1850,- el dia 7 d'octubre de 1757, i aconseguí que se li abonàs el deute, amb la promesa de presentar informe en el termini de dos anys.

BERNARDO VELARDE VELARDE, 1769 (1)

Informe adreçat al papa i signat per bisbe Bernardo Velarde Velarde, amb contrafirma de Juan Antonio de Rosillo y Velarde, secretari. Tortosa, 4 de juny de 1769. Segell de placa.

(1) DIRECCIÓ. Beatíssim Pare: Jo, Bernardo Velarde, per la gràcia de Déu i de la Seu Apostòlica, bisbe de Tortosa, humilment postrat als peus de Vostra Beatitud, em presente per retre comptes d'esta diòcesi i del meu ministeri pastoral en ella durant el temps transcorregut, i, segons instrucció de la Sagrada Congregació del Concili, expose en els nou capítols següents, des del dia que vaig prendre possessió de l'episcopat fins al dia present.

CAPÍTOL I

(2) HISTÒRIA DE LA DIÒCESI. La diòcesi de Tortosa, en la província celtibèrica Tarraconense, situada sobre el riu Ebre (del qual antigament prengué el nom), en el principat de Catalunya, distant quatre milles de la mar Mediterrània, és tinguda per una de les ciutats més importants, després de Barcelona, i hom creu que fou visitada i erigida en seu episcopal per l'apòstol sant Pau, el qual l'hauria encomanada a sant Ruf, fill de Simó de Cirene. Això, no sols ho narren els historiadors, sinó que s'afirma sense interrupció pels seus habitants mitjançant una tradició ininterrompuda; i per això, amb l'aprovació de la Sagrada Congregació de Ritus se celebra, des d'antic (amb el ritu de segona classe), l'ofici de sant Ruf, considerat com el primer bisbe de Tortosa, cada any el dia 14 de novembre. Encara que, des d'aleshores es diga església episcopal, tanmateix fins a l'any 716 només es conten tretze bisbes en la cronologia perquè, per la incúria dels temps i l'ocupació de la ciutat pels sarraïns en la general devastació de la península ibèrica que sorgí el mateix any, es creu comunament que els monuments de l'antiguitat de la seu episcopal foren destruïts. Quan l'any 1148 el comte Berenguer I de Barcelona recuperà la ciutat i procurà establir-hi la seu episcopal, feu que Gaufred, abat de sant Ruf d'Avinyó, fos constituït bisbe de Tortosa. Aquest mateix Gaufred, acompanyat de set companys duts des d'Avinyó, formà la catedral com a església regular de canonges de sant Agustí i obtingué del papa Adrià IV, el 1155, no sols la confirmació de l'església i de la regla, sinó també de la jurisdicció i extensió del bisbat, tal com la tenia abans de la invasió, tenint-la plenament. I des d'aleshores fins al present es manté en esta mateixa extensió, compresa dins de 50 lloguers hispàniques.

(3) LÍMITS. El bisbat de Tortosa es troba al principat de Catalunya, al regne de València i a l'Aragó; té, a l'orient i al sud, el bisbat de Lleida i el metropolità de Saragossa; a l'occident, l'arquebisbat de València; al nord, els bisbats de Sogorb, Terol, Albarrasí i l'arquebisbat de Saragossa.

(4) PRIVILEGIS. El bisbe no té cap privilegi especial, tret del de dur un petit solideu roig (ILEOLUS) observat ininterrompudament des de temps immemorial pels seus predecessors, reforçat per la fama pel privilegi del papa Adrià VI que, havent estat promogut des d'esta seu de Tortosa a la Seu Apostòlica, retingué aquest bisbat fins a la seua mort.

(5) POBLES. El bisbat té 126 localitats. Concretament 45 al principat de Catalunya (entre les quals es compta esta ciutat capital) i 18 viles; al regne d'Aragó té 4 viles; i al regne de València, 77 poblacions, entre les quals estan la ciutat i fortalesa de Peníscola i tres viles il·lustres: Castelló de la Plana, Morella i Sant Mateu, i altres 26 viles de menor importància.

(6) BENEFICIS DE LA CATEDRAL: REORGANITZACIONS. L'església catedral d'esta ciutat, després d'haver estat recuperada dels sarraïns es reconeix fundada per Gaufred, amb set monjos, sota la regla dels canonges regulars de sant Agustí. Encara que, juntament amb els monjos, s'hi uniren alguns que tenien dignitats per a l'administració interior i el govern de la comunitat, no es fixà un nombre determinat fins l'any 1320 quan el bisbe Berenguer, amb el consentiment del capítol, decretà que només hi devia haver, en esta església, a banda les tres canongies del bisbe, 20 canonges, nombre que no devia disminuir-se ni augmentar. Tots ells, tret d'algunes dignitats encarregades dels assumptes externs, vivien dels béns comuns dins el claustre fins l'any 1414, quan el papa Benet (Pero de Luna), en venir a esta ciutat, veent els excessos, altercats i escàndols originats per la manera de viure i de repartir la ració diària en espècie, ordenà que, en l'església, hi hagués 23 canongies (incloses les tres del bisbe) i 12 dignitats, assignant a estes tots els béns i

rendes de l'església, amb la càrrega que cada dignitat havia de distribuir als canonges, porcionistes, comensals i altres membres de l'església certa quantitat de diners i, a més, certa mesura de pa cuit cada dia. Tanmateix romangueren en comunitat fins que, refredant-se la caritat i la disciplina regular, alguns es retiraren a cases privades i, a poc a poc, tots isqueren del claustre; i després de molts anys obtingueren l'aprovació per a viure fora del claustre del papa Lleó X l'any 1519, estat en què ara perseveren. Actualment els individus de l'església s'han reduït a 12 dignitats, 12 canonges (inclòs el penitencier i les canongies del bisbe), una prebenda de lectoral que posseeix un religiós dominicà, 20 porcions anomenades comensalies presbiterals, 3 diaconals, 6 sotsdiaconals i 30 beneficiats.

(7) PARRÒQUIES I CAPELLES. No hi ha cap més església catedral al bisbat, ni col·legiata, però sí 159 parròquies i més de 100 ermites, totes decorosament previstes d'utensilis sagrats, encara que la majoria de parròquies i ermites no tenen rendes per a la seua fàbrica, sinó que se sostenen amb les almoines voluntàries dels veïns que s'esforcen a contribuir, i quan alguna cosa falla, es prové del comú dels pobles que en tenen el patronat.

(8) MONESTIRS I CONVENTS. Hi ha, al bisbat, 47 monestirs: 35 d'homes, tots subjectes als seus prelats regulars, i 12 de dones, dels quals 4 (és a dir Santa Clara i la Concepció de la benaurada Verge Maria d'esta ciutat, santa Maria Magdalena de l'orde de sant Agustí a la vila d'Ulldecona i les Caputxines a la vila de Castelló) estan immediatament sotmeses al bisbe en tot; els altres, als regulars dels seus ordes respectius.

(9) SEMINARI. Tot i que no hi ha a la ciutat ni al bisbat seminari d'acord amb el model del concili de Trento, tanmateix hi ha, al costat de la catedral, un col·legi que fa de seminari; amb 15.000 reals que el bisbe subministra anualment com a pensió s'alimenten 12 col·legials, que es governen sota un rector i vicerector (que, segons les constitucions, han de ser religiosos de sant Domènec).

(10) HOSPITALS I CONFRARIES. El bisbat té més de 40 hospitals on són assistits els pobres malalts, o des dels quals els traslladen als hospitals majors de la ciutat de València o de Barcelona, perquè les seues rendes, molt escasses, no poden atendre a les necessitats dels malalts si estes es perllonguen. En totes les parròquies estan fundades confraries del santíssim Sagrament i de la benaurada Verge Maria del Rosari on no hi ha convents de sant Domènec.

CAPÍTOL II

(11) Residència del bisbe. S'ha absentat una vegada per sis dies a Tarragona, on assistí a la consagració del bisbe de Barcelona (el castellanenc Josep Climent Avinent, 1765).

(12). Visita pastoral. Hi dedica dies de primavera i tardor. Ha completat una visita de totes les parròquies.

(13). Pontificals. Ha confirmat i conferit ordes sagrats segons que ha convingut.

(14) SÍNODE. El sínode diocesà i el provincial no se celebren des de fa molts anys, pels notoris obstacles sorgits i perquè no hi ha una necessitat especial.

(15) PREDICACIÓ. El bisbe s'interessa per l'ensenyament del catecisme i per la celebració de les missions.

(16) TAXA DE LA CÚRIA. En la meua cúria s'observa la taxa del concili provincial de Tarragona presidit per Joan Terés, arquebisbe d'aquella metròpoli. En la secretaria, a més, tots els assumptes es despatxen gratuïtament fins el paper, tret de les dispenses matrimonials, per les quals es paga una petita quantitat, i als pobres fins i tot se'ls atorga gratuïtament.

(17) ALMOINES DEL BISBE. Encara queden sense pagar els deutes que vaig contraure per a les butles i altres coses necessàries per a la meua consagració; per això no puc dur a terme cap obra memorable ni moltes de les coses que exigeix la necessitat de l'església i del poble a mi confiat, excepte les almoines que cada any sobrepassen la suma de 80.000 reals.

(18) Obstacles per a la jurisdicció episcopal. (No n'hi ha)

CAPÍTOL III

(19) RESIDÈNCIA DEL CAPÍTOL. Els canonges d'esta catedral són molt addictes als antics costums i a certes constitucions particulars per les quals, fins i tot se'ls preveu absents durant molt de temps, amb la percepció de fruits; no acuden com deuriem al cor, i, com que les distribucions diàries són molt escasses, de cap manera se'ls pot atraure a la residència. I encara, per diversos actes d'urbanitat més que d'autoritat que els preste, o més aviat per por a la indignació del rei que vigila sobre això, experimente algun fre de l'antic abús; tanmateix, si no augmenten les distribucions i es debilita el zel reial, reconec que tornaran als seus costums.

(20) RESIDÈNCIA DE LES DIGNITATS. Els canonges perceben tots els fruits de la mesa comuna, però cada una de les dignitats és lliure administrador i àrbitre de les seues abundants rendes; d'on ve menor residència, en descrèdit de l'estat i obligació i en detriment del culte diví, cosa que cal lamentar i que necessita reforma.

(21) Les matines es diuen a mitjanit; la missa s'aplica pels benefactors

(22) CONSTITUCIONS DEL CAPÍTOL. Són tals i tantes les constitucions d'esta catedral que, pel seu nombre, contradicció i manera d'ús, més aviat pot dir-se que el capítol no té cap constitució i que els canonges es governen per costum.

(23) El penitencier i el lectoral compleixen amb les seues obligacions.

(24) ELS RECTORS. Els rectors resideixen a les parròquies, on conserven els llibres de baptismes i d'altres prescrits pel Ritual romà, i, encara que serveixen per ells mateixos, en moltes esglésies tenen coadjutors o vicaris; i tant a aquests com a aquells els tinc per diligents en el seu ministeri; on s'introdueix algun defecte, el corregesc segons la disposició dels sagrats canons; i per ells mateixos o per altres d'idonis, alimenten els fidels que els han confiat amb paraules saludables; i en diumenges i altres festes ensenyen en les parròquies els rudiments de la fe i l'obediència deguda a Déu i als pares, els infants i els ignorants; i una vegada a l'any, per pasqua, examinen tots els parroquians de la doctrina cristiana (...)

(25) Vida i costum del clergat. Són bons i necessiten més correcció en la ciència que en la vida.

(26) Les conferències morals per al clergat són setmanals i els exercicis espirituals, anuals.

CAPÍTOL IV

(27). PARRÒQUIES A CÀRREC DE RELIGIOSOS. Entre les parròquies del bisbat, 18 estan regides pels regulars de Santa Maria de Montesa, i tant estes com aquelles estan totalment sotmeses al bisbe. Hi ha també 5 parròquies subjectes a la religió de sant Joan de Jerusalem, les quals es regeixen per clergues seculars d'aquest mateix orde, amb examen i aprovació prèvia del bisbe; amb ell sorgeixen alguns litigis en el moment de la visita sobre honors i drets de visitar, al·legant ells que per disposició del santíssim papa Benet XIV i altres constitucions apostòliques estan exempts i de cap manera obligats; tanmateix, fins i tot amb protestes, fiu la visita, i és cert que tant estes esglésies com els seus rectors necessiten molta reforma, fins i tot privació total de les exempcions perquè, protegits els rectors pels prohoms de la religió, només procuren una ciència bastant comuna, i ni en la dimensió espiritual ni en la material, s'apliquen a l'església; en una paraula, les seues esglésies són les pitjors de tot el bisbat.

(28) VIDA I COSTUMS DELS RELIGIOSOS. Els regulars ixen del claustre amb prou freqüència sota el pretext de demanar almoïna i de recreació, no obstant les disposicions del reial consell i l'edicte que jo promulguí a instància d'ells, dels abusos dels quals no dubte que en temps ulterior donaran ocasió a una providència més estricta i més perillosa, encara que fins ara no han comés cosa que jo sàpia escàndol algun fora dels convents.

(29) PRETENSIONS DE L'ABAT DE BENIFASSÀ. No he sofert cap inconvenient especial en l'ús de la jurisdicció per part dels regulars; només amb l'abat del monestir de Benifassà de l'orde de sant Bernat, tinc pendent alguna queixa extrajudicial perquè sense privilegi especial, recolzant en els generals del seu orde i en el costum, pretén dur i ostentar públicament l'anell i el pectoral per tot el bisbat.

CAPÍTOL V

(30) Religioses subjectes al bisbe. S'observen les lleis sobre clausura i els confessors.

(31) DOTS DE LES MONGES. S'administren fidelment i exactament els ingressos dels dits monestirs, i els dots de les monges es depositen en arca o caixa fins que esdevinguen censos o altres propietats; tots els dots es col·loquen sense extorsió alguna en la caixa abans que la novícia faça la professió, de manera que altrament no professaria.

(32) Religioses exemptes. També observen la clausura i tenen confessors aprovats pel bisbe.

(33) Comptes. No és costum pendre'ls, als monestirs exemptes.

CAPÍTOL VI

(34) SEMINARI. En el seminari o col·legi d'esta ciutat, damunt esmentat, se sustenten amb una pensió de 15.000 reals sobre els ingressos del bisbat, 12 alumnes i, per altres mitjans, qualsevol que desitge d'instruir-s'hi, aportant-hi només les despeses que causen; i tant aquests com aquells són instruïts rectament en filosofia, teologia escolàstica i moral en el contigu seminari

dels religiosos de sant Domènec, als mestres del qual, perquè puguen complir amb eixa càrrega, el bisbe els proporciona anualment per pensió més de 14.000 reals.

(35) Servei a la catedral. Els seminaristes no el fan; tenen les funcions dominicals en capella pròpia.

(36) Consells d'economia i disciplina. No hi intervenen canonges.

CAPÍTOL VII

(37) Els comptes de misses i aniversaris es prenen en visita pastoral

(38) COMPTES DEL MONTS DE PIETAT. En el compte que es pren dels Monts de Pietat i les seues rendes, si alguna cosa sobra per al sustentament dels ministres, s'afig al principal de la dotació; perquè, com he dit abans, tals Monts consisteixen en el blat que es dona als llauradors per a sembrar, amb la càrrega de retornar tant i una mica més; i, si queda excedent després de pagar els ministres, s'augmenta el depòsit de blat per poder donar més.

(39) COMPTES DELS HOSPITALS. En el compte de les rendes dels hospitals es procura que la distribució es faça amb major utilitat i caritat envers els malalts; i on no hi haja capellà particular, el rector s'encarrega de subministrar allò que cal per a l'ànima i per al cos.

CAPÍTOL VIII

(40) EL POBLE CRISTIÀ. Tots els poble del bisbat són proclius a la pietat i se sotmeten sense dificultat als superiors, i així observen regularment els costum cristians. No hi ha abusos, tret dels que exposaré més avall, que per ara necessiten de l'auxili de la Seu Apostòlica per a la seua extirpació.

CAPÍTOL IX

(41) IMATGE DE LA MAREDEDÉU DE LA LLUM. Quan arribà al meu coneixement que en algunes parròquies del bisbat, per predicació i indústria dels regulars de la Companyia de Jesús, s'hi havia introduït el culte a certa imatge de la benaurada Verge Maria amb barreja d'un dragó infernal sota el títol de 'la Llum', immediatament s'envià un edicte prohibint aquest culte en totes les parròquies, manant que totes les imatges esmentades, amb els llibres de novenes i altres elements que promovien tal culte, fossen arreplegades pels rectors. En l'execució d'aquest mandat es manifestà una altra imatge de la Verge Maria amb el mateix títol de 'la Llum', però sense la barreja del dragó infernal i pintada totalment igual que solen pintar els religiosos dominicans la imatge de la Marededéu del Rosari, semblant-s'hi tant que també ella porta el rosari a la mà dreta, i no es diferencia d'aquesta altra més que en el títol. Els rectors informaren que a esta imatge també se li donava culte comunament, a imitació dels pares de la Congregació de sant Felip Neri de la ciutat de València que, en la seua església, tenen col·locada com a patrona principal una imatge semblant de la Verge amb el mateix títol de 'la Llum' afegint, a més a més, que per l'arquebisbe d'aquella ciutat s'havien concedit indulgències perquè el culte de dita imatge es promogués cada vegada més. Com per informacions extrajudicials vaig comprovar que era així, perquè no se suscitassen escàndols i alteracions, com es temia, vaig ordenar, de moment, suspendre el culte de tal imatge amb aquest títol fins que, més ben informat, puga permetre'l. I perquè es repeteixen les instàncies perquè autoritze el culte d'esta

imatge sota el títol de 'la Llum', i conec que d'una prohibició clara i constant naixeran altercacions greus, no obstant que la imatge esmentada siga nova i d'altra banda la conformitat del títol amb la prohibida exposa molt la concessió; per això considere necessari l'auxili de la Seu Apostòlica.

(42) PROPOSTA DE MODIFICACIÓ DE DISTRIBUCIONS EN LA CATEDRAL. Les dotze dignitats d'esta església catedral gaudeixen de rendes grans i copioses; en canvi els canonges, porcionaris i beneficiaris, tenen rendes més exigües. Per això, perquè tot perceben un estipendi suficient i decent i tinguen les distribucions corresponents d'hores canòniques i misses conventuals, considere necessari que de les rendes de dignitats, canonges, porcionaris i beneficis es faça una massa comuna. D'esta, deduïdes les distribucions per a aniversari, misses fundades i estipendis de sagristans o monjos i altres del servei de l'església, allò que reste que es distribuesca en 314 parts: 30 per a 30 beneficiaris de l'església per igual; 18 per a 9 porcionaris diaques i sotsdiaques; 60 per a 20 porcionaris preveres; 120 per a 24 canongies, inclosa la prebenda lectoral; 9 per a la dignitat de prior major, que és la primera després de la pontifical; 77 parts restants per a les altres 11 dignitats per igual; i cada un dels beneficiats, porcionaris, canonges i dignitats ha de deixar la tercera part de la porció que se li assigna per a les distribucions diàries, segons la disposició del sant concili de Trento.

(43) NECESSITAT D'AJUDA A LA SANTA SEU. Esta distribució té un fonament més sòlid si es considera que d'esta no se'n segueix cap més cosa que retornar els ingressos de l'església a l'estat que tenia abans de Benet XIII, és a dir que la massa fos comuna i d'esta es proveïssen del necessari a tots els individus de l'església; com en la multitud, però, sempre és difícil la uniformitat de consens, i pocs, fins i tot un de sol, pot suscitar tals pleits i altercats, com sol passar, i per les molèsties i despeses costoses en la prossecució, les divisions i dissensions que en naixen descoratgen els ànims i la voluntat dels qui consenten en la unió de les masses, per això desitge que siga enfortida amb l'autoritat de la Seu Apostòlica.

(44) MODIFICACIONS TRANSITÒRIES. Perquè, encara que la unió esmentada es puga establir sense obstacle, no pot tenir ple efecte fins que moren els actuals posseïdors i, mentrestant, no se socórrega la necessitat de la residència, serà summament convenient que des d'ara es dispose que tant dignitats com canonges absents del cor més enllà del temps concedit en les constitucions d'esta església o, com a molt, més de tres mesos, perden segons el tenor i la ment del sant concili de Trento, tots els fruits percebuts per raó de dignitats i canonicats de qualsevol modalitat, no obstant qualsevol estatut o costum, fins i tot immemorial.

(45) ÚS D'INSÍGNIES PONTIFICALS PER PART DE L'ABAT DE BENIFASSÀ: Perquè la disputa extrajudicial amb l'abat de Benifassà sobre l'ús general del pectoral i l'anell es termine sense ulterior progrés, considere necessària una nova i especial prohibició de la Santa Seu Apostòlica perquè les prohibicions donades fins ara les considera abrogades per l'ús contrari en què recolza.

ANNEXOS

1. Ristretto, amb observacions. Sobre la manca de residència es recorda que Trento disposa la separació d'un terç de les prebendes per a distribucions, i que la Congregació ha respost a la diòcesi de Zara, el 17 setembre 1610 que el bisbe pot multar els que falten al cor. Sobre la manca de constitucions capitulars; que el bisbe fixe un termini per tenir-ne. Sobre les parròquies de l'orde de Sant Joan, que el bisbe procedesca d'acord amb la llei. Sobre els béns de monges, que

es complexa la butlla *Inscrutabili* de Gregori XV. No hi ha dificultat a autoritzar el culte de la Mare de Déu de la Llum. Per reordenar les distribucions cal oir el capítol. En allò que fa referència a l'abat de Benifassà, que el bisbe procedesca d'acord amb la llei.

2. Memorial presentat en nom del bisbe, que demana pròrroga per donar l'informe. Fou concedida el 12 d'agost de 1765, sense especificar termini.

BERNARDO VELARDE Y VELARDE, 1773 (2)

Informe adreçat al papa i signat pel bisbe Bernardo Velarde Velarde, amb contrafirma del secretari Joan Antoni de Rosillo y Velarde, secretari. Tortosa, 14 de juliol de 1773. Segell de placa.

(1). Adreça. Text anàleg a T 1769, núm 1.

CAPÍTOL I

(2) EL SÍNODE DIOCESÀ. Romanent encara els impediments que dificulten la convocatòria de sínodes diocesans en gairebé totes les diòcesis d'Espanya (pel no lleu temor de minvar la jurisdicció eclesiàstica, de suscitar diverses controvèrsies amb els tribunals seculars i d'evitar molts altres perjudicis), per tal que l'antiga pràctica es mantinga en el seu vigor i atès que cap dels bisbes (que jo recorde), ni en esta província ni en les altres del regne, considera més oportú establir nous sínodes que observar els antics, sobretot quan els fiscals del Real Consell han declarat públicament, en defensa de l'exhortació del bisbe de Conca, que no és temps oportú per celebrar sínodes ni restaurar la disciplina, m'ha semblat convenient, en la meua feblesa, d'abstenir-me'n. I encara que les venerables cartes exhortatòries de la Sagrada Congregació, amb data 23 de desembre de 1769, recorden l'obligació de convocar el sínode diocesà superant dificultats i obstacles, he cregut més útil, mitjançant cartes pastorals, recomanar i fer complir l'observança de les constitucions provincials i diocesanes que convocar un sínode nou en circumstàncies tan difícils. Tanmateix no deixaré d'aprofitar i acollir les ocasions que els temps puguen oferir per a congregar el sínode diocesà, sempre que això no supose perjudici.

(3) REDOTACIÓ DEL SEMINARI. En estes cartes exhortatòries de la Sagrada Congregació també es contenia aquest paràgraf: que, sent molt reduït el nombre d'alumnes que sosté el seminari d'estat ciutat, atesa l'amplitud de la diòcesi, he de procurar que augmente els nombre dels qui han de ser alimentats. He d'exposar a la Vostra Beatitud que aquest assumpte el tracta el capítol d'esta ciutat, i confie en el Senyor que tot vaja pròsperament, de manera que el seminari augmente i es faça realitat el desig dels Pares de la Congregació.

(4) PETICIÓ D'ACLARIMENT SOBRE LA CONTRIBUCIÓ DEL BISBE AL SEMINARI. Per a major dotació del seminari es presenta una dificultat: que, sent el bisbe l'únic que aporta anualment 470 ducats d'or de cambra i 10 julis per a la manutenció dels alumnes, i a més, 11 ducats i 13 julis per al manteniment del col·legi de sant Domènec O.P., unit al seminari, d'on se mantenen mestres i lectors de filosofia i sagrada teologia amb l'obligació d'instruir els seminaristes, convé aclarir, si s'han de carregar més els fruits de la mesa episcopal atès que fins ara ningú (ni beneficiats ni perceptors de delmes, ni qualsevol altre) ha contribuït gens, encara que (exceptuant els cavallers de Malta) perceben més de tres quartes parts dels ingressos eclesiàstics d'esta diòcesi, per damunt del mateix bisbe.

(5) LA PREBENDA LECTORAL. Llegim també en les cartes abans citades que la prebenda teològica d'esta catedral, anomenada 'lectoral' no ha de ser servida per un religiós o regular, fins que es trobe un clergue secular idoni per a exercir est ofici. Com que, però, el dominicà regular que ara la posseeix és ja d'edat avançada i a més ornat amb el grau de mestre en el seu orde, comunament se sosté que hauria de ser ell mateix a renunciar al servei. D'altra banda, a causa dels drets d'opció dels canonges, seria difícil, sense pleits ni sense trencar la pau i bona concòrdia de què ara fruïm, constituir esta prebenda amb congrus suficients per al manteniment d'un clergue secular. Per això espere la primer vacant de la referida prebenda, o bé una altra ocasió convenient que es presente per constituir-se com a prebenda teològica amb rendes suficients per mantenir un clergue secular que el serveisca, d'acord amb la constitució del sagrat concili de Trento.

(6) MODIFICACIÓ DE LES DISTRIBUCIONS CATEDRALÍCIQUES. Quant a la residència de les dignitats i canonges d'esta catedral i l'assistència als oficis divins, sobre el qual també tracten les cartes esmentades, sàpia, la Vostra Beatitud, que, havent-se suscitat fa tres anys una contesa entre dignitats, canonges i altres ministres de l'església sobre les dotacions còngrues i les distribucions de les hores canòniques, davant la Reial Cambra del rei Catòlic (a qui fou confiada la protecció del sagrat concili de Trento) i trobant-se encara pendent la causa, considere que no s'ha d'innovar en res. Però si, segons l'opinió de la Sagrada Congregació i, s'hi ha de proveir, jo ho he proposat eficaçment als consellers reials, i sens dubte es corregiran els defectes de residència. I perquè això surta el seu efecte més fàcilment i plenament, serà molt útil que per mitjà del ministre de Vostra Beatitud, s'insinue això mateix als senadors de la Cambra.

CAPÍTOL II

(7) SECULARITZACIÓ DELS CANONGES. Com que els canonges d'esta església catedral estaven preocupats per diverses raons i volien descarregar les seues consciències respecte de l'observança de la regla dels canonges regulars de sant Agustí que professaven, suplicaren a la Vostra Beatitud que es dignàs constituir esta església com a secular en totes les seues parts. Vostra Beatitud, atenent els seus precis, reduí a secularitat la mateixa església i tots els seus ministres, tant presents com futurs i els convertí en seculars, tal com consta detalladament en les lletres expedides per a aquest fi, que comencen amb *Agnoscentes*, dades a Roma en les nones de setembre de 1772 i que foren executades immediatament. Per aquest motiu, les constitucions que fins aleshores els regien foren adaptades a la disposició comuna dels sagrats cànons i del concili de Trento, i es dugueren a la pràctica.

CAPÍTOL III

(8) L'EDIFICI DELS JESUÏTES PER AL SEMINARI. A causa de l'expulsió d'aquests regnes i d'esta ciutat els regulars de la Companyia de Jesús, ha quedat buit l'únic col·legi que posseïen en esta ciutat i diòcesi, i el rei Catòlic disposà que s'hi erigís un seminari sacerdotal per a clergues seculars, amb una dotació anual de 9.000 reals. Aquests sacerdots havien de complir amb les obligacions espirituals de formar altre sacerdots, administrar els sagraments de la confessió i la comunió, explicar la doctrina cristiana en la seua església i predicar missions en tota la diòcesi, amb total subjecció al bisbe diocesà. Així fou erigit el dit seminari d'acord amb la disposició del Santíssim Pare Climent XII en la seua butlla *Militantis Ecclesiae* per als seminaris de clergues seculars en el regne d'Aragó. Actualment, en aquest seminari són mantingudes 6 persones: tres

preveres (un dels quals presideix i governa) i tres servents. I s'està completant l'obra material del seminari perquè pugui complir amb el seu paper i fer realitat la voluntat del rei Catòlic.

(9) L'ABAT DE BENIFASSÀ. Finalment, com que res no ha passat respecte de la meua relació anterior, omet repetir-ho; i només afig que atès que l'abat de Benifassà ja no usa en el seu monestir, almenys que jo sàpia, l'anell ni el pectoral, ja no té lloc l'antiga queixa.

ANNEXOS

1. Memorial dirigit al Papa, sol·licitant l'admissió de Josep Alpizcueta, sacerdot, com a procurador de visita. Concedida el 9 d'agost de 1773.

2. Certificacions dels altaristes de sant Pere i sant Pau, de la visita efectuada per Josep Alpizcueta a les respectives basíliques.

3. Extracte (Ristretto) de l'informe.

BERNARDO VELARDE Y VELARDE, 1778 (3)

Informe adreçat al papa i signat pel bisbe Bernardo Velarde, amb contrafirma de Joan Antonio de Rosillo y Velarde, secretari. Tortosa, 22 de juliol de 1778. Segell de placa.

(1). Adreça) Text anàleg a T 1769, núm. 1.

CAPÍTOL I

(2) FUNDACIÓ DEL SEMINARI EN EL COL·LEGI DE SANT MATIES. OPOSICIÓ DELS DOMINICANS. Quan vaig intentar erigir un seminari conciliar d'acord amb la disposició del sagrat concili de Trento i per la cartes de la Sagrada Congregació que em foren trameses el 23 de desembre de 1769, tal com vaig manifestar en els meus anteriors escrits, i quan per fi tot s'havia complert com desitjava, amb el consentiment del capítol d'esta catedral i de tot el clergat de la ciutat i per comú acord, es resolgué, per a evitar despeses excessives i greus càrregues a tot el bisbat (atesa la dificultat de trobar un lloc en esta ciutat, estreta per muralles i castells) que s'establís en el col·legi de Sant Maties, administrat per dos religiosos dominicans (com ja vaig exposar en el cap. 6 de la meua relació del 4 de juny de 1769) i fundat pels reis Catòlics, l'emperador Carles i Felip II, dotat amb 800 escuts de cambra sobre les rendes d'esta mesa episcopal, reservant-se als fundadors i els seus successors, els reis Catòlics, el dret de nomenar rector i de canviar les constitucions, estatus i altres normes, tot això aprovat i confirmat pel papa sant Pius V en la seua butlla; i encara que clarament s'hi reconeixia la utilitat d'esta erecció per a tota la diòcesi, com que ja hi havia una casa suficient construïda i en gran part dotada, cosa que fou fàcilment confirmada pel fiscal regi, a qui vaig enviar els actes per a obtenir el consentiment i aprovació reial, això no obstant, els religiosos dominicans d'esta província d'Aragó, creient sofrir algun perjudici (que no pot entendre's d'una altra manera més que com la pèrdua de l'administració del dit col·legi, que el rei i els bisbes d'esta església només els havien confiat temporalment), alçaren la més forta oposició amb totes les seues forces, tant davant el rei Catòlic com en el seu Suprem Consell. Allí, després de quatre anys, encara continua la causa pendent i, a causa de les excessives subtileses dels regulars i a les repetides dilacions, com és costum, no he pogut arribar al terme desitjat.

CAPÍTOL II

PROVISIÓ DE LA PREBENDA LECTORAL. Un religiós que ocupava la prebenda teològica d'esta catedral fou promogut a altres càrrecs en el seu orde, i, quedant vacant la seua prebenda, vaig tractar amb el capítol de canonges perquè el primer canonicat que vacàs s'assignàs a la dotació de dita prebenda que fins aleshores havia estat molt pobra, i que mitjançant oposició s'elegís un clergue secular que exercís la càrrega d'esta, de manera semblant a la prebenda penitencial, a la qual se li havia afegit un altre canonicat. I atès que les altres catedrals d'esta província Tarraconense i de tot Espanya, a banda d'estes dos prebendes, en tenien també altres dos destinades (una per a un clergue doctor i una altra per a un mestre) cada una amb un canonicat annex per a la seua còngrua decent, semblava molt raonable que també en esta catedral es constituïssen estes dos prebendes, doctoral i magistral, amb un canonicat adjunt a cada una per a uniformitat amb les altres catedrals. Com que tot això, però, afeblia i reduïa del dret d'opció dels canonges, ja que el nombre de prebendes es veia restringit, el capítol s'oposà immediatament, no sols respecte de les prebendes doctoral i magistral, sinó també a la prebenda lectoral, de manera que no consentí en res. Tanmateix, atès que en estes matèries, pels concordats, el dret principal correspon al rei, fou a aquest que es dirigí la súplica perquè atorgàs el seu consentiment i aprovació. Els canonges, però, oposant-s'hi fermament, acudiren al Suprem Consell d'Espanya i allí contradigueren esta justíssima pretensió, exagerant els perjudicis i drets que creuen tenir. Per això, la súplica continua encara pendent i la prebenda teològica no ha estat provista.

CAPÍTOL III

(14). DISTRIBUCIONS EN LA CATEDRAL. Examinat en la Reial Cambra del rei Catòlic, tot i no estar resolta la controvèrsia entre les dignitats, els canonges i els altres ministres d'esta catedral sobre la conveniència i respectiva dotació, fou confirmada la disposició del sagrat concili de Trento sobre la residència, tant per a les dignitats futures com per als canonges i altres ministres, i així s'observa des de l'any 1774.

ANNEXOS

1. Tortosa, 22 de juliol de 1778. Carta del bisbe a D. Tomás de Olarán. Li envia l'informe per a la visita ad limina, a fi que el faça presentar per algun dels sacerdots que es troben a Roma. Còpia autenticada per Joannes Venti, secretari de la Cambra Apostòlica.
2. Memorial presentat en nom del bisbe de Tortosa al papa, demanant l'acceptació de Ramon Rospigliosi, sacerdot espanyol, per a la visita. Acceptat el 24 d'agost de 1778.
3. Roma, 9 d'agost de 1778. Certificacions d'altaristes de sant Pere i sant Pau, de la visita efectuada per Ramon Rospigliosi a les respectives basíliques.

PEDRO CORTÉS LARRAZ, 1783

Lletra del bisbe Pedro Cortés y Larraz, al papa. Tortosa, 23 de febrer de 1783.

En ampla exposició, el prelat al·lega que la designació de Cayetano Francos de Monroy, com a arquebisbe de Guatemala, càrrec que el signant ocupava, realitzada a finals de 1777, fou il·legítima, ja que la referida seu no estava vacant. Francos arribà a Guatemala el 7 d'octubre de 1779, i en prengué possessió. L'arquebisbe signant fugí aleshores cap a Espanya; en data de 13 de desembre de 1779 el rei el proveí de la mitra de Tortosa.

'Tantes dificultats gravíssimes s'interposaren que només amb un treball extrem i esgotador aconseguí finalment arribar a aquest regne de les Espanyes i entrar en esta ciutat de Tortosa el dia 27 de setembre de passat any 1782. Per això comprendrà la Vostra Santetat que, de moment, si no és que se'm concedeix més temps, m'és impossible dur a terme la visita *ad limina* per a exposar l'estat d'esta església i tot allò que s'ordena per a tal efecte; perquè encara no conec suficientment esta diòcesi, que es prou extensa, ni podré conèixer-la sinó a través de la visita pastoral a esta. I per això cal un termini de dos o tres anys; per tant, per tal que tot es faça rectament i profitosament en la visita *ad limina*, humilment, insistentment i repetides vegades suplique a la Vostra Santetat que em concediu benignament i clementment una pròrroga de dos o tres anys perquè pugui complir el deure que em correspon (...)'

ANNEXOS

1. Tortosa, 24 d'abril de 1783. L'arquebisbe-bisbe Pedro Cortés y Larraz fa procura de visita a favor de Josep Belli, clergue, i Joan Baptista Belli, residents a la cúria romana, davant el notari Carles Sabater.

2. Roma, 28 de març de 1783. Certificacions d'altaristes de sant Pere i sant Pau, de la visita efectuada per Josep Belli a les respectives basíliques.

Encara que no es realitzassen visites *ad limina* per part de bisbes de Tortosa durant tota la primera meitat del segle XIX, s'escau de notar que es demanà pròrroga per part del bisbe Manuel Ros de Medrano, que ho era des de 1814; fou concedida per dos anys en data d'11 de juliol de 1821. Igualment, el bisbe Víctor Damián Sáez demanà pròrroga per tot el corrent quadrienni, que obtingué el dia 17 de desembre de 1832.

SEGLE XIX

ROMA

Sis cardenals italians ocuparen la càtedra de Sant Pere durant el segle XIX. El primer, el cardenal Comte Barnaba Niccolo Maria Luigi Chiaramonti, benedictí, que prengué el nom de **Pius VII** (1800-1823) És el que assistí, espaordit, a l'autocoronació de Napoleó Bonaparte com a emperador dels francesos, que l'expulsaren dels dominis pontificis del 1809 al 1814. El seguí el cardenal Comte Anibale Francesco Clemente Melchiorre Girolamo Nicola Sermattei della Genga, que pren el nom de **Lleó XII** (1823-1838). Posà el control del sistema educatiu catòlic sota el control dels jesuïtes a través per la butlla *Quod divina sapientia* (1824) i acabà condemnant les societats bíbliques. El tercer fou Francesco Saverio Castiglione que prengué el nom de **Pius VIII** (1829-1830), el qual accepta Lluís Felip com a rei dels francesos. Condemnà les societats secretes maçòniques i les traduccions bíbliques modernistes pel seu breu *Litteris altero* (1830). El quart fou Bartholomeo Alberto Capellari, de l'orde camaldulès, que prengué el nom de **Gregori XVI** (1831-1846) que no era bisbe quan fou elegit per a esta altíssima funció eclesiàstica. S'oposà a les reformes democràtiques i a la modernització dels estats pontifici, entre altres negant-se a acceptar el ferrocarril. El cinquè fon el franciscà Comte Giovanni Maria Mastai Ferretti que adoptaria el nom de **Pius IX** (1846-1878). Convocà i presidí el concili I del Vaticà amb la definició dogmàtica de la Infal·libilitat pontificia i perdé els estats pontificis davant d'Itàlia. Definí el dogma de la Immaculada concepció de la Verge Maria (1854) i publicà el tristament famós *Syllabus errorum*. El darrer papa del segle XIX és del cardenal italià Gioachino Vincenzo Raffaele Luigi Pecci, que adoptà el nom de **Lleó XIII** (1878-1903), el qual és especialment conegut i celebrat per la publicació de l'encíclica *Rerum novarum* on donà suport a la democràcia cristiana contra el comunisme. Promogué el rosari i l'escapulari i aprovà dos nous escapularis marians; és el primer papa que abraça el concepte de Maria com a mitjancera.

TORTOSA

Encara que no es realitzassen visites *ad limina* per part de bisbes de Tortosa durant tota la primera meitat del segle XIX, s'escau de notar que es demanà pròrroga per part del bisbe Manuel Ros de Medrano, que ho era des de 1814; fou concedida per dos anys en data d'11 de juliol de 1821. Igualment, el bisbe Víctor Damián Sáez demanà pròrroga per tot el corrent quadrienni, que obtingué el dia 17 de desembre de 1832.

Antonio José Salinas Moreno (1790-1812) que, des del primer moment establí la seu episcopal de Tortosa a Castelló de la Plana, on tenia una germana monja de Santa Clara, i on féu edificar l'actual palau episcopal (1892). **Manuel Ros de Medrano** (1815-1821), que passà visita pastoral a l'església de Santa Maria de Castelló el dia 21 de gener de 1817. **Víctor-Damián Sáez Sánchez Mayor** (1824-1839), que passà visita pastoral a l'església de Santa Maria de Castelló el dia 24 de novembre de 1826 de gener de 1817; **Damián Gordo Sáez** (1848-1854); **Gil Esteve Tomàs** (1858) i **Miquel Pratismans Llambès** (1860-1861). El seguí **Benet Vilamitjana Vila** (1862-1879), que tramet les actes de la seua visita *ad limina* que reproduïm ací, i que passà visita pastoral a l'església de Santa Maria de Castelló el dia 17 d'octubre de 1862 i el 4 de novembre de 1877. **Francisco Aznar Pueyo** (1879-1893) que tramet les actes de la seua visita *ad limina* que reproduïm ací, i que passà visita pastoral a l'església de Santa Maria de Castelló el dia 22 de novembre de 1881 i el 16 de febrer de 1891 de gener de 1817; i, finalment **Pedro Rocamora Garcia** (1894-1925) que tramet les actes de la seua visita *ad limina* que també reproduïm ací i que passà visita pastoral a l'església de Santa Maria de Castelló el dia 31 de gener de 1896, el 18 de gener de 1901 i el 2 de febrer de 1914.

BENET VILAMITJANA VILA, 1867 (1)

Relatio status ecclesiae Dertusensis pro visitatione sacrorum Liminum, anno 1867. Tortosa, 1 maig 1867. Signada pel bisbe Benet Vilamitjana, amb contrafirma de Pau Sitjar, secretari. Segell en sec.

(1) DIRECCIÓ / SALUTACIÓ. Beatíssim Pare. Com sempre he tingut, en el meu desig, d'anar a la ciutat de Roma com més aviat millor, tant per a venerar personalment les sepultures dels sants apòstols Pere i Pau, com per demostrar la meua devoció envers la Seu Apostòlica, i, finalment, per retre compte a la Vostra Beatitud, summe pontífex, vicari de Crist en la terra i pare molt estimat, sobre el ramat confiat al meu servei, havent obtingut una ocasió propícia per dur a terme aquest propòsit, després de complir amb la visita, m'afanye a presentar a la vostra Beatitud la següent relació sobre l'estat de la diòcesi i de l'església.

(2) INFORME SOBRE L'ESTAT DE L'ESGLÉSIA DE TORTOSA / ESTAT MATERIAL DE L'ESGLÉSIA)

(2) FUNDACIÓ I RECONSTRUCCIÓ DE LA DIÒCESI. L'església de Tortosa honora, segons piadosa tradició, sant Ruf, citat pel diví Pau en la *carta als Romans* [16, 13], com a pare i primer bisbe

establert pel mateix apòstol; si esta tradició és ferma, la creació de l'església remunta a temps apostòlics i és de la màxima dignitat. A més ningú no pot dubtar que Tortosa és una seu antiquíssima ja que es constata que durant el temps del cisma Luciferià hi havia un bisbe a Tortosa. Després són coneguts els bisbes de Tortosa que, després de ser erradicada pels prínceps visigots, l'heretgia arriana, hi floriren fins a la irrupció dels sarraïns. Després, expulsats aquests l'any 1148, el pimer bisbe de la diòcesi fou constituït el 1151: Gaufred, monjo d'Avinyó; des d'aleshores, la successió dels bisbes de Tortosa ha estat constant i coneguda.

(3) BISBES MEDIEVALS. És oportú recordar-ne alguns, i especialment Ponç de Mulnells, a qui atribueixen l'inici de la tradició que, sent ell bisbe el 1178, baixà la Verge Maria des del cel i donà als tortosins la santa Cinta; un altre Ponç [de Torrella] que ajudà decididament Jaume I, rei d'Aragó, en la conquesta de la ciutat de València; Bernat, home molt devot de les coses divines que, el 1347, emprengué la construcció de l'església catedral [gòtica] que encara veem; i Otó de Montcada que governà la diòcesi de Tortosa durant 58 anys el qual, encara que una mica donà suport a l'antipapa Fèlix V [Amadeu VIII de Savoia, 1439-1449], després treballà intensament per extingir el cisma i en véu la fi, participant en el concili provincial celebrat a Tortosa per a erradicar les restes del cisma i restaurar la disciplina.

(4) BISBES DE L'ÈPOCA MODERNA: Abans que tot, però, cal esmentar Adrià, que atenyé el cim del summe pontificat i fou el sisè amb aquest nom; després Martí de Còrdova Mendoza, uns dels més destacats pares del concili de Trento; el molt savi bibliotecari Joan de Cardona; el generosíssim amb els pobres i els temples Gaspar Punter; Agustí Spínola, cardenal diaca de l'església romana, home destacat pel zel pastoral i totes les virtuts; Francesc Veschi, molt devot de la Mare de Déu, gràcies a l'impuls del qual es començà a emetre un jurament, per part dels canonges de Tortosa, per protegir la Immaculada Concepció; el vigilant Josep Fageda; Tomàs Auter, considerat model dels prelats; Bartolomé Camacho que governà la diòcesi per més de 40 anys amb gran virtut; i, finalment, Emmanuel Ros de Medrano que governà la diòcesi de manera molt s'avia en temps molt difícils, i que durant la pesta assistí amb paraula, obra i tots els mitjans els malalts de la malaltia de la qual morí, i lliurà la seua vida per les seues ovelles el 23 de setembre de 1821. I això basta, Beatíssim Pare, com a resum de l'afecte i memòria que tinc envers els meus predecessors, els bisbes de Tortosa.

CATEDRAL

(5) EDIFICI I PERSONAL. La catedral de Tortosa és un temple construït amb gran solidesa, que pertany a l'estil d'edificació que en diuen gòtic. És més estreta que no convindria per al poble, però bellíssima; i son particularment dignes de menció les capelles del Santíssim Sagrament i de la benaurada Verge Maria de la Cinta. Està proveïda d'objectes sagrats, no molt abundants però suficients. Les seues rendes es fixen en 80.000 reals que ha de pagar el govern. La convenció de l'any 1851 li assigna 16 dignitats i canongies, i 12 capellans assistents o beneficiats; tanmateix el nombre de beneficiats encara no s'ha reduït segons prescriu la convenció, romanent en 14 que, del major nombre d'antics comensals i beneficiats, inclouen també els capellans.

ESGLÉSIES

(6) TEMPLES. No hi ha, a la diòcesi esglésies col·legials; parroquials, 155; filials, 17; les altres, inclosos els oratoris públics, 417; diverses d'estes són decents; n'hi que, per la seua amplitud i

ornat, recorden temps millors. Les seues rendes són exigües i incertes perquè depenen del govern o se sostenen únicament de les almoines dels fidels.

MONESTIRS

(7) CONVENTS. Hi ha, a la diòcesi, un monestir de frares carmelites descalços, conservat fins ara per admirable providència de Déu; també un col·legi de la Companyia de Jesús, erigit el 1864, amb més de 60.000 reals gestionats per mi. Hi ha també un monestir de monges, un dels quals de l'orde de Sant Joan de Jerusalem, subjecte als seus superiors. Hi ha també, a la diòcesi, 10 cases de religioses de la benaurada Verge Maria de la Consolació, dedicades a l'atenció dels pobres, els malalts i a l'educació d'infants.

LÍMITS I HABITANTS

(8) EXTENSIÓ I HABITANTS. La diòcesi de Tortosa depèn de la metròpoli Tarraconense, i és la més vasta de les diòcesis de la província perquè s'estén per tot Catalunya, Aragó i València fins a cobrir 326 llegües quadrades, i comprèn, dins els seus límits, almenys 335.000 habitants. Els seus confins són la mar Mediterrània, les arxidiòcesis de Saragossa, Tarragona i València així com les diòcesis de Lleida, Sogorb i Terol.

SEMINARI

(9) SEMINARI MAJOR I MENOR. Hi ha dos seminaris, ambdós a la ciutat episcopal: un de menor i un altre de major. Els seus ingressos, 90.000 reals, han de ser abonats pel Govern. El nombre total d'alumnes és de 385, menor que no seria necessari per al futur de la diòcesi.

SOBRE EL BISBE

(10) RESIDÈNCIA. Havent rebut el càrrec de la consagració a Vic el dia 4 de maig de l'any 1862, el dia 15 del mateix mes immediatament següent entrí en la diòcesi, i des d'aleshores gairebé no me n'he apartat. Tant de bo que així com he complert la llei de la residència material, hi haja també complert la formal.

(11) VISITA PASTORAL. He recorregut visitant la major part de la diòcesi; i ja l'hauria recorreguda tota fa temps, si no m'hagués retingut a Tortosa, durant tot l'any 1863, la complicadíssima gestió de l'intercanvi de béns eclesiàstics, i si la invasió del còlera asiàtic no hagués distret la part més convenient per a visitar l'any 1865. La visita que emprenguí novament, el maig de 1866, em viu obligat a interrompre-la perquè, a causa d'un peu dislocat per accident, gairebé no vaig poder eixir de casa durant molts mesos. La completaré només el temps m'ho permeta.

(12) DECRETS DE VISITA. Durant el temps de la visita, o almenys amb esta ocasió, s'hi han reformat moltes coses o almenys he intentat reformar donant decrets per a la recta administració dels sagraments i el seu ús més freqüents per a la defensa de la religió, per a fomentar els costums del poble i per a augmentar l'esplendor del culte diví.

(13) FE I COSTUMS DEL POBLE. A més a més, encara que en aquests temps, a causa de greus pertorbacions tant en la política com en la religió, els costums, tant públics com privats han sofert no poc pertot arreu, els pobles de la diòcesi de Tortosa, tret de poques excepcions, mantenen la fe dels avantpassats, veneren i respecten els ministres de l'església i reben el bisbe que els visita

amb tanta reverència i l'acullen amb tantes atencions que moltes vegades he donant gràcies a Déu que no permet que per totes parts siguem afligits.

(14) EXERCICI DE PONTIFICALS. Jo mateix m'he acostumat, fins i tot fatigat després de llargs i difícils viatges (cosa que m'ha passat sovint) a anunciar la paraula de Déu, i no sols a administrar públicament en les esglésies el sagrament de la confirmació, sinó també a entrar en les cases dels malalts per a administrar-lo, i quan m'estic a la ciutat episcopal, cada mes, en un dia establert, administre el mateix sagrament; no recorde haver-lo refusat mai, ni un sol dia ni a qualsevol hora, als qui me'l demanaven.

(15) ORDENACIONS. He celebrat anualment les sagrades ordenacions dos vegades i fins i tot tres, segons que semblava més convenient, precedides d'exercicis espirituals per als ordenands. Una vegada vaig convocar un concurs sinodal per a la provisió de les parròquies; tanmateix, cada mes es fan exàmens per a l'obtenció o renovació de les facultats ministerials.

(16) SÍNODES. Desitjaria moltíssim, beatíssim Pare, que, apartats tots els impediments, poguessen convocar-se en els temps que estableix el dret tant els sínodes provincials com els diocesans. Perquè hi ha moltes coses que pertanyen al decor de les esglésies, a l'honestedat i ciència dels clergues i a la consolidació dels pobles en sòlides virtuts, a les quals em tem escometre sol, per por que tals esforços singulars resulten en dany o que almenys se frustren; coses que, si tots els bisbes de la província es proposaven d'escometre conjuntament en un sínode, podria esperar-se que tinguessen un resultat feliç. Tals són: la institució, amb un mètode uniforme, de conferències morals i litúrgiques entre els eclesiàstics; l'estricta observança del *Caeremoniale Episcoporum* i del *Pontificale Romanum* en totes parts i, especialment, en les catedrals; una manera comuna de reprimir certs escàndols; la unitat del catecisme i altres de semblants.

(17) MULTES. No hi ha costum de posar-ne. Les taxes de la cancelleria episcopal són baixes.

CLERGAT SECULAR. CATEDRAL

(18) RESIDÈNCIA DEL CAPÍTOL CATEDRALICI. S'observa bé, en la catedral. Finalment, si Déu concedeix que s'apliquen els estatuts que foren redactats fa temps i que es troben en poder del govern, cessarà l'estat anòmal actual (que arrossega pertorbacions passades) pel qual moltes disposicions són provisionals i per això no fermes, més encara exposades a no poques dificultats. Esperem que el culte diví, si no amb l'esplendor d'abans, almenys amb no menor regularitat i decor, siga tributat a Déu en l'església catedral.

(19) Clerecia parroquial. El nombre és insuficient; el bisbe atribueix la manca de vocacions a l'incompliment del concordat per part del govern.

(20). Clerecia regular. Hi ha un convent de carmelites, pocs i de molta edat, i un col·legi de jesuïtes de recent institució, amb gran nombre d'alumnes.

(21). Exclaustrats. Són abundants; alguns han envellit, i d'altres presten un bon ajut al bisbe.

(22) CONVENTS DE MONGES. Ja hem dit abans que en la diòcesi hi ha nou convents de monges, dels qual n'hi ha un que no està sotmès al bisbe. En tres d'aquests regeix la vida comuna; en altres tres ha començat a introduir-se amb bastant bon èxit aquests últims anys; però encara no en els dos restants per la resistència de no poques de les religioses més ancianes. Aprofitaré l'ocasió oportuna, que espere que arribe per fi, perquè la vida comuna, que no m'he atrevit a imposar per la força, siga acceptada de bon grat.

(23) Confessors de religioses. No abunden, i per això és impossible d'observar al peu de la lletra les prescripcions canòniques.

(24). Clausura. Vigeix arreu, després que ha estat introduïda a les religioses de Vila-real i a les clarisses de Castelló.

(25). Béns dels monestirs. Es reben les pensions del govern per a les organistes i cantores.

(26) LA CONSOLACIÓ. La congregació religiosa de la Consolació rebé l'any 1859, del vicari capitular, mentre la seu era vacant, les constitucions per les quals es regiria. Estes, però, resultaren incompletes i, segons l'experiència de pocs anys, necessitades de reforma. Però a mi, impedit per molts i greus neguits, i afligit per llarga i penosa malaltia, no m'ha estat encara possible estudiar amb la deguda atenció aquest assumpte, ni sotmetre estes constitucions, adaptades al fi de la congregació i a la necessitat de les religiosos, a la correcció i aprovació de la Seu Apostòlica. Fora d'això, la congregació de la Consolació floreix cada dia més tant en la vida regular com en el nombre de religioses, amb excel·lent exemple per al poble fidel, i és molt apta tant per a l'educació de les nines com per al consol dels malalts.

(27) Seminari. El seminari dels Dominicans, el regeix el bisbe.

ESGLÉSIES, CONFRARIES, LLOCS PIADOSOS I ESCOLES

(28) APOSTOLAT DE L'ORACIÓ, CONFERÈNCIES DE SANT VICENT DE PAÛL. Després que, durant tants anys, es torbaren entre nosaltres les coses divines i humanes i no s'han restituit plenament; després de les lleis (si se'n pot dir 'lleis') donades sobre els béns dels hospitals eclesiàstics i dels llocs piadosos; després de la secularització de les escoles, com diuen, després de tants intents sacrílegs contra la disciplina eclesiàstica, gairebé ignore què exposar en aquest capítol. Només diré això. Que moltes antigues confraries de seglars s'han afonat; que les que subsisteixen se sostenen només per la pietat i les almoines dels fidels; que, en fi, s'han introduït, segons els temps, la índole i la necessitat, noves associacions piadoses, entre les quals la més recent es diu Apostolat de l'Oració; però sobretot aquella insigne i en totes parts lloada de sant Vicent de Paül, dividida en seccions (anomenades 'conferències') segons el nombre de socis i sòcies i la diversitat dels llocs; i que es distingeix per les seues insignes obres de pietat i caritat. Convé també recordar les escoles dominicals d'infants (nins i nines) i també d'adults que els socis i les sòcies de sant Vicent sostenen en esta ciutat de Tortosa amb despeses comunes i amb el seu servei personal, i en les quals s'ensenya catecisme, lectura, escriptura i càlcul a 800 infants i 200 adults.

(29) EL POBLE CRISTIÀ. Ja he dit que el poble de la diòcesi de Tortosa, tret de poques excepcions, conserva tenaçment la fe dels seus majors. Però ai!, els costums no responen amb freqüència a la rectitud de la fe. I no estrany, perquè moltes coses han conspirat, i encara conspiren, contra els

costums. En primer lloc la guerra civil, anomenada dels set anys, que en esta regió s'acarnissà particularment; després la rusticitat, sobretot dels agricultors, gran part dels quals no freqüentà mai les escoles; després el coneixement superficial de la religió, gairebé generalitzat; i altres causes, entre les quals s'han de contar sens dubte els escàndols de tota classe d'aquests temps. És dolorós repetir que la fe està exposada a moltes temptacions de part dels descreguts que s'afanyen a difondre, entre el poble fidel, el verí de l'error, ja de paraula, ja per mitjà de llibres i periòdics. I hi ha una altra manera de propagació de perverses doctrines provinent, com jo crec, de societats secretes: mestres, col·locats en més d'un lloc pels mals artificis d'aquelles, que a penes es preocupen d'ensenyar els infants lletres, fe i pietat, i en canvi inciten els ànims senzills dels agricultors contra la religió i els seus ministres, i fins i tot contra els prínceps i tota la societat; i són la pesta més funesta dels pobles.

EPÍLEG

(30) EL BISBE GORDO. La diòcesi de Tortosa, tan extensa com necessitada, ha estat espiritualment una de les més pobres de la província eclesiàstica Tarraconense. Perquè, encara que antigament, en estar composta per pobles de gran religiositat, florí en pietat, durant els darrers temps sofrí tantes i tan greus adversitats, que deu atribuir-se a la més benigna providència de Déu el fet que haja conservat incòlume la fe. Ja l'any 1834, el bisbe es véu obligat a exiliar-se; i, després de la seua mort, sorgiren seriosos dubtes sobre la jurisdicció eclesiàstica, amb no petit dany per a les coses sagrades. Expulsats el 1835 els religiosos dels convents i dispersos pertot arreu, l'abundància espiritual d'abans fou substituïda per la misèria (que encara perdura) i, amb l'agreujament de la guerra civil, totes les coses divines i humanes quedaren trastornades. En acabar la guerra, després de set anys, no es va poder restaurar la vida religiosa; més aviat, en haver-se'n anat a l'estranger la part més sana del clergat, en mostrar-se el govern civil contrari i en caure el mateix clergat diocesà sota sospita d'intrusió, amb la relaxació de la disciplina, tot anà a pitjor. Finalment, una volta recuperada la situació en tot Espanya, cap 1846, l'arquebisbe metropolità nomenà, amb autoritat apostòlica, governador eclesiàstic el canonge Damià Gordo, després bisbe, el quals d'immediat posà mans a l'obra per esmenar tants mals, i treballà incansablement fins al final dels seus dies. No hi havia, però, mitjans per posar-hi remei; la primera cosa, i pel que pertoca al clergat, era que, interromput durant tants anys el curs d'estudis al seminari, a penes podien rebre ordes sagrats més que aquells que, havent servit en l'exèrcit, introduïren en l'església els costums militars, per no haver estat formats, com convenia, en lletres i virtuts.

(31) ALTRES BISBES. Canviades de nou, el 1854, les circumstàncies eclesiàstiques, i mort també el bisbe, només que fou possible, els seus successors (un govern, vuit mesos, un altre un any); així com el vicari capitular que regia la diòcesi durant la seu vacant, s'esforçaren per reparar les pèrdues dels anys passats. Per això dedicaren els seus majors esforços al seminari, ja restaurat pel bisbe Gordo; restauraren o confirmaren la disciplina en els monestirs de monges, fomentar-ne les missions sagrades i emprengueren moltes altres obres dignes d'elogi.

(32) L'OBRA DEL BISBE PRESENT. Finalment, el 1862, per inescrutable judici de Déu, jo, Beatíssim Pare, assumí el govern de la diòcesi de Tortosa, i m'he dedicat a conèixer i alleujar-ne les necessitats. La meua primera preocupació fou el seminari; vaig procurar que s'hi ensenyàs amb més encert la llengua llatina i que els seminaristes aprenguessen també matemàtiques, física experimental i història natural. Per a reformar després els costums del clergat, vag procurar

introduir els exercicis espirituals, que ja s'han celebrat tres vegades a Tortosa, tres a Castelló i una a Morella, dirigits pels Pare de la Companyia de Jesús i amb l'assistència de sacerdots de cada comarca. També, des de 1865, una volta al mes se celebren exercicis al col·legi de Tortosa per als eclesiàstics que hi desitgen assistir. Dins les meus possibilitats vaig promoure les missions; i cada any missioners de la Companyia de Jesús i del clergat diocesà evangelitzen diverses poblacions amb gran profit espiritual dels fidels. L'any passat predicaren en 28 llocs: tant de bo poguessen més! Des de 1852, totes les parròquies de la diòcesi han sentit almenys alguna vegada en uns dies, segons el nombre de fidels i la necessitat, la predicació d'aquests missioners. Amb cartes pastorals, tan freqüents com em fou possible, m'esforcí a combatre els errors que es propagaven, en sostenir la sana doctrina i en recomanar (i quan fou necessari a manar) quant podria contribuir a l'augment de la fe, dels costums i de la disciplina. Mai vaig deixar de defensar pa causa de la Santa Seu Romana, cap de totes les esglésies. Sé, Beatíssim Pare que en moltes coses he fallat; ho sé i ho lamente. L'esperit està a punt, però la carn és feble. Ni les forces de la meua ment ni les del meu cos basten per a suportar el pes immens d'esta diòcesi tan necessitada. Però confiat en l'ajuda divina i sostingut per la vostra benedicció apostòlica, que humilment imploro, intente recobrar ànims per exercir més fidelment i diligentment el ministeri que se m'ha encomanat, dient: 'Ara comence; est és el canvi de la dreta de l'Altíssim' A vegades, Beatíssim Pare, vos pregue que accedint amb la vostra gran bondat a les meues súpliques, vos digneu a instruir-me en tot allò que he de fer en els dubtes que expose a continuació.

PETICIONS

1. Els bisbes de Tortosa usen birret roig, a semblança dels cardenals de la santa església de Roma i diuen que aquest costum procedeix del papa Adrià VI que ocupà la seu tortosina. S'hauria de mantenir est ús?
2. Els sacerdots de la diòcesi de Tortosa que pertanyen a la part de l'antic regne de València celebren dos misses en dia de Tots Sants, en 1 de novembre, en virtut d'un privilegi que s'atribueix comunament a l'antipapa Benet XIII, però que més aviat prové del costum tolerat pels antics bisbes, i fins i tot confirmat per alguns dels seus decrets, l'últim de 1673. Tanmateix he trobat que el meu predecessor Bartolomé Camacho, el 1721 prohibí esta pràctica, però el 1726 ordenà consultar a la Sagrada Congregació, i que, mentrestant, es conservàs el costum. No trobe si la consulta es féu ni quin resultat tingué; només sé que el costum de celebrar dos misses el dia de Tots Sants es manté encara. Pot sostenir-se aquest costum?
3. Ja vaig indicar que, en relació amb els confessors de les monges, no sempre es pogueren exigir les regles més estrictes dels sagrats cànons. En realitat cada monestir té diversos confessors que indistintament són seculars o regulars, i no se solen canviar cada tres anys. Esta pràctica no fou introduïda per mi, niés pròpia només de la diòcesi de Tortosa, sinó comuna a altres regions, segons crec. Suplique a la Vostra Santetat que es digne proveir benignament a aquest assumpte perquè, en la gran escassetesa de sacerdots idonis, en la pobresa comuna dels monestirs i en la difícil índole de les monges, no sé què he de fer ni on dirigir-me.
4. S'ha estès un escàndol vergonyós: joves solteres o viudes no poques vegades alleten públicament i crien en les seues cases fills acabats de nàixer d'un comerç il·lícit. He resistit mentre he pogut, però amb poc d'èxit, perquè es neguen a enviar els fills als hospitals, i per la

seua pobresa tampoc no poden entregar-los a altres per a ser criats o alimentats. Han de ser forçades a això, fins i tot negant-los públicament els sagraments?

5. He suprimit l'abús de dispensar a la lleugera les proclames matrimonials, i ara només es concedeixen quan, feta la investigació, apareixen causes idònies per a la dispensa. Tant de bo la vostra Santetat, amb la seua saviesa i prudència trobàs manera de contenir els matrimonis tan freqüents entre parents i afins que comporten molts mals. Un dels majors és la pèrdua de temps que suposen les peticions de dispensa i la tramitació dels breus, de tal manera que el vicari general gairebé no em pot ajudar en els assumptes greus de la diòcesi.

ANNEX

Roma, 12 agost 1867. Minuta de resposta al bisbe. Convé executar al bisbat el concordat de 1851. Insisteix prop del govern, ajudat pel Nunci. Si no pot celebrar sínodo, que faça exercicis per a la clerecia. El prelat no ha seguit de prop el qüestionari sobre les parròquies. Se'l felicita pel Seminari. Pel poble cristià, aplique les lletres del decret *Quanta Cura*. Pel que fa als precis presentats, que el primer el sotmeta a la congregació de Ritus; el segon, informe si és costum al regne de València; a les religioses, que es done almenys confessor extraordinari en ocasió d'exercicis espirituals; cal persuadir les mares solteres que porten els fills a l'hospital o a casa distinta de la seua, i els confessors han de diferir l'absolució fins que es casen amb el pare dels seus fills; sobre les dispenses matrimonials, que es consulte la Dataria.³

BENET VILAMITJANA VILA, 1873 (2)

Informe sobre l'estat de l'església de Tortosa presentat a la Sagrada Congregació del Concili, any 1873. Tortosa, 27 d'octubre de 1873. Signada pel bisbe Benet Vilamitjana. Segell en sec.

(1). Adreça. El bisbe envia com a procurador Josep Forgues, religiós trinitari resident a Roma, atesa la revolució de 1868 i les seues conseqüències.

(2). Estat material de la diòcesi. Es remet a l'informe de 1868. Tanmateix cal anotar que el nombre de canonges de la catedral s'ha reduït a 14, el de beneficiats a 11, que no pocs rectors han estat forçats a abandonar les esglésies, que l'arxiu capitular fou ocupat per la força i contra dret pel govern civil l'any 1869, clausurat i segellat, i roman en poder d'aquest, que moltes parròquies, i també el florent col·legi de la Companyia de Jesús han estat destinats a usos civils; finalment que els més sagrats drets de l'església han estat per totes parts apartats i trepitjats i que els mateixos ministres sagrats han estat privats dels ingressos dels seus beneficis i exposats a perills de tota classe.

EL BISBE

(3) EL CONCILI VATICÀ I. El dia 2 de novembre de l'any 1869 partí de Tortosa, i després de passar uns dies amb els meus a Espanya, i a França amb els pares de la Companyia de Jesús, expulsats del col·legi de Tortosa, arribí a Roma en el transcurs del mateix mes. Prenguí part en les quatre sessions públiques del concili Vaticà i en gairebé totes les congregacions generals a Roma. Per això em resultà dolorós veure que en els actes autèntics publicats de la primera sessió no

figurava el meu nom entre el dels altres pares. El bisbe ha publicat les actes del concili en el seu butletí i els ha comentat en una pastoral.

(4) Visita pastoral. Terminada la primera en agost de 1872, la començat la segona; la interrompí a causa de la guerra civil.

(5) Ha confirmat, ordenat i predicat; ha publicat freqüentment pastorals.

CLERGAT CATEDRALICI

(6) CULTE DE LA CATEDRAL. Amb el clergat catedralici reduït i dut a la indigència i amb les rendes destinades al sosteniment del culte pagades pel govern amb retard, incompletament o directament denegades, calgué reduir l'esplendor habitual de les celebracions sagrades solemnes (...) A més a més, ens fou prohibida la participació en actes fora del recinte del temple com processons, acompanyament de funerals etc., durant els anys 1868 i 1869, i des d'aleshores s'han d'evitar per la duresa de les circumstàncies i l'actitud hostil dels governants.

(7) Clerecia de la seu. Tres canonges se n'han absentat; els beneficiats estan tots presents. El bisbe lamenta que el govern no haja aprovat els estatuts capitulars.

(8) LA CLERECIA PARROQUIAL. Més dissortada és la situació dels rectors que, havent de lluitar amb més freqüència pel seu ministeri contra els impius que prevalen pertot, en el compliment del seu ministeri, fàcilment atrauen sobre si els odis i les ires d'aquells. Per això els uns han estat duts a tribunals seculars, d'altres fins i tot han estat buscats per a matar-los, d'altres han hagut de fugir de les seues esglésies, i tots han estat assetjats de moltes maneres. No obstant això, en esta calamitat comuna que afecta a tots, es troben poquíssimes parròquies on el mateix rector o, en la seua absència, el vicari, no hi mantinga la residència; no n'hi ha cap on les necessitats espirituals dels fidels no estiguen ateses en la mesura que ho permet la duresa dels temps o de les persones. Fora d'això, no es pot amagar que l'administració ordenada de les parròquies s'ha tornat difícilíssima, i que fins i tot el zel i els esforços més fervorosos dels rectors resulten insuficients per a resistir la invasió d'errors i, sobretot, dels vicis de l'última pertorbació del país ha suscitat i continua impulsant. Esta és també la causa que, amb l'autoritat dels prelats afeblida i sense l'auxili del poder civil, la integritat de la disciplina eclesiàstica haja patit deterioració. Tanmateix la vida dels clergues diocesans, és en general honesta; alguns fins i tot són altament recomanables pel seu zel i virtut; poquíssims (4 o 6 d'entre 600) han hagut de ser castigats amb penes canòniques o hi estan subjectes. En l'informe de l'any 1867 vaig dir que alguns rectors només complien mitjanament amb el seu deure, perquè es dedicaven amb poca diligència a la predicació de la paraula de Déu, al catecisme i a la cura dels malalts. Com que les ordres, reprensions i castics serveixen de poc per a arreglar aquest mal, però el temor de Déu i els bons exemples ho fan molt més eficaçment, decidí des del principi promoure exercicis espirituals, missions i una formació més piadosa, ampla i activa dels joves levites (clergues en formació). El resultat fou més lent que no desitjava; però fou favorable i ferm ... fins que, ai!, sobrevingué la pertorbació de la república.

DEL CLERGAT REGULAR

(9) Els carmelitans són, després de l'expulsió dels jesuïtes, l'únic convent existent. El bisbe ha demanat als superiors que hi envien frares. No n'hi ha de la congregació hispànica, i no s'avenen a portar-n'hi de la italiana.

(10) RELIGIOSES. Moltes gràcies hem de donar a Déu per part de les monges de la diòcesi ja que, amb la seua protecció, cada una ha pogut mantenir-se fins ara en els seus respectius monestirs, malgrat les greus angoixes i els freqüents perills d'expulsió que han experimentat (...) La vida en comú i l'observança regular, que ja s'havia començat a restaurar en tots els monestirs de la diòcesi, no sols no ha decaïgut en la majoria, sinó que cada dia es consolida i perfecciona més. Tanmateix hi ha tres comunitats que gairebé no responen a les meues exhortacions i que segueixen amb tebiesa la necessària reforma de vida o fins i tot es neguen a emprendre-la.

(11) INSTITUT DE LA CONSOLACIÓ. Hi ha, a la diòcesi (com ja esmentàrem en l'informe anterior) la congregació religiosa de la germanes de la benaurada Verge Maria de la Consolació, dedicada a la cura de malalts en hospitals i a l'educació de nenes. El creixement d'esta congregació i l'expansió de les seues bones obres són certament frenats per la tempesta política, però no completament detinguda. Les germanes es veren obligades a abandonar tres escoles públiques subjectes al govern civil, però en fundaren altres quatre de privades.

(12) Seminari. Està tancat des de fa cinc anys.

(13) COM SE SUPLEIX EL SEMINARI. CONSELLS DE DISCIPLINA I ECONOMIA. He pogut retenir sis antics professors del seminari que ensenyen gramàtica, filosofia i ciències sagrades als alumnes durant el curs acadèmic, en part en la casa episcopal, i en part en les seues mateixes cases o en llogades. També hi ha altres sacerdots a la diòcesi que ensenyen rudiments de gramàtica i així preparen alguns infants de zones disperses que després podran seguir el curs d'estudis en les escoles episcopals amb més facilitat. He procurat ajudar amb algunes almoines els alumnes més pobres tant d'un grup com de l'altre. Finalment amb els ingressos d'una associació piadosa i benèfica reunits diligentment pel treball de dos sacerdots, s'ha creat a la ciutat un internat on conviuen 16 joves pobres sota la disciplina d'un moderador comú; se'ls manté gratuïtament i a més assisteixen a les escoles eclesiàstiques. A estes escoles amb prou feines hi acuden 150 alumnes, quan el seminari solia comptar amb gairebé 400. El doble consell (un per a la vigilància disciplinària i l'altre per a la gestió econòmica del seminari) o bé mai no existí o ha estat inactiu des de fa molt de temps, ja que no en queda rastre. Crec que això mateix passa en altres seminaris de la regió. Certament, en el de Vic, on fui alumne durant 10 anys i professor durant 14, mai no vaig sentir parlar d'aquest doble consell malgrat que durant els primers 10 anys governava la diòcesi de Vic el piadosíssim i molt amant de la disciplina canònica Pau de Jesús de Corcuera. Sota la seua extraordinària direcció, el seminari de Vic florí tant en ciència com en virtuts fins al punt de ser considerat model entre nosaltres, i l'esperit de religió i pietat promogut pels sacerdots formats allí fou tan exitós que la diòcesi de Vic fou considerada exemple per a les altres. Tampoc a Urgell (on ocupí el canonicat magistral i ensenyí teologia moral i oratòria sagrada durant quasi vuit anys al seminari) existia, que jo sàpia, aquest doble consell segons el decret del concili de Trento. Per tant, tampoc jo l'establí a Tortosa (...)

ESGLÉSIES, CONFRARIES, LLOCS PIADOSOS

(14) ELS CAPELLANS DE L'HOSPITAL. LES CONFERÈNCIES. Han desaparegut les fundacions i els hospitals. També els serveis d'aquests llocs piadosos i dels seus sacerdots estan sent rebutjats, fins al punt que s'ha apartat el capellà de l'orfenat de Castelló, i també troben a faltar un a l'hospital de Tortosa, ja que, en haver estat retirat el sacerdot que exercia esta funció, l'ajuntament en nomenà un altre de mala conducta, al qual em viu obligat a prohibir d'exercir el ministeri (...) Moltes associacions piadoses no han escapat d'estació situació, en especial les excel·lents conferències de sant Vicent de Paül que desaparegueren a causa d'un decret governamental hostil. A esta dolorosa ruïna en seguí una altra de més trista, la de les escoles i catequesis que els membres d'estes conferències havien fundat i sostingut amb els propis recursos i en les quals servien amb gran dedicació.

(15) EL POBLE CRISTIÀ. Ja diguí en l'informe de 1867 que el poble de la diòcesi de Tortosa, tret de poques excepcions, s'adhereix amb convicció a la fe catòlica; i els esdeveniments dels anys següents ho han confirmat. Perquè encara que ara els heretges tenen llibertat per a dir qualsevol cosa contra la fe i a favor de l'error, no han aconseguit establir el culte de les seues sectes sacrílegues en cap lloc. Més encara, a causa de l'actitud hostil del poble i a les seues amenaces, s'han vist obligats a fugir-ne no poques vegades. Certament que hi ha entre nosaltres (com pertot arreu) els qui viuen de forma incoherent amb la fe, i fins i tot n'hi ha que, afavorits pels governants, viuen oblidats de la seua salvació, gairebé com els infidels. No són molts els qui han renegat de la fe en el seu cor. Tanmateix, si hi qui ha naufragat de la fe (i n'hi ha), la majoria ha caigut per una mala formació inicial o per lectures errònies. Aquests dos focus d'incredulitat (la mala educació i la mala lectura) els ha tactat d'excloure de les escoles. En viure, però, en un sistema en què cada u pot pensar, dir i publicar allò que li plau, no podem impedir tot aquest mal ni podem curar degudament esta pesta espiritual que n'emanà, mentre no es torne a restablir la llibertat del ministeri sagrat, que ja abans era escassa i ara, amb la guerra civil que agita la regió, és nul·la.

POSTULATA

El bisbe reitera el prec sobre binació el dia de Tots Sants, presentat a l'informe de 1867.

ANNEX

Roma, 16 de juny de 1874. Minuta de resposta de la Congregació. Els canonges que no assisteixen a cor perquè no tenen per viure, que demanen permís d'absència a la Santa Seu. Que el bisbe funde els consells de disciplina i economia al seminari. La qüestió sobre binar el dia de Tots Sants no ha pogut dirimir-se encara.

BENET VILAMITJANA VILA, 1877 (3)

Informe sobre l'estat de l'església de Tortosa presentat a la Sagrada Congregació del Concili, l'any 1877. Tortosa, 6 d'octubre de 1877. Signada pel bisbe Benet Vilamitjana. Segell en sec.

(1). Les dificultats referides a l'anterior informe, han desaparegut

(2) CANVIS REGISTRATS. No m'obligaré a repetir allò que, en aquest capítol, he exposat en informes anteriors. Diré únicament:

1. Per l'autoritat de les cartes apostòliques *Quae diversa*, del dia 14 de juny de 1873, el monestir de l'orde de sant Joan de Jerusalem, ubicat a la ciutat de Tortosa, en quedar exempt, passà a la jurisdicció ordinària.

2. També per les cartes apostòliques *Quo gravior*, igualment del 14 de juny de 1873, especialment per aquelles sobre l'erecció del priorat dels ordes militars a la ciutat i província de Cluny, comunament Ciudad Real, que comença amb *Ad apostolicam*, les parròquies que estaven sota el patronat del gran mestre i que existien en gran nombre a la diòcesi, quedaren subjectes a provisió ordinària.

3.

4. Després de quasi nou anys, amb despeses considerables i cures prolongades i laborioses, fou finalment possible de recuperar de mans del govern un doble seminari i una casa de Missions; l'arxiu catedralici, en canvi, ja havia estat retornat abans al capítol.

5.

6. Els temples i les cases parroquials, convertits a usos profans, retornaren al poder de l'església; quant als rector absents de les seues esglésies, alguns hi retornaren, d'altres foren traslladats o estan a prop de ser traslladats, alguns renunciaren als seus beneficis, i, finalment, d'altres, la situació dels quals és més difícil, governen la parròquia per mitjà del vicari aprovat.

(3) El bisbe. No ha acabat la segona visita pastoral. Ha fomentat les missions populars.

(4). La clerecia secular. Manca l'aprovació reial dels estatuts de la catedral. Les parròquies es proveeixen per concurs.

(5). La clerecia regular. Renaix el monestir de Carmelites, després de la unificació dels descalços. Es prepara la fundació d'una casa de Franciscans observants a Vila-real de la Plana.

(6) LES RELIGIOSES. Després d'una visita al monestir de monges de Sant Joan de la ciutat de Tortosa que darrerament fou encomanat a la cura ordinària del bisbe amb autoritat apostòlica, he comprovat que no s'hi compleix amb les condicions de clausura canònica. Les obres de reparació i reforma necessàries, iniciades des del temple, es completaran en breu, i amb això la clausura quedarà tancada, estable i segura. Per a les monges carmelites descalces, un monestir construït darrerament al raval de Jesús i aprovat per la Seu Apostòlica, serà ocupat el 12 d'octubre d'enguany per 4 professes molt observants, provinents de Saragossa, a les quals seguiran en breu 4 o 6 novícies. La congregació religiosa de les germanes de la Benaurada Maria de la Consolació continua amb les obres de beneficència pròpies del seu institut i, amb l'ajuda de Déu, les multiplica dia a dia. Aviat seran imitades per les germanes de la Providència, que aspiren al mateix fi i per a les quals s'està construint un monestir a la vila de Vinaròs, mantingut pel llegat testamentari d'una dona piadosa, ja difunta.

(7) ELS SEMINARIS. El 14 de setembre passat d'acord amb el dret, prenguí possessió dels dos seminaris i de la casa de Missions. Tanmateix, encara no és possible fruir-ne plenament a causa de l'oposició de l'ajuntament que obeeix amb negligència al mandat regi de restitució. Encara així, podran restaurar-se els estudis i l'administració dels seminaris, i per a això s'ha constituït un doble consell de delegats d'acord amb l'esperit del concili de Trento. Un internat per a escolars

pobres, fundat fa temps pel zel de dos sacerdots i les almoines dels fidels compta, aquest curs escolar, amb 150 alumnes. Ha pres el nom de col·legi de Sant Josep i té constitucions apropiades que perfeccionen i en consoliden la disciplina. Espere que, des d'ara, serà com un apèndix i suplement del seminari, on els infants pobres (que gairebé són els únics que aspiren a l'estat clerical) podran experimentar, desplegar i conservar la seua vocació al ministeri. El nombre d'alumnes que, després del darrer curs acadèmic, freqüenten les escoles eclesiàstiques de Tortosa gairebé supera els 150.

(8) CONGREGACIONS DE LAICS. El lloc de les confraries extingides, l'ocupa ara l'Apostolat de l'Oració, les conferències de sant Vicent de Paül, la congregació de sant Josep per a homes, la de sant Lluís Gonzaga per a joves, la de la verge Immaculada i la de santa Teresa de Jesús per a noies. Mereixen especial reconeixement les congregacions de sant Lluís per la preservació dels joves i la de santa Teresa per les escoles dominicals establertes, a les quals assisteixen moltíssimes noies.

(9) EL POBLE CRISTIÀ. Si diguéssim que la fe tradicional del poble, de la diòcesi de Tortosa, no ha sofert cap pèrdua durant els temps tan adversos que s'han succeït des de 1868, certament m'allunyaria de la veritat. Des que les molt perniciososes doctrines del liberalisme, afavorides per la situació política de la nació, han pogut difondre's i propagar-se lliurement, era natural que la fe decaigués. Tanmateix, en cap lloc pogueren els heretges establir temple, escola o reunió de prosèlits que públicament adherissen a una secta. Només els espiritistes tingueren els seus petits grups, dels quals ara ningú se'n recorda. Els bons costum foren perjudicats per la llicència del passat conflicte civil i per la freqüent agitació de les commocions polítiques. Això no obstant, després es començà a restaurar amb èxit la moralitat. Així, en algunes parròquies tots els fidels, sense excepció, compliren enguany amb el precepte pasqual; en moltes altres, foren molt pocs els qui no el compliren; encara que, en algunes, (sobretot marítimes o aquelles on abunden els anomenats il·lustrats o funcionaris públics) s'hi ha observat una major relaxació en aquest respecte. Les unions civils, que abans no podien evitar-se s'han santificat amb el sagrament eclesiàstic, excepte en poquíssims casos, entre persones que no temen Déu ni respecten l'església, ni tan sols es regeixen pel sentit natural de l'honestetat. D'una major quantitat de confessors i predicadors es podrien esperar fruits més abundants de conversió, però falten sacerdots. També falten beneficis parroquials, de manera que en esta amplíssima diòcesi, amb prop de 400.000 habitants, només hi ha 172 parròquies. També hi falten títols coadjutors, i per això no hi ha manera de suplir l'escassetat de rectors. A la ciutat de Castelló de la Plana, per exemple, amb 24.000 habitants, hi ha una sola església parroquial, un únic rector amb sis sacerdots coadjutors, i així ocorre comunament, guardant proporció. Esta escassetat d'obrers (sacerdots) no podrà suplir-se mentre el govern civil no compleisca els acords amb la Seu Apostòlica sobre la reforma d'antigues parròquies i l'erecció de noves. Perquè del pobre empobrit, cada vegada més oprimat pels tributs, i que està acostumat a rebre de la clerecia més que a donar-li, es pot esperar molt poc per al sosteniment dels sacerdots.

1. Ristretto, signat "Negrotti".

2. Roma, 20 de juny de 1879. Minuta de carta de la congregació al bisbe. Completeu la reorganització parroquial. Treballem per remeiar la manca de sacerdots. Tingueu cura de la predicació d'exercicis espirituals i missions.

FRANCISCO AZNAR PUEYO, 1881 (1)

Informe del bisbe Francisco Aznar y Pueyo, adreçat al papa. Tortosa, 5 de desembre de 1881.

(1). Adreça. El bisbe ofereix el seu informe al papa.

STATUS MATERIALIS ECCLESIAE

(2). Història del bisbat = T 1867, núm. 2.

(3). Extensió i habitants. Text anèleg a T 1867, núm. 8. La diòcesi té les ciutats de Tortosa, Castelló de la Plana, Gandesa, Vinaròs, Sant Carles de la Ràpita, Morella, Roquetes i Peníscola; el nombre de pobles puja a 165.

(4) LA CATEDRAL. Quant a la catedral, el temple és molt sòlid, d'estil gòtic, que l'any 1347 es comença a edificar. Hi brilla, si no l'amplitud i la grandesa, almenys una bellesa admirable que ve augmentada per les nombroses capelles amb què està adornat pertot. Entre estes capelles, hi destaquen dos de manera especial i que mereixen ser esmentades: una de dedicada a la benaurada Verge Maria sota l'advocació de la Cinta i l'altra, al santíssim Sagrament. Ambdós, amb totes les altres, estan dotades d'ornaments sagrats semblants als de la capella major. El culte de la catedral se sosté amb una pensió de 90.000 reals que anualment paga el govern. Hi serveixen 5 dignitats, 11 canonges i 12 capellans assistents o beneficiats.

(5) ALTRES ESGLÉSIES. No hi ha, a la diòcesi de Tortosa, cap església col·legiata; les parroquials són 172, comptant-hi 17 filials; les altres, computant-hi tots els oratoris, sumen 125.

(5) MONESTIRS MASCULINS. Hi ha, a la diòcesi, tres monestirs de barons. El primer és el dels Pares Descalços, coneguts vulgarment com Desert de les Palmes, el qual, per singular providència de Déu, es conservà incòlume i no fou clausurat quan el govern liberal suprimí tots els monestirs i n'expulsà els religiosos. Hui hi floreix l'observança regular; i, des de fa pocs mesos, els joves que desitgen professar en la religió dels Descalços, s'hi inscriuen en el noviciat i fan les proves. El segon és el col·legi màxim de la Companyia de Jesús a la província d'Aragó on els escolars de la mateixa Companyia estudien filosofia i teologia. Aquest col·legi, que compta amb insignes mestres dotats de ciència i virtut, ret per tant a tot la diòcesi grandíssim honor i utilitat. Fou per gràcia de Déu, restaurat el mes de juliol de 1879. El tercer monestir masculí és el dels Pares Menors de sant Francesc, fundat amb autoritat reial en la populosa parròquia de Vila-real, on els religiosos treballen constantment ja predicant, ja escoltant les confessions dels fidels o bé ensenyant als alumnes de les escoles que ell mateixos han instituit.

(6) MONESTIRS FEMENINS. A banda això, en tota la diòcesi es compten onze monestirs de monges. Hi ha també algunes congregacions de dones, sobretot la congregació coneguda de la Benaurada Verge Maria de la Consolació, fundada a Tortosa, que compta amb 16 cases en altres tantes ciutats i pobles del bisbat. I també una altra congregació de dones, anomenada Societat de Santa Teresa de Jesús, la qual estén les seues fundacions tant dins com, sobretot, fora de la diòcesi. Finalment estan establertes a Tortosa i en la ciutat de Castelló de la Plana, les Germanes dels Pobres, la missió de les quals és alimentar i sostenir els pobres en la vellesa; i encara que només són ajudades per les almoines dels fidels, no els falta allò que necessiten per viure.

(7). Hi ha a la ciutat episcopal dos seminaris, el major i el menor. Els alumnes inscrits i aprovats en aquest curs pugen a 386. El Seminari rep del Govern una pensió de 90.000 reals per al seu manteniment anual.

(8). Hospitals. N'hi han diversos.

DE EPISCOPO

(9-13). El bisbe ha residit, ha visitat la majoria de les parròquies i predica algunes vegades a la catedral.

DE CLERO SAECULARI

(14). Els canonges compleixen els seus deures. El govern reté els estatuts capitulars.

(15). La clerecia parroquial disminueix en nombre; no apareix la forma d'augmentar les vocacions, que disminueixen a causa de la pobresa dels rectors, poc retribuïts pel govern.

(16). Els rectors resideixen.

(17). Els rectors prediquen, i ensenyen catecisme en temps d'advent i quaresma.

(18). No es tenen conferències morals.

(19). Per a les ordenacions s'exigeixen exercicis espirituals previs.

(20. Exercicis espirituals). Per millorar la vida dels sacerdots, el 1880 tots els eclesiàstics diocesans foren convocats a practicar-los. El present any de 1881 n'ha aplegat 50 a Morella, on els predicà un jesuïta, amb assistència del bisbe.

DE CLERO REGULARI

(21). Els religiosos presents al bisbat són els jesuïtes, carmelites descalços i franciscans.

(22) ELS CARMELITANS. Respecte del primer, està situat prop de la ciutat de Castelló de la Plana, en un lloc solitari que s'anomena Desert de les Palmes. Allí floreix l'observança regular i són rebuts per a exercicis i esmena tots aquells sacerdots que resulten marcats de pena i objecte de correcció.

(23) ELS FRANCISCANS. El segon està situat en la vila de Vila-real, dins la diòcesi, i fou fundat fa poc anys. Hui en dia està mancat del nombre necessari de religiosos perquè puguen exercir dins la diòcesi la predicació, les missions i altres oficis sagrats; però, quan la pau es mantindrà, sens dubte augmentarà el nombre de religiosos, de manera que prudentment crec que en poc de temps aquest monestir redundarà en gran profit per a la diòcesi.

(24) ELS JESUÏTES. El tercer, finalment, fou restaurat en esta ciutat de Tortosa l'any 1879 i s'anomena Col·legi Màxim Dertusense de la Companyia de Jesús. Hi floreix una nombrosa multitud de joves estudiants que, havent professat esta religió, es dediquen a l'estudi de la filosofia i la teologia. A banda els escolars per a l'ensenyament dels quals existeix exclusivament

el col·legi, s'hi troben també professors i sacerdots de la mateixa Companyia de Jesús que prediquen la paraula de Déu, escolten confessions i celebren els oficis sagrats per a tots, i, sobretot, dirigeixen amb zel apostòlic els exercicis espirituals al clergat diocesà i als que van a ser ordenats, en el temps prescrit.

(25). Resten pocs exclaustrats.

MONIALES

(26). Els convents de monges observen la vida en comú.

(27). Reben dues o tres vegades l'any confessors extraordinaris, designats per l'ordinari diocesà, al qual estan sotmesos.

(28). El bisbe ha trobat una clarissa a Vila-real, afectada de demència; l'ha feta internar a l'hospital de la Santa Creu de Barcelona.

(29) LA CONSOLACIÓ. Quant a les congregacions religioses femenines que enumerí breument en el primer capítol de l'informe, he cregut oportú d'afegir-hi algunes coses. Hi ha, en primer lloc, una congregació de dones, sota el títol de la benaurada Verge Maria de la Consolació, fundada extramurs de Tortosa l'any 1859, i dotada de constitucions pel vicari capitular que aleshores governava la diòcesi. Poc després, com l'experiència demostrava que tals constitucions, per ser incompletes, havien de ser reformades, el meu digníssim predecessor volgué revisar-les segons l'índole i el fi de la congregació. Va voler, com era just, sotmetre-les a la correcció i aprovació de la Santa Seu; impedit, però, per la malaltia, no ho pogué fer, i jo m'esforçaré per fer-ho com més aviat millor. Esta congregació creix i s'estén cada dia més; cuida sol·lícitament d'assistir als malalts en els hospitals públics i, a més a més, instrueix les nenes en les escoles que ha fundat en les ciutats de Tortosa, Castelló de la Plana, Morella i altres pobles d'esta diòcesi.

(30) COMPANYIA DE SANTA TERESA. Hi ha també una altra congregació de noies, coneguda com Societat de Santa Teresa de Jesús, fundada igualment en temps recents; té ja les seues pròpies constitucions per les quals es regeix actualment tot i que, segons crec, encara no aprovades, fins que amb el temps i l'experiència es comprove que estan ben adaptades al fi de la congregació. Les germanes d'esta societat, una vegada admeses pel govern, després d'un examen previ, Tenen el títol civil de mestres elementals o fins i tot superiors, i es consagren a la instrucció catòlica de nenes i pàrvuls que assisteixen a les seues escoles o col·legis. Tenen moltíssims col·legis d'aquest tipus, tant dins la diòcesi com fora, i ensenyen amb gran profit espiritual, sobretot a la dona, al sant temor de Déu i a saber governar la llar i la família.

SEMINARIUM

(31). El seminari. Té, aquest any, 410 alumnes. Els seminaristes assisteixen cada dia a missa i combreguen cada mes.

(32). Hi ha el consell de disciplina. El bisbe visita sovint la casa.

(33) COL·LEGI DE SANT JOSEP. Hi ha també el col·legi anomenat de sant Lluís Gonzaga, o seminari menor, totalment dependent del major. Els joves, tant interns com externs, hi reben educació segons la norma prescrita per la llei civil, perquè, després, tinguen accés als estudis

superiors en les universitats. El fi d'aquest col·legi, que tingué present el bisbe en fundar-lo, és apartar la joventut estudiant dels perills que pertot arreu l'envolta, sobretot en es grans ciutats, on comunament es funden universitats o instituts provincials. I així, dins les possibilitats, alguns adolescents aconseguen escapar de la corrupció de costums que es difon pertot, tant més com que són instruïts piadosament i religiosament per professors catòlics i curosament vigilats per sacerdots.

ESGLÉSIES, LLOCS PIADOSOS I CONFRARIES

(35). Les confraries antigues han desaparegut després de l'exclaustració dels religiosos i la venda de les seues esglésies.

(36) LES CONFRARIES EXISTENTS. Tanmateix en aquelles que, per la gràcia de Déu ni foren enderrocades ni venudes, i per això romangueren dedicades al culte públic floriren fins i tot aleshores i hui encara floreixen; i són les següents: del Santíssim Rosari, de la benaurada Verge Maria del Mont Carmel, de la Verge Dolorosa i moltes altres. A les antigues, poc després, s'uniren noves confraries, com l'Apostolat de l'Oració, les Conferències de sant Vicent Paül, la Societat de Sant Josep per a homes. L'arxiconfraria de la benaurada Verge Immaculada i de Santa Teresa per a nenes, i, finalment, la de Sant Lluís Gonzaga per a la joventut. Esta última destaca singularment en esta diòcesi, tant pel gran nombre de membres com pels fruits beneficiosos que se'n deriven, igual que les conferències de sant Vicent de Paül, les sòcies de les quals tenen i sostenen escoles perquè les dones dedicades al servei domèstic de la ciutat en puguen apendre la doctrina cristiana i els rudiments de la lectura i l'escriptura.

(37) LA JOVENTUT CATÒLICA. Mereix encara major menció la societat de la Joventut Catòlica, erigida en esta ciutat episcopal i en la parròquia d'Ulldecona, la qual es distingeix no sols per la gran quantitat de joves com també pels fruits i beneficis que genera. A banda els actes de religió que els joves catòlics practiquen amb devoció i freqüència, compten amb escoles nocturnes en les quals, enguany, participen 300 alumnes a qui se'ls ensenyen i expliquen, juntament amb la doctrina del catecisme, els elements generals d'aritmètica, geometria, música, etc.

DE POPULO

(38). Pèrdua de la tradició. El poble de la diòcesi de Tortosa s'havia distingit per l'assistència a missa i el compliment pasqual. El descens, molt fort, es produí després de l'exclaustració.

(39). ELS ANTICLERICALS. « Els que hi ha són com monstres: amants de si mateixos, cobdiciosos, ingrats, sense afecte, incontinents i amants del plaer més que de Déu; homes que, en una paraula, sempre s'oposen a la veritat, corruptes de ment i reprovats en tot allò que respecta a la fe."

(40). L'obra sectària. No ha reeixit a fundar res de permanent; només difonen les seues obres a les tavernes i els clubs.

(41. Manca de clerecia). El poble manté la seua assistència a missions i jubileus. Però per als 400.000 diocesans hi ha només 172 parròquies. Un rector ha d'atendre sovint de 7.000 a 10.000 ànimes. Cal fer la reforma parroquial; el bisbe predecessor va demanar-ho inútilment al Govern.

ANNEXOS

1. Tortosa, 5 de desembre de 1881. El bisbe Francisco Aznar y Pueyo comissiona Josep Forgues, religiós trinitari resident a Roma, de practicar en nom seu la visita *ad limina*.

2. Roma, 27 d'abril de 1882. Resposta de la Congregació. S'espera que el bisbe celebrarà sínode diocesà. El canonge lectoral, a més d'ensenyar al seminari, tinga algunes lliçons a la catedral. Que s'establesquen les conferències morals de la clerecia. Que el bisbe afavoresca els ordes religiosos. Al seminari, que s'ensenyi Sant Tomàs, d'acord amb l'encíclica *Aeterni Patris*.

FRANCISCO AZNAR PUEYO, 1886 (2)

Informe del bisbe Francisco Aznar y Pueyo al papa. Tortosa, 1 de maig de 1886.

(1). Introducció. El bisbe s'excusa d'haver retardat la visita corresponent al quadrienni 75, a causa de la seua salut, decaiguda durant l'epidèmia que ha sofert la diòcesi.

ESTAT DE L'ESGLÉSIA MATERIAL

(2) NOUS CONVENTS. A banda els tres convents o monestirs existents, se n'han fundat recentment dos més. Un a la ciutat de Morella, dels pares de les Escoles Pies (Escolapis), els quals, gràcies a les rendes d'un ample i valuós patrimoni, poden viure dignament i dedicar-se activament a la formació dels joves anomenats o aspirants al sacerdoci. Allí s'estudien la gramàtica llatina i la filosofia cristiana; després es continua amb l'estudi de la teologia i altres ciències eclesiàstiques en el seminari major. L'altre nou monestir és dels Pares Carmelites Calçats, fundat no lluny del poble d'Onda. Allí els pares i germans, encara que en nombre reduït, se sostenen amb les almoines dels fidels, als quals presten grans serveis espirituals.

(3) NOUS CONVENTS FEMENINS. A banda els onze monestirs de monges ja existents, en la diòcesi, hui, s'estan construint des dels fonaments tres de nous: un destinat a les monges de Santa Clara; el segon per a les dones anomenades de la Puríssima Concepció o de la Victòria; i el tercer, també per a les Mínimes de sant Francesc de Paula. Aquests tres monestirs s'estan edificant amb els recursos de benefactors: tant de bo siguin erigits com més aviat millor!

(4) CASES DE LES OBLATES. Hi ha dues cases sota la direcció de les Serventes Oblates en les quals es reuneixen totes les noies i joves que, reconeixent i detestant els seus desordres, volen salvar les seues ànimes i donar bon exemple a les altres dones que encara viuen luxuriosament en el món. La primera d'estes cases està situada en el poble de Benicàssim, i la segona, fora els murs de la ciutat actual (Tortosa).

(5) ASILS. En esta diòcesi no hi falten asils, es a dir llocs destinats a la residència i manteniment d'ancians dels dos sexes que han estat abandonats pels seus fills o pares. Allí es reuneixen homes i dones ancianes que abans patien necessitats corporals i espirituals fora dels asils; però dins no estan mancats ni d'aliment ni de vestimenta, i s'atén a la salvació de les seues ànimes. Hi ha dos asils fundats ací: un a la ciutat de Castelló de la Plana, sota el govern de les Germanetes espanyoles, i un altre a la ciutat actual, sota la direcció de les germanetes procedents de França.

EPISCOPUS

(6). El bisbe ha visitat la diòcesi, predica, confirma cada diumenge a Tortosa. No ha celebrat sínode perquè no ho van fer els seus predecessors, i perquè no es reuneixen concilis provincials.

DEL CLERGAT SECULAR

(7). La catedral funciona correctament. El lectoral insisteix que no té altre obligació que les classes al seminari, com els altres lectorals espanyols.

(8). Disminueix el nombre de la clerecia parroquial, i el govern no vol procedir a la reorganització de les parròquies.

(9). Els clergues ensenyen el catecisme per l'advent i la quaresma. S'han recomençat les conferències morals. Els preveres que falten als bons costums, són obligats a fer exercicis al Desert de les Palmes.

CLERGAT REGULAR

(10). Monestirs. Són cinc; el bisbe reitera les seues apreciacions sobre els carmelites de les Palmes i els de Vila-real.

(11) ELS JESUÏTES DE TORTOSA = 1881, núm 24. 'Amb un zel verdaderament apostòlic, els professors i les escoles, tots els dies festius de precepte, amb gran aplaudiment dels pares i de totes les persones de bé, ensenyen i expliquen el catecisme en els suburbis coneguts com Jesús, Reguers, Ferreries, Sant Vicent a la ciutat de Roquetes; i en l'actualitat, gairebé dos mil infants, homes i dones assisteixen a estes catequesis. També instrueixen amb conferències cristianes, els diumenges, als socis del cercle catòlic de Tortosa'

(12). Els carmelites d'Onda. No prediquen fora del convent; tenen molta concurrència a la seua església.

(13) ELS ESCOLAPIS DE MORELLA. El quint col·legi dels Pares de les Escoles Pies ha estat fundat fa poc en la ciutat de Morella, el qual és sostingut i serà sostingut per un gran patrimoni deixat o destinat a la fundació d'aquest col·legi per part de dos esposos molt nobles. El col·legi serà molt profitós per als infants d'esta ciutat i de la regió que vulguen aprendre gramàtica llatina i filosofia.

(14) Vida regular. Als monestirs, s'observa la disciplina. S'han secularitzat, però, el carmelità Damas Sos Escuder i el franciscà Manuel Ortí Morales.

MONIALES

(15). Carmelites de la Caritat. S'ha establert una casa de Carmelites de la Caritat, per a la instrucció de nenes. S'espera l'aprovació de les constitucions de la Consolació.

SEMINARIUM

(16). Els alumnes pugen a 600. Assisteixen diàriament a missa i combreguen dues vegades al mes.

(17). Existeixen els consells de disciplina i d'administració.

(18). Col·legi de Sant Josep = T 1881, núm. 33, si bé els alumnes són 300.

(19) COL·LEGI DE SANT LLUÍS. = T 1881, núm. 34. Aquest seminari menor, hui, després que es promulgàs el decret reial el 18 d'agost de 1885, ha estat assimilat a les institucions provincials, i ja no en depèn com abans, més que únicament de la Universitat, en la concessió de graus.

ESGLÉSIES, CONFRARIES I LLOC PIUS

(20) NOVES ASSOCIACIONS. A banda les moltes confraries, els noms de les quals es lligen en l'informe anterior, fundades des d'antic en diverses esglésies, se n'han erigit de noves, és a dir estes altres: l'orde de Penitència de Sant Francesc, que reviu onsevulla que fou establerta, dóna fruit i floreix en tots els llocs enriquits amb tal institució. Tampoc es pot passar per alt una altra confraria consagrada al Sagrat Cor de Jesús, present en molts llocs. Esta fervorosa devoció envers el sacratíssim Cor del nostre estimadíssim Salvador, l'abracen amb entusiasme tant els pobles que foren al seu dia afligits per la pesta com aquell que en foren quasi miraculosament alliberats. Això es comprova per mitjà de les funcions sagrades, confessions, comunions i altres actes religiosos amb els quals els devots celebren la festa del Cor de Jesús

(21) CERCLES CATÒLICS. Tampoc puc ometre la recent fundació dels Cercles Catòlics. Tots els socis professen la nostra vertadera religió, i, deixant de costat qualsevol opinió política sobre el govern de les nacions i els pobles, estan units únicament com a bons catòlics, sota l'observança i defensa de la doctrina divina revelada per Déu i ensenyada per l'església de Crist, a la qual es dediquen principalment. Així estan sempre preparats per lluitar per la religió i la pàtria, contra els sectaris, és a dir els seguidors de la secta maçònica i altres que pertorben amb tots els mitjans possibles l'església i l'estat, i que, si poguessen, els destruirien totalment. Al front dels Cercles Catòlics hi ha homes rectes i cristians que treballen, ensenyen i eduquen els seus socis amb la paraula i l'exemple, amb el consell i consentiment dels rectors i altres sacerdots. Cada any celebren les seues funcions religioses i participen en exercicis espirituals. Diverses escoles estan obertes, freqüentades per adults i també per infants pobres durant la primera vetla de la nit. Els estatuts que regeixen els Cercles han estat publicats i aprovats pel bisbe. Esta institució dels Cercles Catòlics produeix fruit abundantíssims i saludable en esta diòcesi.

EL POBLE CRISTIÀ

(22) El poble cristià. La majoria assisteix a missa els diumenges, compleix amb el precepte pasqual i participa en les missions populars i en els jubileus.

(23) Els anticlericals = Referència T 1881, núm. 39

(24) CONDEMNA D'ESCRITS. Per la misericòrdia de Déu, l'arrogància i la supèrbia d'aquests impius és evident per als fidels, que, no sense gran dolor i tristor, toleren aquests llops coberts amb pell d'ovella. Per això no lligen ni accepten periòdics, llibres, escrits que són publicats, difosos abundantment per maçons i d'altres que gosen gloriar-se amb el títol de catòlics. Així passà quan, durant aquest quadrienni, vaig prohibir i condemnar els periòdics següents: *El Clamor*, *El Clamor de la Democràcia* i *La Reforma* perquè contenien heretgies i, a més a més, moltes calúmnies contra els summes pontífexs i prelats de l'església. Llavors, amb l'aplaudiment del poble, tots els del Capítol catedralici, tot el clergat secular i regular, les confraries i quasi tots els fidels s'adheriren fermament al seu bisbe, i amb una sola veu condemnaren i reprovaren tot

allò que el jutge havia condemnat i reprovat. Fins i tot alguns que, per amistat, afecte carnal o causa política, llegien els esmentats periòdics i els sostenien amb la seua contribució, em demanaren humilment perdó, i la manca de subscriptors féu que estes publicacions, colpejades per l'espasa de l'església, desapareguessen, i tant de bo que no tornen a aparèixer. Això tornarà a passar sempre si els maçons i altres sectaris, en escampar pertot arreu les seues funestíssimes doctrines amb paraules i fets, no reben el favor ni potser el suport de les autoritats o de les societats secretes (...)

FRANCISCO AZNAR PUEYO, 1890 (3)

Informe del bisbe Francisco Aznar y Pueyo al papa. Tortosa, 19 de setembre de 1890. Segell en sec.

(1). Adreça al papa. El bisbe ha obtingut pròrroga d'un any, i realitza la visita pastoral per procurador.

(2) ESTAT MATERIAL DE LA DIÒCESI. Després de fer referència als dos informes anteriors, indicaré ara la fundació de dos monestirs feta canònicament; el primer, un monestir de nova construcció en la gran parròquia de Benicarló [de clarisses] i el segon en la parròquia del Forcall [de dominicanes] erigit des dels fonaments. Actualment hi ha, a la diòcesi, 13 monestirs de monges i 5 de barons religiosos. Hi ha també dos cases o asils, sota la direcció de les germanes Oblates, destinats a dones; i, finalment, dos més fundades per a pobres i ancians (...). També, a la ciutat de Castelló, s'han establert les germanes apel·lades Serventes de Maria. I a la parròquia d'Alcalà de Xivert, les germanes Carmelites Descalces.

(3) Activitat episcopal. El bisbe ha visitat dues vegades totes les parròquies; en les seues pastorals comenta les encíclicues del papa.

(4). La clerecia. No s'han aprovat encara els estatuts del capítol catedralici. Els costums dels clergues són lloables. Els preveres acudeixen cada any una setmana a la nova casa d'exercicis.

(5) ELS RELIGIOSOS. Ara mencionaré breument la nova comunitat dels Pares Carmelites Calçats, a la parròquia prop d'Onda, composta per 50 religiosos, i que gaudeixen de gran veneració perquè hi floreix una autèntica observança (de la regla), i, en conseqüència, amb gran fruit espiritual per a les ànimes, es consagren al ministeri de la predicació i de la confessió, així com a la formació dels novicis, la instrucció dels infants i l'assistència als malalts. A mesura que ha anat creixent la comunitat, també s'anà ampliant el monestir, que abans era molt estret; però que ara està quasi completament restaurat i, en gran part, edificat de nou. I una vegada terminat el cenobi es posaren els ciments d'una nova església ja que la primitiva dels Pares Carmelites no pot contenir la multitud de fidels que concorren a les funcions sagrades.

(6) LES RELIGIOSES. Com al monestir de santa Clara, situat a la parròquia d'Onda, estava a punt d'ensorrar-se, com consta en l'expedient justificatiu, vaig creure necessari traslladar les monges a un altre cenobi que estaven construint gairebé des dels fonaments pel seu propietari a la vila de Nules, no lluny d'Onda; feren això amb l'autorització del nunci apostòlic en aquests regnes. I ara, restaurat el monestir d'Onda, i recolzat en la mateixa autoritat apostòlica, la major part de les

monges tornaran al seu antic cenobi, mentre unes altres romandran en el cenobi de Nules, de manera que se n'han format dos cenobis. S'al·ludeix a l'activitat de les religioses de la Consolació, de Santa Teresa, de les Oblates, de les Germanetes dels Pobres i de les Germanetes dels Ancians, sense informacions precises.

(7) EL SEMINARIS. L'any passat hi hagué inscrits o matriculats en aquest seminari 800 (...). A banda del seminari major, hi ha, en esta ciutat, el col·legi de Sant Josep i un altre de Sant Ruf, en els quals habiten, dormen, mengen i beuen 400 escolars congregats. Aquests dos col·legis estan units al seminari major en tot allò que es refereix a les virtuts i els estudis. Hi ha també un altre col·legi, dit de sant Lluís Gonzaga (*Sancti Aloysii*) on uns quants alumnes es preparen per a estudis superiors en les universitats, segons la forma prescrita pel Govern. Té professors nomenats pel prelat que n'ha aprovat els estatuts

(8) Confraries. Tenen església pròpia a Tortosa el Tercer Orde franciscà i la confraria dels Llauradors. Es recorda l'establiment dels Cercles Catòlics.

(9). EL POBLE CRISTIÀ. No obstant les maquinacions dels maçons, la majoria de la gent assisteix a missa, compleix per pasqua i acudeix a les missions i els jubileus.

(10) ELS ANTICLERICALS. Però a tots aquests bons cristians, els resulta evident que, tant a les ciutats com als pobles petits, hi ha molts indiferents en matèria religiosa, i fins i tot alguns maçons i altres sectaris que combaten i persegueixen la nostra autèntica religió bé obertament, bé de forma encoberta (...).

(11) PUBLICACIONS. En esta diòcesi es publiquen alguns periòdics que, tot i ser prohibits, han reaparegut sota una altre títol o nom; no falten tampoc uns altres periòdics que es diuen catòlics només de nom, però que en veritat i realment sostenen i difonen errors liberals, fins i tot entre catòlics de bona fe. Així abunden els periòdics, ja clarament maçons, ja liberals, perquè totes estes publicacions, almenys amb el silenci i potser amb la protecció de l'autoritat civil, sense vergonya ni correcció per part del Govern, ja obertament impies, ja aparentment bones, que presenten amb freqüència heretgies i errors als seus lectors.

(12) EL SEU EFECTE. LA UNITAT DELS CATÒLICS. Tanmateix és molt admirable que, enmig de tanta confusió i desordre, i quan el Govern es preocupa principalment de la seguretat de la persona de la reina o del rei, els pobles en general, sense temor ni consideracions humanes, manifesten la seua ferma adhesió a l'autèntica religió dels nostres avantpassats, i estan disposats a morir abans que perdre tan preciós tresor. Així es comporta la major part dels nostres diocesans que amb tot el cor i tota l'ànima volen enriquir-se en bones obres per atènyer la pau i la vida eterna. I tot i que aquests catòlics, en anys anteriors, per motius humans o polítics, visqueren separats entre ells durant un temps, ara presten autèntica obediència a Déu que parla per mitjà del seu vicari, el pontífex infal·lible; i així, animats tots els fidels per la caritat, obtindran, amb l'ajuda de Déu, una gran victòria contra els maçons i tots els enemics de Crist, de l'església i de la societat civil (...).

(13) MANCA DE SACERDOTS. S'insisteix en el fet de responsabilitzar el Govern d'esta escassetat. Amb les almoines dels bons es preparen els futurs sacerdots. Si esta pau aparent es perllonga,

dins de pocs anys creixerà notablement el nombre de sacerdots, i quants més abundants siguen, tant majors fruits produirà la vinya que és l'església. Fins ara el poble demanava pa, però per diverses raons no hi havia sacerdot que se li'l partís, és a dir el poble demanava ministres o sacerdots, però el bisbe no podia concedir-se'ls. D'ara endavant, si Déu vol, no serà així.

PEDRO ROCAMORA GARCIA, 1897

Informe del bisbe Pere Rocamora i Garcia, adreçat al papa. Tortosa, 15 de maig de 1897.

- (1). Introducció). Expressa la seua satisfacció per haver estat convocat al consistori sobre la canonització dels beats Antoni Maria Zaccaria i Pere Fourier.
- (2). Història del bisbat) = 1867, núm. 2.
- (3). Extensió i límits de la diòcesi) = 1867, núm. 8.
- (4). Catedral = 1867, núm. 5.
- (5). Col·legiates i parròquies. No hi ha col·legiates; les parròquies són 172, i més de 600 les capelles i oratoris.
- (6). Nous monestirs. S'ha fundat una casa de Carmelites descalços a Borriana, i un de franciscans Observants a Alcalà de Xivert.
- (7). MONESTIRS DE MONGES. Són en total, 17; durant el darrer quadrienni se n'han obert 4 més. Tenen 4 cases les Germanes dels Pobres en els llocs següents: Tortosa, Castelló de la Plana, Vinaròs i Albocàsser. Les Germanes del Santíssim Redemptor, que s'encarreguen de custodiar les dones que s'han apartat del camí del pudor, tenen dos cases, una a la ciutat de Tortosa i una altra, al poble de Benicàssim. Les germanes Terciàries del Carme tenen una casa al poble d'Alcalà de Xivert. Els germanes Carmelites de la Caritat tenen una casa a Castelló de la Plana i una altra a Benicàssim. Les germanes de Santa Teresa tenen una casa a la ciutat episcopal i una altra al seu suburbi. Finalment les germanes de la congregació de la Consolació tenen 31 cases.
- (8) El seminari. El major és reservat als joves que aspiren al sacerdoci. Té actualment 514 alumnes.
- (9) Hospitals. Són diversos, i se sostenen d'almoines.

- (10). El bisbe. Durant els dos anys que regeix la diòcesi, ha visitat la majoria de les parròquies i ha celebrat comunions generals.
- (11). Sínode. No l'ha convocat per consideració als predecessors que no ho feren.
- (12). La catedral. Hi vigeixen els estatuts antics; els nous no són aprovats.
- (13) LA CLERECIA PARROQUIAL (...) Hi ha alguns que estan absents de les seues parròquies, perquè la seua vida està en perill, a causa de l'odi o persecució per part de certs homes que se'ls hi oposen.
- (14). Ministeris dels preveres. En l'ensenyament del catecisme són ajudats pels seminaristes en temps de vacances.
- (15). Vida i costums. Són lloables. Assisteixen cada any als exercicis, que prediquen els jesuïtes.
- (16). Monestirs. Hom elogia genèricament els carmelites d'Onda, els carmelites descalços del Desert de les Palmes i Borriana, els franciscans de Vila-real i els d'Alcalà de Xivert.
- (17). Els jesuïtes = T 1886, núm. 11.
- (18). Els escolapis = T 1886, núm. 13.
- (19). Exclaustrats. En resten pocs, tots ells ancians.
- (20). Monges. N'hi ha 17 cases. El bisbe Vilamitjana hi reintroduí la vida regular.
- (21). Règim dels monestirs femenins. S'observen els decrets de la congregació de Bisbes i Regulars, de 17 de desembre de 1890 i de 17 d'agost de 1891.
- (22). Hi ha consell de disciplina al seminari.
- (23). Col·legi de Sant Josep = T 1881, núm 33. Té 247 alumnes.
- (24) CONFRATERNITATS. Moltes antigues confraternitats han desaparegut; les que encara estan vives, se sostenen únicament per la pietat i les almoines dels fidels; finalment, per la índole i la necessitat del temps, s'han establert noves societats piadoses, entre les quals destaquen la confraternitat de la benaurada Verge Maria de la Cinta, del Santíssim Rosari, de la benaurada Verge Maria del Mont Carmel, de Sant Francesc, de Sant Antoni Abat, dels Set Dolors de la Verge Maria, de Santa Teresa de Jesús, de Sant Lluís Gonzaga, del Santíssim Sagrament, del Puríssim Cor de Maria, del Sacratíssim Cor de Jesús i altres confraternitats els noms de les quals no s'hi consignen.
- (25). Temples de confraries = 1890, núm. 8.
- (26). Els Cercles Catòlics = 1886, núm. 21.
- (27). El poble cristià = 1881, núm 38-39, i 1873, núm. 14.

BIBLIOGRAFIA 133

- ALBIOL CAVALLER, Joan Antoni. *Visitas pastorales de Santa Maria de Castelló*. Publicacions de l'ajuntament. Castelló de la Plana, 2011
- ID *Visites pastorals a la parròquia de Vilanova d'Alcolea*
Codigo de derecho canónico. BAC núm. 7. Madrid, 1957
Codi de dret canònic. CATALÀ, 1983
- CAMPOS VILANOVA, Joaquín. *Quinque libri. Arxiu parroquial de Santa Maria*. Ajuntament de la ciutat. Castelló de la Plana, 2009.
- DENZINGER-SCHÖNMETZGER, *Enchiridion symbolorum, definitionum et declarationum*. Herder, Barcelona, 1973
- FERNÁNDEZ COLLADO, Angel. *Los informes de visita ad limina de los arzobispos de Toledo*. UCLM. Monografias.
- GARCIA VILLOSLADA, R. *Historia de la Iglesia en España*. BAC, Madrid, 1979
- MIRAVALL, Ramon. *Episcopologi dertosense. Introducció a la història de la societat i de l'església de Tortosa*. UNED. Cadup Estudis. Tortosa, 2016
- O'CALLAGHAN, Ramon. *Anales de Tortosa e historia de la santa Cinta* (4 vols). Tortosa, 1886.1895. Edició facsímil en Biblioteca Ebreca. Centre de Cultura de les Terres de l'Ebre. Tortosa, 1994
- PITARCH ALMELA, Vicent. *Llengua i Església durant el barroc valencià*. Institut Interuniversitari de filologia valenciana. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001
- ROGIER L. i d'altres. *Nueva historia de la Iglesia*- Ediciones Cristiandad. Madrid, 1964
- TRAVER TOMÁS, Vicent. *Antigüedades de Castellón de la Plana*. Ed. facsímil. Ajuntament de Castelló, 2008
- VISITAS AD LIMINA. Congregació del Consistori. Ciutat del Vaticà. *Visitas ad limina*. Bisbat de Tortosa.

